

ELO ŠÁNDOR

8400359

BYROKRATI

Slasti a strasti obecných zriadencov
na Slovensku

1945

TRANOSCIUS V LIPTOVSKOM SV. MIKULÁŠI

11.347
13.11.1946

SD 5258

389/46

ÚVODOM

Každá pesnička má začiatok i koniec. Idem písať o »úradoch«, do ktorých je »úradský« uvádzaný, tak teda musím i ja začať s úvodom, aby sa, reku, nepovedalo, že neviem, čo sa patrí, že ruším staré mravy, tradíciu, lebo že svojráz náš preukrutný — znásilňujem. Nechcem plávať proti prúdu, ani lietieť proti vetru; dnes sa to nevypláca; človek by tu ľahko prišiel o reputáciu, stratil dobré meno a, možno, uškodil by si aj na duševnom spasení; miesto do republiky nebeskej dostal by sa do večného pekla, čiže — bol by zatratený a toto neradno riskovať.

O obecných sluhoch idem písať. O verejných za mestnancoch, byrokratoch, úradne: zriadencoch, ktorí patria do najnižšej kategórie služobnej. Možno, že ani do nej nepatria, sú ako by vedľa nej bežiaci, stojaci a umierajúci. V poslednom čase sociálne zákony prinútily obecné predstavenstvá, aby si týchto svojich zamestnancov dali aspoň poistiť do »bitangskej kasy«, ako na slovenskom východe obecne nazývajú okresnú nemocenskú poisťovňu. Tak má ten chudák aspoň výhodu, že keď ho tlačí otlak, dostane zadarmo lekárom predpísaný aspirín.

Obecný sluha je tiež »úradský« a veľmi dôležitý. Najprv by sme si sprítomnili, ako ho kde nazývajú.

Na Karpatskej Ukrajine miestami ho nazývajú »kisbírom«. V doslovnom preklade to značí — malý richtár alebo malý sudca. Tento názov v mnohom zodpovedá skutočnosti, lebo obecný sluha veľa ráz vykonáva úkony, patriace richtárovi obce alebo sudcovi. Vieme, že richtár môže, vlastne má rozsudzovať do určitej výšky trestu i pokuty. Ký div, že taký kišbír ho často zastúpi, lebo býva zpravidla aj vtip-

nejší, skúsenejší. Divíte sa? Ja nie! Richtár, notár, obecná rada a zastupiteľstvo prichodia a odchodia, noví miesto nich nastupujú, ale kišbír — ten ostáva večne, to jest do svojej smrti, alebo trvalého onemocnenia alebo ešte skôr do takého rukolapného priestupku, ktorý ho natrvalo vyradí z verejnej služby. Ináč zostáva nenahraditeľnou »pravou rukou« richtára, notára a trvalým obecným lexikonom pre všetky úrady v štáte.

Nežartujem. Vzorným príkladom takého lexikona bol môj nebohý ujco, Jozef Kučera, hajtman vrbovský; daj mu Pán Boh slávu večnú a veľa slivovice, tabaku i zajacov a slúk na druhom svete. Vrbové, mestečko má veľa kopaníc, ako sú: Bajcaráci, Fajnoráci, Marušiáci, Lajdáci, Booráci, Zbehári, Zmekári, Durišiáci atď. V každej kopanici žije niekoľko rodín rovnakého mena. Napr. Ján Fajnor zpod Kolesa, Ján Fajnor po Štefanovi, Ján Fajnor po Jánovi hornom, Martin Bajcar pod Rupavou, Martin Bajcar Martinov. Nik sa v celej obci nevyznať v týchto rodinách a ich rodokmeňových príslušnostiach, iba hajtman Kučera. A vyznať sa mu bolo nesmierne dôležité nielen pre administratívne potreby obecné, ale aj pre úrady vyššie, napr. pre poštu, ktorá menovite od amerických emigrantov musela správne doručovať poštové zásielky, pre úrady vojenské, pre úrady zahraničné, ktorých časté hľadania súvisely najmä s údajmi matrikárskymi. Tu nastupoval lexikon hajtmána Kučeru, ktorý poznal každú rodinu v celom samosprávnom obvode slávnej veľkej obce Vrbové — až do tretieho kolena. A nikdy sa nepomýlil. Česť buď jeho pamiatke so spomenutým prídavkom slivovice, tabaku a hodne zveriny.

V Abaujskej a v Zemplíne obecného sluhu volajú tiež kišbírom, i kišbировom, v Sninskom okrese je to birovcík, na Šariši — hajduk i bubnár, na Spiši (Klembarok) bubnár. V Liptove je to boženík, v Turci bubeník. Novohrad si ho volá pougárom i de-

siatnikom. Gemer ho tiež pozná ako povgára, pógára i hajdúcha. V Banskej Belej je to hajdúch, rovnako tak i v Lubietovej. V okolí Čachtíc je to pereg, vo Vrbovom hajtman, na Brezovej pod Bradlom pomocník a v Chtelnici pán konšál. Či tak alebo onak, vždy je to ten istý obecný zriadenec, najnižšia šarža verejných zamestnancov, dobrá na všetko, najmenej uctievaná svrchu, obávaná hlavne pánmi viselcami, sopľošmi zamorízanými a Cigánmi zdola. Je to vlastne prvý stupeň byrokracie.

Všimnime si len, ako takého obecného sluhu znázorňujú. Kto chodíš do divadla, vidíš ho tam v opere »Prodaná nevěsta« v role obecného policajta, lebo i tento »úrad« patrí k jeho »mnohoobročníctvu«, o ktorom tu ešte bude reč. Rovnako ho predstavujú na divadelnom javisku, ako v divadle bábkovom: rovnošata posliepaná čiastočne z uniformy máriate-réziánskej, napoleonskej i francjozefovskej. V nej trčí chlap, ožran nemotorný ako snop; na krku sedí neogabaná hlava a na jej prednej časti, tvárou, ciferblatom, fisiognómiou a podobne zvanej, je prilepený večne červený alebo fialový nos, pod ním ježaté fúziská, zakrývajúce otvor (chleβάreň), ktorým zpravidla láduje žalúdok (zvaný tiež »náckom« alebo »nabuchodonozorom«), aby udržoval v behu kostru i to všetko, čo je v nej a na nej nalepené. Najskôr však toho otvoru pod nosom a fúziskami upotrebuje hajtman, kišbir, povgár atď., aby doň nalieval elixíru, ktorým si pridávame radosti zo života a do života, zapíjame starosti i žiaľ, hnev i radosť a dodávame si guráže. Na obecného sluhu len zriedkakedy zviši aj víno, obyčajne to býva ražná, slivovica, borovička, sprostá, rum a včas núdze aj denaturovaný lieh. Bože môj! Keby nám, hajtmanom, stačilo na víno, jemné pálenky a pivo, nepili by sme »brenták« ani »hamršlóg«! V každej divadelnej hre, ba veru aj v literatúre nedramatickej — obecného sluhu predstavujú ako korheľa a strašidlo do konopí. V rovnošate, ako sme ju už videli, má zastávať dô-

stojnosť úradu, vzbudzovať úctu a má byť postrachom nezbedníkov. Pravdu rečeno, čo sa týka uniformy, obecný sluha ani inej nemal v Československej republike, až prišiel príkaz shora, že týchto zriadencov treba trocha okiepiť, zunifikovať rovnošatou, ohoblovať »ciferblaty«, pričesať strapaté lebiny a urobiť z nich slušných reprezentantov úradu, na ktorých sa vzťahujú slová apoštola Pavla: »Každá duša buď poddaná vrchnosti, lebo každá vrchnosť je daná od Boha«. Obecného sluhu volí obecné zastupiteľstvo, ale apoštol Pavel to akiste aj na neho myslel. A tu sa plní osvedčená prax, že cirkvi síce hlásajú kresťanské zásady (okrem židovskej a mohamedánskej), ale štát je tu na to, aby sám nielen usmerňoval, ale aj prakticky prevádzal ich uskutočňovanie. Republika takto prvá vydobýja obecnému sluhovi vážnosť, dôstojnosť a slušný výzor, aký náleží aj najnižšej šarži v byrokracii.

Pravda Republika, mať naša rodná, nemohla a nemôže vyhladiť aj smýšľanie a rozum obecného sluhu. Ten je taký pestrý, ako u ľudí v profánnom živote vôbec. Pri voľbe obecného zriadenca nie vždy sa váži intelekt a mentalita kandidátov. Rozhodujú všetky vplyvy a záujmy; politická, stavovská i náboženská príslušnosť, rodinné a priateľské sväzky, nálada obecných tatkov a podobne. Niekedy sa hodnotí i šarža pri vojsku a fyzická zdatnosť kandidáta, či kandidátov, a to hlavne v takých obciach, kde sa mládež ruje, klmačí, kde zavše aj starších treba vyhadzovať z krčmy a tancovačiek, kde treba udržiavať rešpekt medzi Cigánmi. Slovom, kde treba silných rúk a vytrénovaných chodidiel, keď pri vynucovaní poriadku v krčmách dakedy aj poriadnym kopancom treba potvrdzovať neodškriepiteľnú nutnosť úcty k zákonom o láske k bližnému a to nielen v kostole pri katechizme, ale aj v krčme, čo aj máme »pod forgovom«, súc trocha nacenganí.

Vplyvom spomenutých okolností dostávajú sa na vysokodôležitý úrad obecného sluhu aj povahy

všelijaké, a tak aj ich úradná a mimoúradná činnosť býva často všelijaká: nezunifikuje ju ani rovnošata, ani prípadné osobitné zákony o obecných zriadencoch. Ináč, buďme bez starosti; naše zákonodarstvo nebárs si láme hlavu s problémami tejto kategórie obecných zriadencov. Čítam denne »Úradné noviny«, a ešte nikde som nenašiel pozoruhodnejšieho ustanovenia o obecných sluhoch — aj pri ich veľmi dôležitom význame v obci a tak i v štáte, lebo spoločenské naše usporiadanie začína rodinou, obcou, okresom a tak ďalej. Nebyť rodiny, niet obce, a bez obcí niet ani štátu. Každý iný stupeň zamestnancov v samospráve dal by sa nahradiť inakším, len nie prvý, čo aj najnižší stupeň — obecného sluhu. A preto v nasledujúcom obsahu tohto diela budeme sa zapodievať »služobnými« činmi a ich následkami, ako sme si ich stačili zapamätať z práce kišbirovcov, povgárov a ich kolegov na území celého Slovenska, jednotlivé zachytených. Budú pestré, akože je pestrá i ľudská mentalita. Nehnevajme sa preto na nich, sú to »muríni«, ktorí sa právom pozdravujú »služobník ponížený«, lebo tomuto otrockému pozdravu si zvykli z dôb ešte nedávnej poroby v monarchii, a bolo im hlavne svrchu priamo i nepriamo naznačované, že sú iba sluhami, ani nie zriadenkami. Pojem zriadenca sa ešte nevžil do slovenského názvoslovía.

Obecní zriadenci tvoria u nás skupinu, povedal by som — nikam nepatriacu. Nemajú odborovej organizácie, nemajú služobného štátusu, nevysedia si teda penziu ako zriadenci pri okresnom úrade, súdoch, pri pošte, železnici v štátnych nemocniciach atď., a preto nemôžu si kolektívne vynucovať zlepšenie svojich sociálnych pomerov, ani to nemohol za nich robiť sekretár odborovej organizácie, ktorý by sa na ich chrbtoch bol vyšplhal na poslanca-zákonodarcu. Obecný zriadenec so svojím platom závisí od ľubovôle obecnej rady a zastupiteľstva, ktoré nikdy nebýva obzvlášť štedré ku sluhovi. Tak je náš kišbír,

hajtman, konšál, povgár, pereg atď. nútený zaliečať sa obecným tatkom, alebo si inak nejak zarábať priberaním vedlajších sinekúr v obci, ako je: hrobár, zvonár, hlásnik, policajt, šinter, ohliadač mŕtvol, kontrolór mäsa na bitunku, prípadne hájnik ešte a kostolník. Ak by ste ho dopaľovali, alebo inak nejak urazili v hociktorej tejto funkcii, obžalúva vás pred krajským súdom rovno štátny zástupca, lebo ste ukrivdili verejnému a vo verejnej službe postavenému zriadencovi.

Obecní zriadení ani nemali smyslu a družnosti spojiť sa v odborovú organizáciu, ktorá by strážila ich existenčné záujmy. Ak by taká bola bývala, možno, že by v celej republike bola vydala číslo 25.000, čo stačilo na jedného poslanca, ak by sme sa boli priľahovali k niektorej väčšej strane a tá nám ho zabezpečila, ako sa to dialo pri iných odborových organizáciách. Ale oni nemajú ani inakšieho záujmového združenia, ako napríklad: notári, podnotári, lekári, fiškáli, porodné asistentky, miškári alebo exekútori. Máme tu spolky na ochranu nemluvniat, mluvniat, žvaniat, trestancov, padlých i stojatých dievčat (pre mládencov organizácia tohoto druhu sa dosiaľ len v Sovietskom sväze zrodila; u nás nemáme »padlých« mládencov), spolok na ochranu zvierat, starostlivosť o hroby a stromy atď, ale nech by sa kto opovážil propagovať spolok pre starostlivosť o obecných zriadení! Neposlúžil by tým nikomu. Ono, hm — každá odborová organizácia smrdí tak trochu socializmom, alebo je napáchnutá socializujúcimi chútkami, čo v ľudovej reči u nás znamená rovnaký zámer, ako majú páni bolševici. To sa vie, že kde obec dirigujú nesocialisti, vidia v takejto snahe útok na platný spoločenský poriadok. »A ty, Jano, obecný sluha, či čo si, daj nám pokoj s bolševizmom, lebo my sme tu poriadni ľudia. Ak sa ti páči, choď, hľadaj si chlieb u bolševikov vomenobožie! My si nájdeme druhého! To vieš, len by sme ich stačili umiestniť; hlásia sa k nám veru aj majúci. Na nás si, Janko,

krátky s odborovou organizáciou. My tu nie sme fabrika!« — zamudruje ne jeden pán starosta, zvedevší, že sa mu chcel obecný zriadenec prihlásiť do záujmového združenia.

Ale povedzme, že taký zriadenec, sluha, Jano, sa bráni asi takto:

»Pán starosta, nestačí mi plat na výchovu rodiny a obec mi nechce pridať dobrovoľne. Musím sa brániť a pomáhať si nejak, ako to robí skoro každý verejný i súkromný zamestnanec...«

»Janko môj, je mi ťa ľúto a vynasnažím sa, aby sa ti nejak pomohlo. Pousilujem sa v obecnej rade, aby ti dovolili pokosiť trávu na obecnom cintoríne. Dosiaľ máš jednu kozu, potom si prikúpiš, alebo prisadíš ešte jednu a bude. Potom bude nasledovať teľiatko, jalovička, krava, dve kravy, koník, dva koníky a jedného rána sa prebudíš ako jutráš, majúci, gazda. Toto všetko si musíš zaslúžiť...«

Jano odtiahne s dlhým nosom a myslí si: »Tak je. Vy ste tu všetci statoční ľudia, nepriživujete sa, a rušeň ste dosiaľ neukradli ani jeden, lebo bol príťažký!«

Obecní sluhovia zpravidla očividne nepatrili k nijakej politickej strane, a to z príčin vyššie spomenutých. Výnimky sú len tam, kde politický charakter obce bol trvalý, prípadné výkyvy boli nepatrné a obecný zriadenec sa nemusel obávať, že ak príde k veslu iná politická skupina, vyhodí ho z chlebovizne, vezme si svojho nohsleda, lebo nijaký obecný zriadenec nemá definitívu, iba ak »defenestratívu«, čiže — vyhadzov. To však neznamená, že by nemali nijakého politického presvedčenia. Majú a pri voľbách uplatňujú si ho každý svojím spôsobom. Ináč, ako sa v demokracii patrí a náleží — slúžili všetkým politickým stranám, čo by zas vedeli potvrdiť sekretári politických strán, kandidáti na mandáty a sinekúry a ich spolubežníci. Za 5 korún vďačne vybubnoval každému deň i začiatok politickej schôdze a ešte vďačnejšie, keď k tomu pridáš čo i len pol litra

»národnej hrmavice«, čo mŕtvych kriesi a živých omladzuje.

V demokracii sme ešte nedospeli ta, aby obecný sluha bol pokladaný za rovnocenného tvora s ostatnými »úradskými« v obci, alebo povedzme aspoň s takým pánom kontrfálom (obecný kontrolór) na Starej Turej. Jeho miesto je vždy v kúte, keď zasadá obecná rada, pri peci u starostu, na chodbe u notára a vždy stranou, keď prídu pánski páni do obce. Čiže musí sa vedieť slušne správať. V nebohom uhorskom režime bol ešte menším a zmenšovaným.

Nuž, na tejto skupine verejných a verejnoprávných orgánov utkvel môj zrak. Na týchto »niktošoch«, sluhoch, »dievkach pre všetko« zapichlo sa mi pero. Pri nich ostaneme tentoraz, necháme pero pobiehať od jedného k druhému, od východu na západ i na juh čarokrásnej krajiny slovenskej, podívame sa im na pečene v minulosti i prítomnosti, lebo budúcnosť aj pri nich bude celkom iná; pomaly aj obecný zriadenec musí byť človek maturovaný a vyslúžilý vojak.

P ô v o d c a .

Písané vo Vyškovciach nad Ipľom v marci 1938,
do minulého času prepísané v marci 1941.

O obecných zriadencoch všeobecne.

Nech si nik nenamýšľa, že obecný zriadenec je tvor bezhlavý, bez hrdosti, sebavedomia, že nemá chrbtovej kosti, ako sa vraví! To iba ak voči pánom od okresu a vyššie. Oproti notárovi a richtárovi, prísažným a notárskej slečinke, pani podnotárke a písarom — zachováva pomer služobne zdvorilý, ale voči vyšším inštanciam je to už s ním ako by na dištanc. Čaká na rozkaz, na otázku alebo pripomienku, kdežto pri úradských v obci môže si aj sám od seba dovoliť poznámky, rady, návrhy, prípadne i kritiky. Ak sú obecní tatkovia mladší od neho, môže im najmä pri poháriku poskytnúť vzácnej rady, ako treba obec administrovať, aké stanovisko zaujať k jednotlivým bodom denného poriadku, prípadne môže im aj vynadať, ak sú somári, čo sa dostali do obecného zastupiteľstva a rady len na podklade politickej príslušnosti, a nie vlastnej rozumovej bystrosti.

Mohli by sme potvrdiť, že obecný zriadenec, obzvlášť ak vie čítať a písať, je v obci prvým úradníkom. Bez neho by nebolo možné obec administrovať. Čím je obec menšia, tým väčší je zdola honor obecného zriadenca, ba je väčší než starostov, a to preto, lebo starosta je dočasný, mení sa podľa volebných výsledkov a politickej nálady, má iba jediný úrad, ale nie tak obecný zriadenec. Tento musí byť všestranne vzdelaný; čoho sa mu nedostalo v škole, musí si nahradiť vrodenu logikou, dômyslom, lebo zastáva ešte rad celých vážnych funkcií v obci, pre ktoré by mali byť v služobnej pragmatike systemizované osobitné miesta. Dúfajme, že sa tak stane čoskoro; čo sa vlečie neutečie.

Najsamprv si musíme uvedomiť, že vedľa uniformovaného je aj zriadenec neuniformovaný. Prvý

je na tom lepšie než druhý, lebo jeho honor stúpa rovnomerne so strihom i vekom rovnošaty. Uniformovaní potrpia si na titul »pán policajt« (na východe — pan policman). Keď si sa v niečom previnil a naďapí na teba taký uniformovaný, niet tu milosti; trest si musíš odpykať.

Najnovšie uniformovaní obecní zriadení tem-pírovaní sú na neporiadnych automobilistov, ktorí letia dedinami nedovolenou rýchlosťou, zabíjajú psov, sliepky, kury, husy, a kačky. Pán policajt si ľahko zapíše číslo auta alebo motocykla a ruka spravodlivosti si už zinkasuje na ňom pokutu, čo by bol aj hen z opačného brehu zemegule.

A teraz prikróčíme k vymenovaniu aspoň dôležitejších funkcií, či úradných výkonov, ktoré zastáva v obci zriadenec.

Je obecným zpravodajcom, čo je asi taký úrad, ako vo vojsku pri generálnom štábe — zpravodajský referent. Ktorí sme boli vojakmi, vieme, čo je toto za vysokodôležitá funkcia v pokoji aj vo vojne. Lenže v obci je tým generálnym štábom skupina, pozostávajúca z pani notárky, podnotárky, richtárky, pána notára a starostu, čiže richtára. Musí byť o všetkom v obci informovaný; ak má zprávy aj zo susedných obcí, je tým kvalifikovanejší a nepostrádateľnejší, lebo notár aj so starostom vedia, ako sa majú pretekať v administrovaní svojej obce — s obcami susednými a pochlapíť sa potom pred pánom okresným náčelníkom, že teda ich obec je najlepšie spravovaná. Pre toto ostatní notári a starostovia v okrese blednú od závisti.

Zpravodajské referáty obecného zriadenca bývajú rozličné. Ináč referuje pani notárke, podnotárke, richtárke a podrichtárke, ako ich manželom, ktorí majú zas o iné veci záujem. Napríklad: Ženské zaujíma, kto sa v obci žení a vydáva, kde čakajú radostník, kde muž »zakáša do kapusty« inému, kde žena »zanáša do kurína« cudzieho. Chlapi zas viacej

do politiky reží, ktorú zatieni iba toť svadba v bo-
hatej rodine (ktože by chodil k bedárovi denaturo-
vaný lieh, alebo »derevianku« piť!), alebo zabíjačka
na fare, na ktorú si zavolali mäsiara z mesta. Ale,
aby sme boli spravodlivými svedkami, neslobodno
zaprieť, že sem-tam aj nejaké to vykoľajenie manže-
lov zo »služobných pravidiel« manželských tiež za-
ujíma pánov úradských.

Ale aj nadol je funkcia obecného zpravodajcu
úžasne dôležitá. Tu sa ukáže, ako »pravá ruka« pána
notára; richtára nie vždy, lebo ten býva dakedy aj
chmuľo, čiže trúba jerichovská, ktorého si notár vodi
ani medveďa na retiazke. Tu patrí iba ku zriedkavej
veľkodušnosti obecného zriadenca, ak sa sníži na be-
siedky s niekým z obyčajných dedinských občanov.
Lebo, veru, vtedy má veľa starostí a vážnych úloh,
z ktorých ho neslobodno vyrušovať. On doručuje
v obci skrz notársky úrad došlé úradné zásielky roz-
ličného druhu, do ktorých neradno inému strkať nos,
lebo by ho čapol po frňáku. A tu musí stránkam vy-
svetliť, ak to vie a ako to vie. Tu si je pánom úplne
neodvislým, suverénnym; nik ho nekontroluje. A ne-
záleží, či strane vysvetlil presne, čo obsahuje úradný
prípis, obsielka, daňová upomienka, vyhláška o draž-
be majetku atď. Keď sa strane nepáči, nech si zájde
k pánu notárovi, on to už akurátne vysvetlí, napokon
— ani nie je povinnosťou obecného zriadenca, aby
stranám vysvetľoval obsah úradnej zásielky. Ak
azda podal vysvetlenie opačné? Čo koho do toho!
Neradím nikomu, aby sa pre toto hneval na obec-
ného zriadenca, lebo on je súčasne dôverníkom nielen
notárovým, richtárovým a ich žien, ale aj žandár-
skym, farárovým, učiteľovým a ak je v dedine lekár,
aj toho človekom dôveryhodným. Živá evidencia vše-
tkého ruchu v obci. Vie z pamäti, kedy sa narodil
Mišo Šuňal, s kým a kedy sa oženil, dievčenské prie-
zvisko manželky, mená a počet detí. Kedy kto odišiel
a prišiel z Ameriky. Čo jedli na Veľkú noc tam a
tam, kto bol na zabíjačke, alebo karmine u tých a
tých, ako a prečo sa povadili atď.

Príde do obce úradná osoba, zalezú sem turisti; treba čo aj zpod zeme vyhrabať obecného zriadenca, ktorý je tu nenahraditeľným informátorom. Podáva vývod o všetkom, ako by čítal z knihy. V Haniske pri Košiciach navštívil raz obec okresný náčelník. Tu sa kišbirov, Ďuro Pástor, vytiahol do uniformy a hlásil sa k službám okresnej vrchnosti. Pánu okresnému náčelníkovi vystrúhol aj príležitostný prívet, ktorý zakončil výslovným svojím potešením, že »pan okrešny načelnik še možu radovac spolu aj zos valalom, že maju hevtu takoho kišbirova«.

Ku zpravodajskej činnosti patrí aj nezbytná účasť na »panskom bále«, aký býva zavše vo väčších dedinách. Prihodi sa, že tu niekto niečo potrebuje, je dobre, keď je kišbír naporúdzi, lebo, len čo je pravda, len on vie vykonať každý príkaz. Chudák, polnoci sa nedočká na vlastných nohách, lebo tu jeho zodpovednú a dôležitú službu odmeňujú tým, za čím vždy najviac túži. Nacengá sa tak, že čoskoro zaspí v kúte a chrápe. Po polnoci zobudia ho nemilosrdní ľudia a v ňom sa ozve »úrad«. Zalarmuje, ako sa dá, rozkysnutú svoju kostru, rihne pár ráz, dobre si potiera oči, ale zprvu nevie, kde je a čo sa s ním robí. A tu znovu je poctený zriedkavou pozornosťou. Keď sa postaví na nohy, zaraz mu objednajú »sólo tanec«. Nepáči sa mu to, lebo vidí, že neobstojí. Ale mužskosť a uniforma vyžadujú, aby obstál a nedal sa zahaniť. Ide za tanečnicou, ale na dlážke sa i dva razy pošmykne a spadne. Tu je koniec zábavy pre neho, nie však pre okolostojacich, ktorí sa chutne smejú nad hrdinstvom kišbírovým.

Inak, ak je tento zriadenec chlap ako sa patrí, ktorý môže miešať víno s pivom, pálenku s denaturovaným liehom, pri každom bále, veselí a tancovačke vykonáva dôležitú funkciu policajta, to jest vyhadzuje nezbedníkov z krčmy a pacifikuje rozkožútených mládencov, ak sa pobijú. Vtedy hlava-nehlava, obšiva to všetko alebo holou rukou alebo býkovcom, aby mohol byť uplatnený zákon svetský i boží o bezpodmienečnej láske k bližnému svojmu.

Je nesporné, že bubnovanie patrí tiež do zpravodajského výkonu. V mestách sa to nahradzuje plakátmi, na dedinách sa úradné zprávy vybubnúvajú, až na ohlášky snúbencov, ktorí si zaumienili vstúpiť do stavu manželského. Tých notár, poťažne matrikár zapíše na lajster a vylepí »pod riečicu«, na chodbe obecného domu. Okrem toho vyhlási ich farár s kančľa svojim veriacim, ale v niektorých cirkevných sboroch robí to trocha onakvejšie. Tam ohlasuje, že »pocťivý mládenec si zasnúbil pocťivú pannu«. Ak k panne pred svadbou zaklopal bocian, už nie je označená za pocťivú, ale iba za slobodnú. Mládencovi sa podobná príhoda nestane, preto v takých cirkevných sboroch býva vždy ohlasovaný za pocťivého. Bubeník by podobné dôležité údaje iste poplietol, preto ho obecný matrikár ani nepoveruje vybubnovaním ohlášok. V cirkevnom sbore obce K. Trenčianskej župy, farár pred ohláškami vyžiada si kauciu od snúbencov, často až do tisícoch siahajúcu. Ak sa po svadbe ukáže, že s mládenecko-panenskou pocťivosťou to nebrali vážne, záruka prepadne v prospech vežového fondu. A v sbore tom čoskoro budú stavať novú vežu. Každý bubeník má obec rozdelenú na stanice, kde sa zastaví a bubnuje. Notár mu oznam napíše na papier a on ho z neho číta, ak vie čítať. V mojom rodisku mali sme hajtmána, ktorý iba notárovo písmo nevedel čítať. Nuž bežal do krčmy, aby mu krčmár prepísal notárov oznam a podľa toho potom už veselo podával národu úradnú zvesť. Ak bol bubeník i pri vojsku (starom) bubeníkom, radosť je počúvať harmonicky podaný úkon bubnovania. Ináč zalieha ti do uší hrkot roztrepáných hrncov, ale tu sa nedá nič robiť; ak sa komu nepáči, nech kúpi obci nový bubon, lepší a sám bubnuje na ňom.

Bubnovanie nie je vždy milo vítané. Ešte, keď nejaký Žid dá vybubnovať, že skupuje handry a za kilo konopných plátí 10 korún, zbaví. Ale keď notár dáva bubnovať, že treba platiť porciu a obecné dávky, to je veru zlá zvesť a tu národ spoločne nadáva

bubeníkovi: »Bodaj ťa porantalo! V takom ťažkom čase, kto videl platiť porcie!? Čo nesediš kdesi doma, aby si národ neznepokojoval. Keby sme nemuseli platiť porcie, aj by sa nám pekne žilo na svete, ale takto? Zhor!«

Ak notár nenapíše zriadencovi, čo má presne vybubnovať, veriac, že však i tak nemôže pokaziť ohlášku, vtedy figliar bubeník na každej svojej »stani« ináč bubnuje. Napríklad že budú manévra a do obce príde vojsko a že každý, kto má prázdnu izbu, má ju prenajať vojsku. Oznam tento správne vyhlási pred obecným domom, pred bytom notárovým, starostovým i učiteľovým, ale na druhom konci podá ho už asi v takomto znení na verejnú známosť:

»Dáva sa na známosť každému, že do našej obce príde vojsko; každá nevesta, ktorá nemá muža doma, alebo je s ním, potvorou, nespokojná, musí prijať do izby vojaka, lebo taký je predpis a čo je predpis — je zákon a čo je zákon, to je sväté...«

Keď potom vojsko naozaj príde do obce, vlastne skorej jeho ubytovatelia, vtedy obecný zriadenc spolu s richtárom, alebo ním povereným iným »úradským« pomáha obstarávať ubytovanie pre armádu. Vidno, že bez neho ani tu by nič neurobili. Koľko tu práce za všivavých pár koruniek pláce ročne!

Niekde bubeník býva aj hrobárom a to, prosím, nie je už naozaj maličkosť. Tu musí skorej skončiť mernický náukobeh, lebo ako by ináč vedel správne vybrať hrob a vykopať i zakopať ho tak, aby sa nebožtíkovi v ňom dobre a pokojne odpočívalo? Ak by hrob nevybral ako sa patrí, nebohý by sa sotva v ňom dočkal súdneho dňa. Do tejto funkcie v niektorých obciach kibicujú občas Cigáni. Keď sa komu zapáčilo odísť s tohoto hrbatého sveta a plačlivého údolia samovoľne, to jest ak sa obesí, zastrelí, alebo utopí, taký mamľas prestáva byť človekom a ani po smrti nemá miesta medzi statočnými ľuďmi-nebožtíkmi. Určia mu miesto, ak nie v priekope, tak

Ľiste pri plote cintorína, alebo v odľahlom kúte, a hrob mu vykopú Cigáni. Ale matka zem je a ostane demokratickou, ona v sebe vyrovná všetky rozdiely a protivy; kto mal kedysi ako živý zeme málo a druhému prebývalo, po smrti sa každému v rovnej miere a po plnej hube z nej ujde. Ináče, obesenec, ak je nejaký tulák, čo vlastnoručne zúčtoval so svojim strastiplným životom, i tak nezaplatí za hrob. Nuž, nech si Cigáni konkurujú.

Kišbir-hrobár v Papcúne pri Humennom nadáva na krematóriá, ktoré mu tam dva razy зробily špinavú konkurenciu. Umrel nadlesník a za ním inžinier od železnice. Obidvaja sa dali spopolniť, a nie a nie pochovať do hrobu. Tu kišbir súhlasí so zásadou istej kresťanskej cirkvi, ktorá týchto spopolnenecov zavrhuje ako obesencov, ktorí nemajú nároku na blažený posmrtný život a spasenie duše v kráľovstve nebeskom. Ťažko, priatelia, veľmi ťažko sa žije obecnému zriadencovi! Krematóriá dnes-zajtra zničia hrobárov, ako Baťa šustrov, takže ostali iba obšivkári.

Obecný zriadenec býva aj listárom, ale len takým výpomocným, tiež na vyhadzov. Pošta má na tieto práce systemizované služobné miesta, spojené s penziou. To sa nevzťahuje na hajtmána, bubeníka, kišbirova, povgára a spol. Ako listára radi ho vidia, najmä keď prináša list z Ameriky, v ktorom zpravidla nechýbajú dolár alebo aj viacej. Tu sa veru listárovi ujde aj pohárik čistej, čo financ nevidel, ale aj nejaká korunka na prilepšenie. Zle je, keď sa listár hlási s exekučným rozkazom. Tam hľadá v stene dieru, ktorú tesár zanechal. Prijímateľ tu nadáva nielen na toho, kto takú zásielku nariadil napísať a napísal, ale aj na toho, kto ju doniesol. Hľa, ako prichodí nášmu listárovi vedľa bryndzových halušiek zjesť aj nezapraženú polievku!

Bubeník je vše aj zvonárom a na to zas treba, aby skončil konzervatórium alebo prinajmenej dva roky rytmiky. Odborníkovi je jasné (a neodborník nech sa to naučí!), že veru nemožno tie povrazy na

zvonoch len tak, sem-tam, bez každého súladu potá-hovať, ani pes zdochlinu. Tam musí vývodíť zvuková harmónia a rytmika v podaní, ináč bys' zalarmoval celú obec ako by na požiar. I toto je nadmieru vážna funkcia v obci, a keďže štát začína obcou, teda aj v štáte.

Obecný zriadenec-bubeník, kišbir atď. býva za- vše aj hlásnikom alebo nočným »vartášom«. Jeho po- vinnosťou je alebo s kostolnej veže, alebo chodiac po celej dedine odtrúbiť hodiny v noci, prípadne od- hlásiť s veže niekde ešte osobitne za každou hodinou v noci asi tieto slová:

»Uderila desiata hodina,
oroduj za nás Panenka Mária.
Opatrujte svetlo, oheň,
aby nebol ľuďom škoden...!«

A nezbedné chlapčiská zarevú mu zpod veže:
»Kde je slama, dajte uhel!«

Odznakom tejto funkcie je »halaparda«, ktorej verný odliatok vidno v Bratislave, v kópii svätého archanjela Michala na Michalskej veži. Okrem toho má ešte lampáš, to akiste na to, aby kmíni videli, kedy sa kam blíži a včas sa mu vyhli. Pes už zmizol z hlásnikovho sprievodu a patrí minulosti. Dnes pre štvornohých zriadenecov tohoto druhu niet položky v rozpočte a tak, ak kto nemá psa, či nemôže ho cho- vať a potrebuje ho, nech si šteká sám. Ale nemožno viniť hajtmána-hlásnika, ak kmíni kradnú na dru- hom konci obce, keď on práve na opačnom koná svoju úradne-služobnú pochôdzku. Napokon, toto ani nie je jeho povinnosťou hlásnickou, ale skôr dbať na nočný pokoj občianstva, obzvlášť zburcovať ho, keby horelo. Vtedy musí bežať na vežu a »šturmovaním« nočný pokoj občianstva, obzvlášť zburcovať ho, keby zobudiť národ, aby si striehol chalupy a hasil oheň. Tu je, hľa, význam i obecne prospešná zodpovednosť hlásnika veľiká a on je si toho plne vedomý.

Pravda, sú aj výnimky. Sú rozliční bubeníci, hajdúsi-hlásnici. Loptoši i statoční. Ak niektorého

sústavne nekontrolujú, rád venuje čas, služobne na starostlivosť o nočný pokoj určený a platený — svojmu spánku, alebo zalezie do krčmy, ak je ešte v dedine otvorená. Na slovenskom východe bývame často svedkami obzvláštnej ešte starostlivosti kišbirovov-hlásnikov o nočný pokoj v obci. Nezabudne občas nazrieť do oblokov »amerických neviest (mladých žien, ktorých mužovia sú v Amerike), či tam prípadne nešarapatí nezbedná chasa, alebo či »cap nevliezol do cudzej kapusty«. Prosím vás, — všetko je možné v dnešnom zamorízanom svete. Treba predísť hanbe, aká sa prevalí, keď sa vráti manžel »americkej nevesty« domov, alebo ešte skôr! Azda nečítame v novinách v súdnej rubrike zprávy o prípadoch, ako tá a tá »Američanka« zadusila dieťa, otec ktorého behá tu doma po valale a ona potom chudera za to vyfasovala niekoľko rokov áreštu? Ale parobkovi sa nič nestalo. Eh, divná je tu spravodlivosť. Kišbir dobre pozná tieto nevesty.

Musia s ním byť zadobre aj mladé dievčence, aby »nevyvolal« na nich všetko, čo občas zbadá pod bránou, za plotom, alebo na inom vhodnom i nevhodnom mieste za teplých nocičiek májových, keď sa príroda tak úporne hlási k životu a miazga až cícerkami vyteká z niektorých stromov.

Bubeník býva aj ohliadačom mŕtvol. Aj tu mu treba absolvovať osobitný kurz. Prosím, nie je maličkosťou zistiť, či dakto umrel, alebo len smrť markíruje. Rozhodne to nie je ľahostajné nedočkavým príbuzným otca, strýca, tetky a mamky, ktorí majú majetok, peniaze, vkladné knižky, čo všetko prípadne zákonným dedičom. Tí by sa veru poďakovali ohliadačovi, ktorý by im peňažitého príbuzného vyhlásil za mŕtveho, oni by sa o jeho majetok podelili a on by im vstal, ako by na vzdory. Preto taký ohliadač musí byť odborník, ako lekárskeho doktor. Žarty stranou a česť ohliadačovi mŕtvol!

Horšie je s kišbirovom alebo hajtmanom, ak nevie písať ani čítať. Aj takých som videl dosť, ale už vymierajú. Mnohí z nich vyslúžili si až 45 rokov

v službách obce. Takému obecnému zriadencovi musí notár vkladať spisy medzi prsty. Obzvlášť ťažké je to u nás, kde je administrácia priveľmi zaťažaná papierom. Spomeňme si na bývalé voľby a doručovanie kandidátok voličom. Podľa rozlohy, či uloženia aktov medzi prsty má zriadenec jasnú predstavu o domových číslach, kam má doručiť zásielku. V Rozhanovciach pri Košiciach bol donedávna taký kišbirov a slúžil vyše 40 rokov svojej obci. Nemal ľavej ruky a bol analfabetom. Ale nikdy sa nestalo, že by bol zmýlil adresáta pri doručení úradnej zásielky. Možno predpokladať, že takíto obecní sluhovia sú neraz lepší než gramotní ich kolegovia. Kam im nesiahajú gramota — tam to nahrádzujú rozumom a logikou.

Obecný zriadeneц nechybí pri nijakom verejnom úkone v obci. Keď sa vadia susedia pre brázdú a súd im nariadil »repozíciu«, tu pán hajtman nosí za súdnymi orgánmi reťaz a pomáha rozmeriavať spornú zem. Ak sa susedia pomeria, pije sa »oldomáš« a hajtman či povgár pri tom tiež neobíde nasucho.

Ak je trocha bohatšia svadba v obci, večerný vánok ako by náhodou ta zaveje aj »pána policajta« a, to sa vie, nepustia ho naprázdno, ani nasucho domov. Aj zabíjačka priláka dedinského »policmana« s nejakou úradnou zásielkou, nie však s vyhláškou o dražbe; tu teda tiež vie domáci gazda i gazdiná, »čo sa patrí«, aby hajtman neohováral.

Majáles nie je mysliteľný bez hajtmana, ani juniáles, ak ho niekde usporiadajú.

Na slovenskom východe videl som kišbirovov-Cigánov. Títo vynikajú rafinovanosťou, čuchom pre vysliedenie mamlasov, kmínov sliepok a vedia byť dôverní k zamestnávateľovi. Ale v lete je ťažko pracovať s kišbirami Cigánmi i Necigánmi. Jeden i druhý rovnako zanedbávajú svoj úrad, či službu, lebo pracujú na poli, aby si zarobili na zimu chlieb. Musia žať, okopávať a kopať, ako iní gazdovia a poľnohospodárski robotníci. Z obecného platu by nevyžili.

O kišbirovoch, kišbiroch i bubnaroch slovenského východu.

Opisovať život kišbirova? Načo? Podobá sa navelas životu jeho kolegu zo slovenského stredú, juhu i západu. Vynecháme podľa možnosti názov obcí, kde sa staly prípady, ktoré tu zvečníme, spomenieme iba mená ctihodných obecných zriadencov, predtým sluhami zvaných a ich spoločné činy, ktoré sa skutočne staly.

I.

V obci V. mali balamutu s obecným býkom. Vraj už je starý, nestojí zanič, bolo by ho treba predať Židovi na mäso. Býka mal v opatere i v prevádzaní sám starosta, kde ako známo, rozkazovala jeho žena, v ľudovom podaní iba »birovka« zvaná. Starosta prikázal kišbirovovi vybubnovať, aby sa gazdovia (nie proletári!) sišli v nedeľu pri obecnej stajni a rozhodli, čo s býkom. Kišbir, Jano Fakľa, bubnoval takto:

»Dava še na znamojsc každomu, keho še to tyka, že jutro po koscele kolo valalskej maštalni budze d'uliš gazdovsky (negazdove naj ostaňu doma!), že jakého bujaka ma valal kupic. Birovka už nechce trimac, ta teraz muší ho druhy vžac...«

Gazdovia sa shromaždili a po krátkej besede shromaždenie rozhodlo, že »birovke zvyša placu a bujaka i ďalej muší trimac«.

II.

Jano Popik, Cigán, bol kišbirovom v Š., dedinke tesne na slovensko-rusínskej hranici pri Užhorode. Bol ešte len 28-ročný a už mal 7 živých detí. Matri-

kár nestačil ich písať do matriky. Raz náhodou sišla sa miestna sociéta (farár, notár i učítelia — všetci boli slobodní) u notára, keď Popík prišiel matrikárovi zahlásiť svoje siedme dečko. Ponosoval sa na manželku, že je priveľmi plodná. To stačilo prítomným fígliarom, aby si urobili fígel' z Cigána. Farár kládol na dušu Cigánovi, aby teda skôr myslel, ako vyživiť a do života slušne vypraviť sedmoro detí a nestaral sa na čas o zachovanie svojej cigánskej fajty. Cigán vesele prisľúbil všetko a bol ochotný aj prísahou sa zaviazat', že splní daný záväzok.

Záväzok znel na dva roky. Napísaný bol hneď príslušný protokol v slohu síce veselom, ale slušnom, ako ho znesie slobodná mládež mužského pohlavia. Cigán, to sa vie, nevediac písať, miesto podpisu urobil odtlačok svojho palca na zápisnicu. Prítomní však tvrdili, že ak má byť hodnovernosť tohoto osvedčenia úplná, potrebné je, aby ho overil aj chybný člen spoločnosti. Preto zápisnicu pekne složili, vzali obálku miestnej evanjelickej helvétskeho vyznania školy, vložili do nej, adresovali správne na chybného priateľa, zalepili a po Cigánovi mu ju poslali. Ale čo diabol nechcel? Cigán-kišbirov lapil obálku s listom a zanesol ju rovno do reformátskej školy. Učiteľ, vidiac síce obálku svojho úradu, ale s inou adresou, myslel si, že to nebodaj bude patriť školskému referátu v Užhorode a poslal za tepla Cigána aj so zásielkou do Užhorodu.

Keď sa cigánsky kišbirov nevracal, spoločnosť u notára vycítila, že tu bude čosi nebárs v poriadku a trpla obavou, čo z tohoto vysvitne nedobrého. Poobede o 17. hodine zas sa všetci sišli k notárovi a čakali netrpezlivo zprávy o Cigánovi. Ako tak unavene hľadali von oblokom, zbadajú odrazu, že na súdkoch z piva, ktoré doviezlo nákladné auto michalovského pivovaru — sedí si Janko Popík, kišbirov, a veselo máva rukami, pozdravujúc pánov v notárovom obloku. Auto zastalo, Popík soskočil a bežal do úradovne, kam ho notár zavolať zvedavý, čo sa stalo s listom. Nuž, hrôza hrozná, čo všetko zreferoval:

Od učiteľa bežal rovno do Užhorodu a tam v »gubernate« (gubernátorský úrad) pochodil vari so dvadsať kancelárií. Podávali si ho tam páni z jednej úradovne do druhej a, vraj, tak sa smiali, až »še lapjali za bruha«. V poslednej kancelárii list zhabali. Cigán verne zreferoval všetko, čo zažil. Vyhrešil ho notár s farárom, že bol hlúpy, keď tam list nechal, lebo z toho môže byť nepríjemná balamuta. Kišbirov sa bránil, že toto všetko mu mali skôr povedať a nie teraz, keď sa už stala nehoda. Cigán odišiel a notár s farárom ponáhľali druhého dňa ráno do Užhorodu vymodlikať si list nazpät, lebo však tu išlo iba o nevinný figeľ. Popík, pravda, sľub nedodržel. Dnes má 21 detí a džaple na požehnanú plodnosť svojej ženy.

III.

Spomenuli sme, že medzi kišbirovské »sinekúry« patrí niekde aj ohliadačstvo mŕtvol. Na západe robia to hajtmani; niektorí z nich, hlavne za svetovej vojny, boli vycvičení za prehliadačov mäsa pre celú obec, čo treba teda rátať za novší »úrad« či druh služby. Ak sa tieto dve funkcie stretnú v hlave a v rukách jednej osoby, máme do činenia so skutočným odborníkom, ktorý bezpečne zistí, či človek umrel alebo nie. Len o to ide, lebo keď dobytok zabiješ, tam niet pochybnosti o jeho stave, ale človek, dakedy zdanlivo mŕtvy, možno, že len figľuje a vtedy ho neradno pochovať ako naozaj zomrelého.

Stalo sa po prevrate r. 1919 v dedine F. s kišbirovom Mišom Hamalom, ktorý bol súčasne ohliadačom mŕtvol vo valale. V tejto svojej významnej funkcii prišiel do matrikárskeho úradu zahlásiť, že umrel Mižu Gubaj. Matrikár drieb než by bol vzal na vedomie raport Hamalov, prikázal mu, aby vyplnil štatistický lístok, ako sa svedčí. Lenže práve vtedy vydané boli už nové tlačivá pre tento úkon, a to v literárnej slovenčine, ktorej, verabože, starý Hamala nerozumel dobre, najmä nie tak napochytne. Ináče, každú novotu drieb preštudujú aj dnes, hoci sme sa

už dôkladne oboznámili so všetkými tlačivami a názvoslovím úradnej reči. Tak kibšir vyplnil štatistický lístok nasledovne:

1. *Bežné číslo zápisu do smrtnej matriky:* »Bežne číslo ešči nemam a tam, kdze potrebnô, vera ľem sam beham. Dobre by bulo vera take behace číslo objednac, bo ja sam vec ľedva vladzem a še birujem. Ľem, že by bars drahe nebulo potym!«
2. *Doba umretia:* »Bula akurat taka poludňajša doba, kedz ho položli do tmavoho hroba.«
3. *Miesto umretia:* »Ta, v karčme, kedz parobci še mocno popili, tedyk ho segiňa, až na šmerc zabili.«
4. *Meno a priezvisko:* »Menoval še Mižu Ďura a že ktore bulo meno a ktore prežviško, neznam, bo umarty nebul zoz našoho valala. Prezyvali ho Gubajom, že prečo, neznam.«
5. *Pohlavie:* »Dostal i pohlave, dostal i do boku, krev tak liala z ňoho, jak voda v potoku.«
6. *Rodinné postavenie:* Neznam vera jeho rodzinu po mene. Macir mu ešči dakus poznám, ale occa mi mu nikdy nevidzel; — naspul širota bul, bo nemal ľem matku, ktora ho dostala dzeška na pamiatku.«
7. *Rodisko:* »Nezna še, či še narodzil, abo na švet prišol. Tam še narodzil kdze jeho rodisko.«
8. *Posledné bydlisko:* »Na obecnom pastvisku, bo tam pasol kravy.«
9. *Národnosť:* »Slovjak bul jak repa.«
10. *Náboženské vyznanie:* »Fras ho znal! Nikdy nikomu nevyznal svojo naboženstvo.«
11. *Povolanie:* »Nedostal on vera nijake povolaňe; čapli ho po hlave, ta vecej vun nevstane.«
12. *Choroba:* »Nebul nikdy chory, ale vždy zdravý dokle totu dziru nedostal do hlavy.«

13. *Príčina smrti:* »Mal by buc doktor Nevyhojil. Toden doktor sam opatroval, jak mohol, segiňa, tak ho varoval. Nemože ale z toho, že umar. Preto ne tot doktor je pričina joho šmerci, ale ta dziravov hlave.«

14. *Poznámka: ? ? ? ?*

Tu sa kšibir zarazil, služobný rozum vypovedal mu poslušnosť. V takýchto mimoriadne ťažkých prípadoch začal uvažovať, prečítajúc si slovo »poznámka« raz, dva razy i tri razy po sebe. Kí svati to bude!?« Zavolá na ženu, ktorá v kuchyni hotuje obed: »Marčo, Marčo, polehev! Pašem! Co to za svati, tota poznámka, ha?«

A vždy vtipná žena odpovedala: »No ta, či ho poznaš, ty somar!«

»Ta, jak bym nepoznal, poznam!« odpovedá muž celý naradostený, že mu žena umne rozlúštila záhadu úradného šimľa. Do rubriky potom napísal toto:

»Ta, jak bym ho nebul znal? Poznam! Vun bul najvekši bitang vov valale. Dobre še mu stalo, že tak poriadne odišol zos tohoto šveta.«

Mižu Hamala

podpísal a napísal ja sam.«

IV.

Preveliký strach dostal pred vlkmi kišbir, hlásnik v Tibave, Andrej Bubak. Asi 3. marca 1933 zasadala obecná rada a spomenutý kišbir vpálil do nej celý postrašený, ledva dych popadnúc.

— Prosim, pan urodzeny, nedobre! — hlási utrápene notárovi.

— Nože, čo sa stalo, čo chcete? — pýta sa starosta.

— Ej, vera nedobre, pan urodzeny, pytam pekne i pana starostu i tot slavyň výbor! Naj ľem zaserzuju už ten rekulber, bo nedobre!

— Nuž a na kyho d'asa ti treba revolver? — pýta sa notár.

— Ej, pýtam bars šumne, tu vov Cibave vilkov veľo. Ja ich vec dva razy spatrel tod hore, pri budke, kdze je šikavka — jak raču znac. Ta vera ja bez rekulberu nehodzen služic valaloj!

— Hej, a či vieš strieľať, há, keď bažíš po revolveri? — pýta sa notár Bubaka.

— Jakoška ľem znam, pan urodzeny, bo mi bul dakedy aj pytlakom. Šak me hceli zato i štrofac, ale ja mi dakus popaňkal tyh panov, ta mi odpuščili...

— Ta povedz nam Bubaku, jak vypatral toten vilk! — pýta sa jeden člen obecnej rady.

— Nuž, raču znac, šivy bul; uši mi mu nevidzel, bo bul caly zakruceny. Vecej mi nepatrel a zaraz mi še skryl pod dum... Tak vera mušia uznac panove, že ja bez rekulberu nehodzen končic rendešno taku službu.

Obecná rada spísala o prípade protokol, ktorý predostrela okresnému úradu, aby rozhodol, či usporiadať verejnú poľovačku na vlkov, alebo kúpiť z obecnej kasy revolver hlásnikovi.

V.

V istej obci sobraneckého okresu kišbir aj bubnuje, čiže vykonáva funkciu »obecného bubenaša«, čo — ako vieme — súvisí tesne s povinnosťami obecného zpravodajcu. Aj tu je zvykom, že mu notár napíše na kus papiera, čo má vybubnovať. Obsah bol napísaný presne aj s výškou trestnej sankcie. Prečítal si text niekoľko rás a nijako sa mu nepáčila trestná sankcia. Akiste sa mu pozdávala príliš vysokou. Odišiel bubnovať. Aj teda vybubnoval všetko, ako bolo v texte uvedené, až pokiaľ nedošiel ku trestnej sankcii. Tu zastal na sekundu, pokrútil a zakýval hlavou a miesto presného textu o trestnej sankcii vyhlásil: » A chto to neurobi, budze štrofany... až strach!«

Istý notársky úrad tohože okresu vyzval úradnou cestou cez starostov obyvateľstvo notariátu, aby vy-

vážalo štrk na vicinálnu cestu. Tú istú výzvu odvzdal notársky pomocník aj domácemu kišbirovi, aby ju vybubnoval v sídle notariátu. Kišbir si prečítal text úradnej vyhlášky, zavrtil nedôverčivo hlavou a povedal:

— To nedobre!

Odišiel domov a nebubnoval. Druhého dňa ráno pred 8. hodinou už bol v notárskej úradovni. Tam si vyťahne papier s vyhláškou pre obec, ukáže to notárskemu pomocníkovi a pýta sa:

— Chto to napisal?

— Ja, — odpovie spytovaný.

— A kdze pan novtariš?

— Odišiel.

— Ale pridze, co?

— Pravdaže príde. Ale povedzte, čo vám treba? Pán notár nie je doma. Azda by som vám to i ja mohol vybaviť...

— Možem počekac pana novtariša?

— Môžete, — odpovedá pomocník.

Kišbir si sadne a čaká trpezlivo od 8. do 12. hodiny, keď sa už personál chystal domov na obed. To akiste pohlo aj kišbirom, lebo sa sa ozval opäť:

— A kedyk pridze pan novtariš?

— Môž' byť že len zajtra na obed — dostáva sa mu odpovede.

Tu sa starý lapí trocha za rozum, uvažuje a spustí:

— Ole, naj počekaju kuščik! Ozdaj aj voni budú znac, co to je tota verejna praca, bo nehodzen to vybubnovac, kedz to sam neznam.

— No — varmeščina — po našomu, — vraví podnotár.

Kišbir sa poďakoval a odišiel. O chvíľu už čuť bubon:

— Každý jeden naj si odrobi verejnu pracu! A že by sce gu mne nehodzili, ta vybubnujem vam aj to, že co to tota robota, co bubnoval mi. Ta to še vola varmeščina; že by sce znali a dali mne pokoj!

VI.

Istý okresný úrad na východe Slovenska spýtal sa jedného svojho notariátu, či tam ešte jestvuje ustanovizeň kišbirovov. Notár, šéf úradu, poslal svojej bezprostrednej vrchnosti odpoveď takúto:

»... Úctivo oznamujem, že v tunajšom notárskom obvode už nejstávajú kišbirovia. Miesto nich ako úradní činitelia používaní sú prísazní čiže členovia obecnej rady, ktorí potom v úradných veciach účinkujú ako úradné orgány.

Za kišbirova možno pokladať ešte Michala Gaždu v Gruľovciach, nakoľko tento vykonáva službu hlásnika, hrobára i bubnáša v obci.

Menovaný vykonáva tieto služby s veľkým záujmom a radosťou. Popri nich má totiž možnosť zúčastňovať sa na tancovačkách i pohrebných karochoch. Je síce človekom chromým a malého vzrastu a predsa veľmi obratný. Otec ho dal učiť za kolára. Sám bol biedny a preto prijal miesto v obecných službách. Keď Michala prepustili ako kolárskeho tovariša, hanbil sa za svoje krstné meno »Michal« a nazval sa »Berti«; od tých čias volajú ho občania »Berti«. Teraz sa však hnevá, keď toto meno začuje. Pravda, mladý to už nemôže zabudnúť a kde len môže v spoločnosti zavolať na kišbirova »Berti«. Tu trafený ihneď začne celej mládeži nadávať, až sa obloha mračí, ale vcelku to málo osoží. Poznajú ho aj malé deti. Keď bubnuje, sprevádzajú ho po celej obci a vystrájajú figle okolo neho. On vše jedného, vše druhého i za bubnovania uderí paličkami po strapatej hlave a deti majú z toho ešte väčšiu radosť.

Nechybí pri pohreboch, ale najradšej zavíta ako nočný strážnik do domu smútku, keď mŕtvola leží doma vystretá a tam potešuje zarmútených pozostalých. Pritom vše kvapne do gágora čistej alebo hriatej na jeho veľkú radosť. V prítomnej spoločnosti sa potom zabáva, obyčajne hrá v karty na »duráka« alebo filka. Hráči sa vše ushovoria, takže on je vždy hlúpym Ďurom alebo filkom. Pri hre na filka nasle-

dujú trestné sankcie; kto prehral, je sluhom a musí všetkým prítomným vyčistiť topánky. Samozrejme, že sa to vždy musí stať dôkladne.

Ťažko je v dedine Grúľovce, keď je blato; nemožno z neho ani nohy vytiahnuť, tým menej voz s nákladom. Ale aj tu si pomohol hlásnik Gaždo. Mal starého koňa, zrelého už pre rybník, a na tom prechodil valalom, pískajúc podľa predpisu hodinový čas v noci.

V letnom čase vykľuje sa z Gaždu záletník-nezmar. Vše vyhľadá nedávno sa sobravších mladomanželov, spiacich po záhradách, budí ich a dráždi. Toto by bol asi najväčší služobný prečin, pre ktorý ho už niekoľko ráz pokarhal aj miestny duchovný, ktorý sa veľmi stará o členstvo svojej náboženskej obce, počtom klesajúce pre jednodetstvo, hlavne v bohatších rodinách.

To, vari, ani nie je priestupkom u kišbirova, že pije, ako napríklad Gaždo. Prednosta tunajšieho úradu nepoznal dosiaľ kišbira, ktorý by sa bol uspokojil vodou. Aj táto zodpovedná služba, spojená ešte s funkciou bubnáša, hrobára a hlásnika, prináša so sebou povinnosť vypiť si v družnej spoločnosti. Pravda, bolo by treba zameniť Gadžu mladším, ale za takú plácu, akú dostáva, sotva by sme dnes v tejto obci našli súčasného mladšieho kišbira. Záväzná je tu okolnosť, že Gaždo, hoci slúži obci už 40 rokov, nemá nárok na penziu. Ak ho obec prepustí nemá kam ísť a musí žobrať, čo by dnes zrejme poškodzovalo vážnosť úradu. Gaždo ináč fígle nevystrája, lebo veď ani nemá na to príležitosť.

Malý v. r., obvodný notár.«

VII.

Po slovenskom východe koluje text, ktorým bubeník svolával národ na bál. Malo to byť údajne v Sabinove, kde spomínaný bál mal byť v mestských kúpeľoch, zvaných »Švabľuvka«. Text znie takto:

»Dava še na znamosc, že něška v Sabinove bal budze. Kedz dzišč budze, nebudze; kedz nebude — budze. Dživky še popytaju, aby došly vov nakrochmalenych kabatoch a ně na boso.«

Kabátom tu treba rozumieť sukňu, lebo i v nárečí zemplínskóm sukne sú kikle. V Rakovci nad Ondavou kišbir takto bubnoval:

»Dava še na znamojsc každomu, že u Bergera v nedzeľu preukrutny bal budze poobedze. Kedz diž budze, ta nebude; kedz nebude, ta budze. Bal še zatrimuje u Bergera na predku, bo na zadku še bude. Dživky še pytaju u hodvabnych kikľoch prijsc a ně boso.«

VIII.

Azda by sme sa poďivali do veľkej obce Valčíc, v ixskom okrese, v ktorej majú kišbirova, čo sa vie zabávať. Niet divu. Notári tejto obce viedli prím v celom okrese, čo sa týka zábav a vystrájania figľov. Kišbira tu majú v osobe Miša Bajusa, ktorého otec tiež slúžil valalu v tej istej funkcii.

Obec mala prideleného notára, ktorý sa veľmi rád zabával. V obci istý remeselník mal šumnú dcéru a notárovi prišlo raz na um, dať jej zahrať v noci pod oblôčkom. Zverboval Cigánov a šlo sa. Cestou stretli kišbira, ktorý je v jednej osobe aj hlásnikom, čiže »bachtarom«, ako ho tu nazývajú. Mižu, kišbir, sa pripojil k sprievodu. Keď prišli k domu remeselníka, bachtar sa diskkrétne utiahol ku dverám chyže a ztadiaľ načúval sladkozvučným akordom notárovej podoknice, ktorú lotor-Cigán tentoraz zvlášť čarovne vedel vytiahnuť z rozheganých huslí. Mižu nerátal s tým, čo nasledovalo. Zrazu sa dvere rozletely dokorán a v sprievode chrapľavého chlapského hlasu (iste to bola nežnosť hlavy rodiny), vletelo mu čosi silným prúdom do očí: pomyje aj s rezancami. Bola z toho novšia zábava, lebo väčšia časť voňavého obsahu tejto uvítanky zakotvila ani glej na strapatej brade a dlhých fúziskách kišbirova.

*

K valalu patria aj kúpele, ale nie pre husi, lež pre ľudí a pánov, čo si vedľa zaplatiť i utratiť nejaký ten groš. V kúpeľoch býva často zábava, na ktorú sa schodí honorácia miestna i z okolia. Raz došli hostia na autách. Ich šoféri sa chceli tiež zabaviť. Nakoľko poznali svedomosť miestneho kišbirova Mižu Bajusa, zašli k nemu a povedali mu:

»Ta Mižu, my ci zaplacime pol litra paľenky zos poprom, lem nam daj pozor na auta . . .«

»Ta, čom by ňe?!« hovorí Mižu na znak súhlasu s ponukou. Vzal si silnú klukaňu, sadol si do prostredného auta, aby všetko videl okolo seba a sedel. Vlastne ani nie, že by bol len sedel; popíjal si pritom pálenôčku a cítil sa ako v raji. Fras vie, čo je to za elixír v pálenke, keď vie, potvora, naliať energie do žíl a životnej radosti do srdca?!

Keď už mal Mižu v sebe tak asi dva a pol litra čistej, ktosi mu zareve za autom:

Mižu, paľem; živane chceju ukradnuc motor!«

»Ta, dze toten živaň?« — zreve Mišo a vyletí z auta.

»Ta, pod motorom!« — zavolá ten ktosi ešte hlasnejšie.

»Hej? Ta, ja joho svatoho!! Ta, ja mu vecka ukažem!« — odpovedá Mižu nahnevaný a hybaj pod auto, ktoré stálo vo veľkej kaluži. Kmína tam síce nenašiel, ale vyšiel odtiaľ zamazaný, čierny ako čert. A okolie sa zabávalo na Mišovej služobnej horlivosti.

*

Inokedy zas bola zábava v kúpeľoch. Baví sa miestna »hinteligencia« a kišbirov, to sa vie, asistuje pri zábave. Koniec takejto zábavy býva zpravidla vtedy, keď je už každý doľatý na mol a nevládze ani kostru udržať na brčkavých nohách. Tak bolo aj teraz. Po zábave mládež pochodovala domov v sprievode Cigánov. Títo strúhali akýsi labanský pochod. Mišo, ako »pan policman«, kráčal napredku, dbajúc, aby sa nik nepostavil v cestu mládencom,

šnurujeúcim furmanec od jednej priekopy k druhej. Mišo bol len o poznanie triezvejší od nich, ale sa pre-máhal. Čo čert nechcel? Jednému mládencovi sa stala nehoda. Pošmykol sa a spadol do kaluže. Zbadal to Mišo a ako »úrad«, veľmi úslužný, hneď sa pobral na pomoc trpiacemu členovi tejto peknej a veselej spoločnosti. Pribehol k nemu a začal sa mu priho-várať:

»Ta, mladý pan, ta muša stanuc. Ja jich nehod-zen ochabíc u blace do rana, bo by jich mohol kondaš s druhými sviňami vyhnac na paštvisko...«

»Ta, ľem zdvihaj Mižu, bo ja nebirujem!« — posmeľuje kišbira hrdina-mládenec.

Ako vieme, ani Mižu sa nemodlil ruženec pri dnešnej zábave, lež slopal s ostatnými a tak, veru nevedel si poradiť so svojím spolubližným, ktorý sa váľal v mláke na rozheganej hradskej. Aj kišbir vi-del všetky predmety dvojnásobne. Nuž ľahol si aj on k mládencovi a utešoval ho, aby nezúfal, nejak sa, vraj, spoločnými silami dostanú z kaše. Pravdu mal; vyliezli z bariny, ale Mižova gubaňa podobala sa svini-mangulici, ktorá sa vracia z paše, náležite vy-váľaná v blate.

Ako sa patrí a svedčí na dobre vychovanú mlá-dež, ani teraz nemaširovala domov. Keď je Cigán prítomný, nik nemyslí na pec alebo na posteľ. Spoloč-nosť sa pobrala dať serenádu dcéruške miestneho kalvínskeho farára. Lenže kišbir Mišo nijako nevlá-dal obstáť na chodbe — na vlastných nohách. Oprel sa o múr a takto sa pomaly posunoval až k dverám. Ráno bolo veľké prekvapenie pani farárky a celej rodiny, keď uviedla vzorne vybielenú stenu zama-zanú v dlhom páse hnusne zapáchajúcim blatom. Pravda, na všetko sa myslelo, len nie na to, že by sa bol priestupku nevedomky dopustil náš kišbir.

*

Miestni historici vravia, že Mišo Bajus, kišbir a bachtar, všetky vlastnosti zdedil po svojom, teraz už v Pánu odpočívajúcom otcovi, ktorý, ako vieme, bol

tiež kišbirovom. U toho učňoval Mišo. Sused Jano Krapač spomína, ako raz syn s otcom prišli domov po nejakom oldomáši spítí pod obraz boží a na dvore pustili sa hrať na vojakov. Syn — učeň exerceíroval otca, a tento, chumaj starý, svedomite poslúchal mladého somára. Ale chyba: starý nijako nevedel rozoznať, ktorá je strana »reks« a ktorá »links«. Cvičenie zakončila stará Bajuska metlou.

*

Vráťme sa ešte do kúpeľov. Sedela tam veselá spoločnosť, zabávajúca sa a popíjajúca. Keď sa pomíňaly všetky vtipy, figle a mišpulancie, zaľahla na spoločnosť ustatosť. Vtom si ktosi všimol kišbira Miša, ktorý tu prismrdkával, pričom sa mu sem-tam ušiel pohárik vínka alebo čistej, takže už bol tiež nancenganý. Pre zábavu dali mu ešte dve deci ražnej, po ktorej sa rozviazal jazyk Mišov na veľkú radosť prítomných. Mišovi sa chcelo ďalej piť. Páni s tým súhlasili a podnotár sa postaral, aby Mižu neutrpel ujmy v ničom. Vzal lievnik, namontoval ho Mišovi do chlebarne a začal liať do lievika — petrolej. Mižu ho pokojne vypil, ibaže prehodil pochybovačne:

»Joj, bodaj by totu šlivovicu fras trimal! To bula bars prikurena!«

Neskoršie, na radu notárovu, dávali Mižovi už len vodu piť, a toto sa mu nepozdávalo, bola mu pri slabá. Vzal pohár a bežal do vedľajšej miestnosti za vedúcim notárom, požalovať sa:

»Pan urodzeny, nale popachaju, či je to palenka alebo ñe, bo ja ju pijem, ale nechcem veric, že by to bula bizovne palenka. Chceju mne ošalic a hutoria, že to poľská!«

»Neboj še Mižu, to palenka!« odpovedá notár.

»Ta, dzekujem jim, ta tedyk ju vypijem« — vraví kišbir spokojne a odišiel do vedľajšej miestnosti ďalej popíjať svoju »poľskú palenku«.

*

Azda by láskavého čitateľa zaujímal administraívny úkon, ktorý sa odohral medzi kišbirovom z Ma-

žina, Dzurjom Haluškom, a kišbirovom zo Švinného Matejom Kyselicom. Podnet zavdala sviňa Halušková, ktorá sa vybrala do Švinného, ku tamojšiemu kornajzovi (kancovi). Dzurjo Haluška píše list kolegovi Kyselicovi tohto znenia:

Same perše šumne pozdraveňe Ci vinčujem od Pánaboha a potym od Tvojoho verného kolegu, Dzurja Halušku, valalského zrizenca zoz Mažina.

»Mily Praceľu a Bratu!

Odpusc, že Ce kus vyrušujem, ale ma nuci udalojse gu tomu. U Tvojim valale je moja sviňa nahnata u kondaša od 2-hoho novembra. Buc tak dobry, idz do neho zos mojim krešom* a dolož še s nim, co žada za totych šejsc dni, co tam sviňu trimal a karmil. Peneži Ci pošilam a naj sviňu vyda. Kupena je od Ondreja Pindiaka zo z Veľkych Zalužic, ktory mi sam prišol oznamic, že sviňa je tam. Veľo me stoji už hľadaňe, kurentovaňe, ta nedaj mu veľo rachovac. Šak bandurky i u Vas tune. Von je chybný, že skorej nehlašil najdenu sviňu. Dumam 4 korunky na dzeň budze dojsc, kedz metrak nestoji vecej jak dvacec korunky. Tu Ci pejdzešec korun; dolož še s nim dľa možnoscí. Kedz mi sviňa dojdze, ja joj ukažem vydavac še do cudzoho valala, kedz ma u našim das troch kornajzoch!

Bars Ci šumne dzekujem za trud i ponižene pytam za prebačene.

Zos kolegialnym pozdraveňem:

Dzurjo Haluška.«

Zabehnutú sviňu zistilo najprv obecne predstavenstvo v Mažine. Vyšetřilo jej totožnosť a keď dostalo úhradu »na kelčiky« odvdalo ju doručiteľovi uvedeného listu. Okrem toho vydalo mu ešte osobitnú potvrdenku na zaplatenú sumu tohto znenia:

»Obecni predstavenstvo Mažine
ot davašviňu do Švinnohi placi 50 korun

*) Kmotrom.

Roku 1927 November 7
taplaciše zakost 50 korun
Juraj H a s i l starosta
Mižu Kandraj perši miestostarosta
Pečiatka.«

*

Na východe sú niektoré notariáty, kde si obce iba na rok volia kišbirovov. Takýto kišbir neteší sa zvláštnej vážnosti medzi valalčanmi, ako svedčí prípad s Janom Špernohom z Geni.

Príde ženička ku notárovi a vraví:

»Pan novtarius, naj mi prečítaju toto pišemko, bo ten náš kišbir, von taky bortak; čítal mi z ňoho, že coška pridze do vody, ta co to ma buc. Ja tomu vera nerozumiem.«

Išlo tu o nejaké *dôvody* a tomu ženička nerozumela.

Stálych kišbirovov majú tam len sídelné obce notára. Títo, ako už vieme, skorodefinitívni obecní zriadenci, aj sú väčší huncúti, viacej si dovolia aj voči autonómny činiteľom v obci. Novozvoleným obecným tatkom často dávajú rady a dovolia si aj takýchto poznámok:

»Vera ani náš novy starosta še nenarodzil tým, čím ho ľudze vyvoleli!«

Takíto kišbirovia sú veľmi pyšní na význam i dosah svojej služobnej právomoci, okate vyjadrenej vtedy, keď spis je nimi doručený aj vtedy, keď im stránka odoprie podpísať doručenkú. S týmto sa často verejne vystatujú:

»Co tu skáčeš, kišbirov!? Ta, ty velika nula, eš-čik vekše nic vov valale!« povie obecnému zriaden-covi nejaký rebelant.

»Co, že ja nic u valalu? Co to hutoriš, ty kapani-ku! Ja ci takoj ukažem, že kto tu nic« odpovedá s úsmevom podráždený kišbir.

»Paľem, ty mi darmo prinešeš pismo. Kedz chcem ho prijmem, kedz nechcem, tak ne a ty idzeš

hed, do frasa aj zos tvojim pismom. Ale kedz ja tebe prinešu pismo, či ho prijmeš, abo ne — je prijato!«

Takýto defenestratívno-definitívni kišbirovia, ako prvý a vysoko dôležitý stupeň byrokracie, majú aj zvláštny postoj pri vykonávaní funkcie. Keď bubnújú a blíži sa auto alebo nejaký povoz, s anglickým pokojom zdvihnú ruku s výkrikom: »Vov mene zákona stoj!« a zastavia vozidlo. Ak by šofér alebo kočiš váhal a nezastavil vehikel na jednoduché zavolanie, vtedy kišbir toto ešte trocha okorení slovami »Stojiš!? ... Ci svatoho!« To stačí, aby aj aeroplán zastal a vojenný tank sťa krotký baránok pritúlil sa k nohám valalského »ramena spravodlivosti«.

IX.

Zabehnime si na chvíľu aj ku Košiciam a podívajme sa, ako sa tam správajú kišbirovia, povedzme vo veľkej obci S, ktorá sa pýši názvom »mestečko«, lebo má vari štvoro jarmokov a troch cirkví farárov. Tu úrad »pana policmana« nezastával kišbir, lež osobitní zriadenci. Keď kišbir skladal sľub, ako je zvykom, bol múdre poučený o dôležitejších povinnostiach a bolo mu vážne alebo žartom naznačené, že patrí do stavu obecných zamestnancov a ako taký má sa aj primerane správať. Za vzor mu bol daný zriadenec okresného úradu. Nový kišbir býval asi v tretej odľahlej obci, kam musel vlakom. Po složení služobného sľubu zašiel k Židovi a poriadne sa potúžil. Na stanici sa už správal ako zriadenec okresného úradu, a to tak, že si vymenil cestovný lístok štátneho zamestnanca s patričnou sľavou. Vo vlaku ho začal hamarkovať sprievodca. Lenže novopečený kišbirov, Ander Kozma, držal sa hrdinsky, ako mu poradili na obecnom dome, kde skladal sľub. Nezaplatil rozdiel v cene lístku a to mu vynieslo 14 dní väzenia a vyhadzov zo služby.

Po ňom si obec vyvolila druhého, súčasieho kišbirova, v osobe Jána Kamasa. Tento už nebol taký

bojovný, ako tamten, znal móres a vedel, čo sa patrí. Obecné predstavenstvo poverilo ho, aby manipuloval s obecnou váhou. Za tento služobný výkon dostával prídavkom nejaké percentíčko z peňazí, čo vybral za váženie. Lenže Kamasovi sa zdala malou táto odmena, a preto vážil aj na svoj účet, a to v noci. Divná vec: túto obzvláštnu horlivosť nijako mu nechceli pochváliť páni úradskí od obce. Oznámili ho súdu, kde dostal tri mesiace áreštu a vyhadzov zo služby.

Posledný kišbirov v tej istej obci bol slepý na jedno oko. Nebol síce podnikateľom na vlastný účet, ani si nenamýšľal, že je v jednom rangu s kolegom z okresného úradu, ale mal iné neresti. Obsielky k súdu — ako vieme — treba rýchlo a včas doručovať. Kišbir Mižu Kulifaj za deci pálenky doručil obsielku opozdene, čím prospel žalovanému a škodil žalobcovi i súdu. Bol to podnik teda naoko nevinný, ale Kulifajovi vyniesol 100 korún pokuty s pohrozením, že ak sa to bude ešte opakovať, poletí zo služby.

Vidme tiež vzor, ako kišbir prepínal dosah svojej povinnosti. V susednej obci službu kišbira vykonávala ženská sila. Nepila, nekradla, nemala sklonov ako mnohí jej kolegovia, o ktorých tu dosiaľ bola reč. Bola súčasne aj »policajtom«, ale s tým nemala valnej starosti, lebo poriadok v dedine udržiaval si býkovcom sám starosta. Ale príliš si brala k srdcu zriadeneckú službu. V nedeľu do kostola niesla si modlitebnú knižku v kabele, ktorú dostala na doručovanie úradných zásielok. Pri jednej oslave štátneho sviatku vliezla si do lavice, vyhradenej miestnym štátnym a obecným úradníkom. Na bohoslužbách bola predmetom obecného obdivu. Prítomnému obecenstvu a úradským obzvlášť nešlo do hlavy, že kišbirovka zaliezla niekam, kam nepatrí. V demokracii sme si síce všetci boli rovnoprávnymi a rovnými pred Hospodinom, ale kišbirovka rozhodne nie je prvou medzi nimi. Farár bol predtým vyhlásil s kančľa, že pre túto slávnostnú príležitosť prvá lavica sa vyhradzuje štátnym zamestnancom.

Notárovi to nedalo pokoja, nuž po bohoslužbách opýtal sa kišbirovky, prečo si sadla do prvej lavice?

— No ta, šak tota bola pre mňa vyhradzeňa! Panove sebe ľem prišadli gu mne, — odpovedala pyšne.

Notár jej nepokazil ilúziu a nechal ju pri jej omyle.

*

V druhom takom valalskom »mestečku« umrel vedúci notár. Okrem známych, priateľov, širokého obecnstva a úradských — zúčastnili sa na pohrebe všetci zamestnanci obecného a notárskeho úradu. Tak sa to svedčí. Na pohrebe okrem kišbira nikto neplakal. Nebožtík bol totiž starý mládenčisko, žil ako kráľ a umrel ako pes; nemal ho kto ani poľutovať, čo síce jemu — nebohému — už bolo jedno.

Po pohrebe pridelený notár a ostatní zamestnanci úradu spytovali sa kišbirova po príčine jeho mimoriadneho žiaľu, a odpoveď prekvapila:

— Raču znac, ta to tak — odpovedá kišbir. — Kedz eščík pan veduci račeli žic, ta mne poslali, abym jim kupil škatulku »Zorek«. Ta, ja jim kupil za švojo peňeži, a voni mi zapomli vracic mojo peňeži.

Verní kolegovia a spolupracovníci nebohého notára nechceli, aby naveky trval žiaľ tohto dobrého a statočného muža, sociálne z nich najslabšieho. Nuž složili sa a vyrovnali dlh nebohého. A hneď zmizly slzy s hranatej tváre kišbirovovej a jarý úsmev doprevádzal tieto slová vďaky:

— Kedz by pitne tak Panboh vžal sebe každý dzeň z vas cholem jednoho, ja bym furt luhal, že mi nebohy ostal dlužen peňeži...!

Kým sa štedrí darcovia spamätali z prekvapenia, dobrý tento muž zmizol ako gáfor, zahol za roh a stratil sa v krčmových dverách. V šenku sa potom chválil na plnú hubu, ako napálil pánov.

X.

V obci B. košického okresu majú »vydumanoho« kišbirova; páru mu niet na širokom okolí. Je tam veľmi vážnou osobou. Sprostredkuje styk s pánmi a pomocou jeho rúk a huby dozvie sa obecenstvo, ako s kým naložily úrady a vrchnosti. On si je plne vedomý svojho postavenia. V nedeľu ráno, keď ide hore valalom do kostola, jeho čižmy sa lesknú ani čižmy jazdeckého generála. Hlavu nosí »horenos« s podpereným klobúkom v povedomí svojej dôležitosti. Nuž a keď šibne orlím zrakom po skupine vyfintných a v mori pestrých krojov plávajúcich dedinských krásavíc, veru nejednu to ťobne pod srdiečkom, že »toten kišbir precik še trime eščik a nebul by na zahodžeňe.«

V B. je kišbirov najväčším pánom po richtárovi. V skutočnosti si namýšľa, že je najväčším pánom vo valale po novtariušovi. Podľa jeho presvedčenia poradie hodnostárov na svete je asi toto: Boh, vedúci novtariuš a potom kišbir. Od týchto troch závisia osudy bytia a nebytia všetkých obyvateľov valala i jeho cintorína. Vec veľmi jasná; ak by kišbir chcel, pán novtariuš dá všetkých pozatvárať, ale kišbirov je dobrák od kosti a pán novtariuš zas človek pobožný, ktorý miluje bližného svojho, ako seba samého. Aby sme nezabudli, ako sa volá, nech je tu zaznačené jeho meno pre históriu: Imro Panenka-Zubak.

Keď tento zriadenec vkročí do šenku, kde popíjajú mládenci, všetko zatíchne. A keď sa kišbir uponíži a niektorého potľapká z nich po pleci a pochváli, že »to budze vojak«, tu sa takému dostáva mimoriadneho vyznačenia. Stúpne jeho význam v očiach ostatných a najmä dievčat. Z obyčajného dvojnožca, brodiaceho sa dedinským blatom, stáva sa človek, na ktorom s úľubou a nevšedným záujmom spočinulo oko slávnej vrchnosti.

Svadba, na ktorej sa zúčastní kišbir Panenka-Zubak, nadobudne zvláštneho lesku. Bude sa o nej

dlho hovorí a suseda z Vyšnieho konca, s ktorou sa nedávno pohádala matka nevesty, pukne od zlosti a zúvisti.

Aj na pohreby chodí náš kišbir. Niet ani pri ňom výnimky v pomere k iným jeho kolegom, iba ak s tým rozdielom, že najradšej chodí na pohrebné hostiny potešovať mladé vdovy. Toto on vie najlepšie. Taká mladá vdova, chúďa, kvíli a vzlyká nad predčasným odchodom jej drahomilovaného manžela. Plače príduc z cintorína; pohrební hostia sedia bezradne okolo stola, na ktorom sa usmievajú nakopené jedlá a nápoje. Nával úprimného i strojeného súcitu sťahuje im hrdlá, neodvážia sa na nič siahnúť, hoci im žalúdok tancuje ciperpolku od hladu. Vdove prúd slz už i zrak zalieva a bohvie, čo by sa ešte mohlo prihodiť tu zlého, keby neprišiel ako na zavolanie kišbirov. Tento dobrodej najprv si vypije kališteľ na ľahký odpočinok nebohého. Druhý pohárik na jeho (nebožtíkovo) večné spasenie, tretí pohár na blažené zmŕtvychvstanie, štvrtý na večný raj nebeský nebohého. Potom nasledujú povinné prípitky na zdravie vdovy, aby trpezlivo znášala svoj neblahý osud. Prítomní ešte vždy sa neodvážia siahnúť po jedle, iba ak kde-tu po štamperlíku čistej alebo koňacku.

Nato kišbir spustí presvedčivým hlasom opis biedy a zlých osudov iných ľudí na celom svete. Začne najmä vdove vyratúvať, koľko padlo ľudí v tej a tej vojne vtedy a vtedy, koľko ich padá dnes v Španielsku a v Číne. Koľko ľudí zahynulo, ako to bolo včera napísané v novinách (kišbir je negramotný, ale to sa mu tu odpustí), v majni (bani) v Pensylvánii, koľkí sa utopili toľ nedávno v oceáni a zamrzli na južnej točnici. V pomere k týmto veľikým stratám na životoch a majetkoch rana, aká stihla mladú vdovu, je vlastne pranepatrná. Pán Boh najmä mladé vdovy neopúšťa a má pre každú pripraveného svojho anjela strážcu, aby chudiatko, nezahynula ona, neskúsená v mori zlých ľudí. A tu slzy pomaly ustávajú, zamrzá i vzlykot, ba, ak to nik nevidí, mihne

sa aj tiež ľahkého úsmevu na tvári nešťastnice. Keď kišbir takto dosiahol zastavenie plaču, sám začne ponúkať prítomných, aby si brali z božieho daru, ktorý tu na nich čaká na stole pripravený. Pravda, sám predchodí dobrým príkladom. Vidno, že je tu altruistom, humanistom, človekom veľkého sociálneho založenia.

A predsa, neslobodno mu závidieť jeho služobné postavenie, lebo je nadmieru ťažké. Tu mu je pridelená aj evidencia všetkých revolverov, žabikláčov, oloveniek, bodákov v obci, ktorými rozkohútení parobci zavše utvrdzujú svoju pravdu pri tancovačkách, svadbách a odpustoch, poťažne v bitkách, po nich pravidelne nasledujúcich. Zmýliť sa nesmie, najmä nie, keď žandári vyšetrujú bitky, vraždy, pyliactva a dokaličenia.

V úrade scvrkne sa na minimum jeho sebavedomie a hrdosť. Oddane vypočuje všetky rozkazy, ktoré mu udeľujú a nepohne ani brvou, keď mu robia najhoršie výčitky. Tento kišbirov má zvláštnu formulku pri bubenických oznamoch, ktorú by si mohol skrátiť jednoduchou frázou: »Dáva sa na známosť, alebo »Dáva sa na známosť každému« a p. Nie, on začína oznam vždy takto:

»Dava še na znamosc panom i Židom, šedlakom, hyžčarom, gazdom i Ciganom. . .«

Každý si pomáha, ako vie, tak aj náš kišbir. Každé protivenstvo, uštedrené právom alebo bez viny, vie si osladiť samorastlým humorom, alebo si vyleje hnev na prvom občanovi, ktorý mu príde do cesty. Niet ani v tomto ohľade rozdielu medzi kišbirovom slovenským a jeho kolegom maďarským.

V jednej maďarskej obci košického okresu kišbirovovi nariadili, aby svolal členov obecného zastupiteľstva na schôdzu k richtárovi. Kišbír behal, lietal po dedine ako s nasolenou. Náhodou zastavil ho ktorýsi gaťatý hospodár a pýta sa ha dobromyseľne, kamže sa ponáhľa? Kišbír len mávol rukou a prehodil cez zuby:

— Vyháňam výborníkov k richtárovi.

*

V sídle notárskeho úradu zasedala nejaká komisia. Ktorýsi úradník od okresu zastavil kišbira a oznámil mu, že podľa najnovšieho výnosu pána krajinského prezidenta okresný úrad kúpi jemu (kišbировovi) koňa, šabľu, revolver, ostrohy a vymenuje ho razom za kišbira pre celý obvod tohoto notariátu.

Tu kišbir, bývalý vojak, srazil podpätky, vypäl prsia po vojensky a natešený uistil toho pána: »Tam potym budzem trimac na uzdze richtaroch.«

XI.

Kde bolo — tam bolo, u nás to bolo; na našom ohavne šumnom východe, v okrese košickom. Pani richtárka zneužila úradnej moci, aby sa obohatila, poľahky, aby dobre odpredala svoje kurence. Previnila sa tým proti toľkému a toľkému paragrafu. Vidme, ako sa toto všetko stalo:

Okresný úrad dal po obciach vyhlásiť zákaz príhonu rožného statku na trh do Košíc pre paprčkovú chorobu. Ako vždy, tak aj teraz notársky úrad dal tento zákaz vybubnovať po obciach a nariadenie ešte osobitne v stručnom dopise vydal starostom. Tu však na druhý a tretí deň začnú sa trúsiť k notárovi gazdovia a gazdiné z obce Č., všetci s jednotným dotazom:

— Pan novtariuš, ta čom nešľebodno kurčata predavac vov Košicoch? Však to tu eščik nebulo nikdzi, alebo to zaš ten »štajrand« chce čoška s nami? Fras, aby to lapil a panamarja skarala, tota levočka!

Notár musel každého chlácholiť a každému vysvetľovať, že kurčatá slobodno predávať v Košiciach, ale kravy a čo má rohy nie. Ale čo mali z notárovho ubezpečenia, keď tržný deň — streda — bol včera a oni nemohli predať ani jedno kurča.

Ktorási horkokrvná gazdiná veru prezradila notárovi, že videla včera richtárku ich obce v Košiciach, ako predávala a dobre speňažila svoje kurčatá. »Ta, tu nit spravedlivosc! Kedz nik, ta čom richtárka?« Pravdu mala; alebo všetky gazdiné alebo ani jedna, teda ani richtárka nech nepredáva kurky v Košiciach.

Notár nechápal, ako mohol kišbir v Č. také niečo vybubnovať? Bol to svedomitý kišbir, nepil a bolo sa možno naň spoľahnúť aj so složitejšími príkazmi.

Pri najbližšom úradnom dni v dedinke Č. vzal notár »na paškál« najprv starostu a kišbirova pre nesprávne bubnovanie. Starosta sa umýval, že keď prišlo nariadenie, nebol doma. Tak nech sem príde richtárka, ktorá sa veľmi rada miešala mužovi do úradných záležitostí a ešte radšej zastupovala manžela — starostu — pri úradných rokovaníach. Kišbir totiž tvrdil, že richtárka mu nariadila, aby vybubnoval, že kurčatá neslobodno predávať v Košiciach. On či-tať nevie, nuž nemohol si overiť, čo píše notársky úrad, a tak sa právom spoľahol na múdrosť richtárky.

— No, pani richtárka, akože to bolo? — pýta sa notár.

Richtárka bledla a červenala sa; bolo vidieť, že má strachu dosť. Po dlhšej chvíli vyrukovala: »Naj raču pan novtariš, poslac het kišbirova — zašeptala do ucha notárovi. Potym jim poviem, jak to šicko bulo...«

Keď kišbir vyšiel na dvor, pokračovala s priznaním:

— Naj še neraču hnevac, ale raču znac, mala som bars šumne kurčata, ktore volila dobre predac, bo mi jich počlivo vyhodovala. Raču znac, kurčata predavame na starym pľacu a doteraz, keď ja nešla kurčata na predaj, ta bežala zos svojo kurčatmi aj tota Okošova, Jožikova, ba i stara Parnajka a ešči daskeľo ľudzi i žen, ktorí še hnevajú na mne. Ta,

stojíme, stojíme na placu vov Košicoch a čakame kupcoch. A vždy kedz dajaky kupec prišol gu mne, tak ho tote baby zavolaju a svoje kurčata tuňše nukaju jak ja. Totu špinavu konferenciu...

— Azda konkurenciu! — opravuje notár.

— Jeden fras, pytam pekne, — pokračuje richtárka. — Ta ja mi už nehodna bula vytrimac totu britku, hamižnu kon... kon... konkurenciu. Ta, myšlela mi sebe, že cholem raz pujdzem bez nich predavac svojo kurčata...

Čo tu mal urobiť notár? Nič! Richtárka svätosväte prisľúbila, že to viacej už neurobí, hlavne keď jej notár pohrozil kriminálom a bolo učinené zadosť spravodlivosti.

*

V notariáte Kp. košického okresu bol kišbirovom Jozef Luhovič. Zastával funkciu doručovateľa pre dve susedné obce rovnakého priezviska a odlišného vlastného mena. Účinkoval tam od roku 1883 do r. 1933, teda rovných 50 rokov. Ľudia, tento obecný zriadenec pochádzal z panského rodu; prúdila v ňom modrá krv zemianska a zadok mal čierny, ako sa svedčí na pánov zemanov. Luhovič bol nemanželským synom Karola Holstera, bývalého hlavného slúžneho, a bol vychovaný pri svojom zákonitom, ale nemanželskom otcovi. Takého otca zvali na Šariši a iste aj inde, »linksšvenken otec«. Aby bolo jasno — tak celkom blízko svojho otca nebol vychovávaný náš Luhovič. Mať mu slúžila u Holstera a parobok teda žil s matkou, spával v kuchyni alebo niekde v želiarskej kutre a tam sa aj stravoval. To sa vie, že otec, kedysi veľiké zviera v administratíve nebohého uhorského beťárvilágu, kde mohol, tam žičil svojmu »linksšvenken« synovi. Tak sa dostal Luhovič ku sinekúre v obci, kde sídlil notariát a vedel z nej poriadne ťažiť.

Aj v bývalej Šarišskej župe boly zavedené povinné naturálne roboty pre každého dedinčana. Ma-

jiteľ záprahu musel vyviezť šesť hroblí štrku na obecné cesty. Kto nemal záprah, povinný bol odrobiť si štyri dni na obecnom. Bol to zbytok robotárne, ktorú len politický prevrat r. 1918 sotrel s územia celého Slovenska.

Hlavný dohľad nad touto robotárňou mal hlavný slúžny, ale o jej vykonávanie staral sa náš kišbir, Jožču Luhovič, ktorý — ako sme už prezradili — nemal nikdy ďaleko k pánovi »főszolgabírovi«. Požiadal ho, aby dozor nad týmito robotami sveril na neho, na Luhoviča. Hlavný slúžny rád tak učinil, odvolávajúc sa v príslušnom úradnom akte na údajnú mimoriadnu schopnosť a spôsobilosť kišbirovu, ktorý úspešne vykonal všetky tieto dôležité práce, významné nielen pre chodcov, dobytok a povozy, lež aj pre armádu, ktorá musí mať všade dobré cesty. Vari by nebol žičil otec svojmu synovi vo feudálnom uhorskom režime? Omyl! Žičil vždy.

A kišbir si počínal ako ozajstný úradský. Ak niektorá hrobl'a štrku nemala predpísanú mieru, sám priestupníka pokutoval na liter-dva pálenky, ktorú potom v patričnej obci aj s previnilcami družne vypil. A sedliak platil túto pokutu rád, lebo keby vec bola prišla pred slúžnovský úrad, bol by býval trest väčší. Kišbir takto spravoval až tri obce. Tesne po prevrate ešte i republikánsky notár poveroval kišbirova dozorom nad plnením naturálnych robôt, ale potom sa nemohly vymeriavať pokuty za nesprávnosti pri týchto robotách; roľníci ani ten liter pálenky nechceli platiť, a tak zakapala robotárňa v tejto obci ešte pred jej vrchnostenským zrušením, aké prišlo od ministerstva s plnou mocou pre správu Slovenska.

V Republike začalo sa vetrať aj v administratívnych úradoch, kde potom začal previevať zdravý prievan. Okresný náčelník nie je tým »pánom veľkomožným«, akým bol jeho slúžnodvorský predchodca. Bol družným, musel sám pracovať; úrad pre neho nebol »ulievárňou«, ako tomu bolo drier v Uhorsku.

Pravda, z otrockých mozgov »ponížených služobníkov« nebohého kurucvilágu ťažko bolo a je vyvetrať zvyky a mravy staré, zastaralé, dnes ani len do Albánie nesúce.

Raz prišiel do tejto obce okresný náčelník Chlebový. Kišbir pozoruje jeho počínanie, rokovanie so sedliakmi, domkármi i »niktošmi«, napokon predstúpil pred neho a veľmi rozhorčene mu oznámil:

»Pan veľkomožny! Ta, keď voni budu sebe zos gazdami ruky lapac a nebudu jich štrofovac, ta voni vecej nevejdu do našoho valala, bo ani štyri kone jich nevycahnu z blata. Gazdove potym nepujdu vozic šterk, bo še jich neboja. Naj ľem každoho štrofaju hoľem na sto korunky. Keď to nezobia, jak ja jim radzim, uvidza, že co tu budze...!«

Náčelník pozerá, ktože ho to tu poučuje. Bleskurýchle uvažuje, ako tu ďalej pokračovať. Napokon sa rozhodol apel kišbirovov pokladať za žart. Kišbir však pokračoval:

»Ta, že by znali: Dakedy tu buli, co ja ešci vidzel take panove, jak pan veľkomožny Fūzi a Szatmari. Keď tote prišli do valala, ta ľudze še trasli pred nimi. To buli panove! Ale neška...?!«

»Dostľ už Luhovič,« napomenie ho notár. »Pán náčelník nie je zvedavý na tamtých veľkomožných pánov, ani na vaše rady.«

*

Driev notári inkasovali dane aj pre daňové úrady. Notár vždy prikázal inkaso daní vopred aj bubnom vyhlásiť v patričnej obci. Ak daňovníci včas neprišli, kišbir Luhovič takto bubnoval:

»Naj duškom každy neše porciu, bo pan notarjuš še už bars hnevaju.«

Raz zas išiel do Mudroviec doručiť úradné spisy. Keď pri tej príležitosti občania nechceli mu kúpiť pálenky, nariadil na tri dni kontumáciu psov. Pravda, úrad, vrchnosť, tú treba poslúchnuť!

XII.

Prejdime zas na skok do vranovského okresu, ako sa tam trimú naši miláčkovia, obecní zriadenci. S láskou musíme aj ich privinúť na svoje huňaté prsia a dožičiť im miesta v tejto legende.

Do valala P. prihrmí raz okresný zverolekár, ktorý je tu prvý raz, takže ho nik ešte nepozná. Zavíta na obecný dom, ale tam nebolo okrem kišbira — nikoho. Notár hral v kolky, richtár naháňal dievky a obecná rada bola celá na jarmoku v Sečovciach. Kto by sa tu staral o úrad...!? Ale predsa sa niekto staral a veľmi energicky. Zverolekár zavola na kišbira:

»Povedzte mi, kde je obecné predstavenstvo?«

»Tamto idze, pan urodzeny, naj raču opatrec!«
odpovedá kišbir a ukazuje na ženštinu mamutích rozmerov.

To pani richtárka ráčila sa vrátiť z konzumu. Ona je tým výkonným orgánom obecného úradu, predstavenstva i zastupiteľstva. Vrtí nielen svojim mužom, pánom starostom, lež aj obecnou radou a kišbir je rád, keď zmizne s dostrelu.

*

Kišbir Mižu Kandraj v obci Č. bol súčasne aj zvonárom. Zomrela raz žena boháča, ale skupáňa a vydrigroša, že mu páru nebolo na celom okolí. Skupáň chcel mať slávny pohreb. Osobitne požiadal kišbira, aby statočne vyzváňal, že však sa mu bohato odmení. Kišbir toto povedal chlapcom — zvonárskym ašpirantom a tí zvonili o dušu. Keď bolo po pohrebe, hlási sa Kandraj s chlapcami o odmenu u boháča. Ten udivený myslí, že tu ide zrejme o omyl:

»Ta, ja vec zaplacial panu učiteľovi. Dva razy nehodzen placic!«

Ale Kandraj ho dobehol. Chlapci obrali skupáňovi jeho vlastné hrušky a predali ich jemu samému. Bože môj, každý človek si pomáha, ako vie a môže!

*

V jednej zo severných obcí tohto okresu zdedili notára, príliš zaťaženeho spôsobmi a praktikami nebohého bežárrežimu. Ľudia sa žalovali, že im ráta príliš veľké sumy za vykonané práce. Chodily ponosy na okresný úrad, i županovi sa dostaly do ušú, kým tu ešte boly župy. Prišlo vyšetrowanie, vypočuli aj kišbira, ktorý svedčil o svojom šéfovi takto:

»Ta, raču znač, — za malo peneži, malo muziky. Kedz pan novtariš pišu jakuš žadojse, abo apelatu zos zlatym pirkom, ta to treba lepši zaplacič, bo te dyk je take pišemko akuratne napisane. Tuňše še placilo kedz pan novtariš pisal zos štribernym pirkom. Ta, kedz pisal zos obyčajnym, co ja u Žida kupuju dvanajsc falatkoch za korunku, ta to, hm — to i zadarmo vykončil. Pytam šumne panoch od okrešu, ta, naj nekrivdzia našomu panu notaroj. Kto jakym pirkom voli mac napisanu žadojse, abo umarščinu, vedľa toho placi. Chyby — jak ja myšľu, tu nit...!«

Po skončení disciplinárneho vyšetrowania členovia komisie odcestovali. Kišbir im odniesol batožinu na stanicu. Keď sa vracal, stretol ho kostolník, jeho kmotor, a pýtal sa ho:

»Ta, dze ty bul, krešu?«

»Ta, bul mi kus na stanici zos panami od okrešu« — znie odpoveď.

»Ta, čom?« — pýta sa ďalej kostolník, »azda ce budu štrofac, či co«.

»Eh, frasa! Bul mi vyprevadzic komisara hlavnoho, aby še nam vecej sem nevracil! A ty še ne staraj do urjadnych vecoch, prostaku!«

*

V obci SP kišbir na Nový rok prevzal svoj významný úrad. Notár si ho predvolal do svojho úradu, aby si zaznačil jeho rodinné dáta, potrebné pre zahlásenie obecného zriadenca do »bitangskej kasy«. A tak notár mu kládol otázky, ktoré bolo treba vyplniť na prihláške. Notár sa spytoval a kišbir odpovedal:

Kedy ste sa narodili? »Kedz macir chlib sadzila«.

Ale v ktorom roku ste sa narodili? »Jak u valale veľký oheň bul, kedyk aj kosceľ pohorel«.

Tu si už sám notár musel vynájsť, že to bol rok 1869. I pri nasledujúcich otázkach musel si takto pomáhať.

V ktorom mesiaci? »Jak konope cahali«.

Tu sa musel notár vynájsť, lebo konope sa ročne dva razy ľahajú a to v auguste a v septembri.

A v ktorý deň? »V sobotu, pytam bars šumne«.

*

Pozrime tohoto novopečeného kišbira v službe.

Notársky úrad niektoré kancelárske potreby nakupoval na knižku v miestnom potravnom družstve. Raz poslal notár kišbira s knižkou, aby šiel do družstva kúpiť niektoré veci. Ale po jeho odchode zbadal, že niet v zásobe pijavého papieru, preto vybehol za kišbirovom na ulicu, zavolať na neho, lebo už bol trocha ďaleko, vrátil ho a nariadil mu, aby okrem potrieb, už v knižke zapísaných, kúpil ešte dva hárkiky pijakov.

Kišbir vypočul rozkaz, potom odišiel a nevracal sa. Prišiel až o hodinu, a to s dvoma úplne spitými chlapmi. Len čo prekročil prah úradovne, prosil notára za odpustenie, že sa trocha zdržal. V potravnom družstve niet pijakov, nuž musel ich ísť pohľadať do druhej krčmy. Tu sú, hľa, pán notár si má s nimi poslúžiť, ako sa mu zapáči.

*

Spomínaný kišbir žiadal od notára domovský list pre svojho ženatého brata, ktorý sa osadil v inej obci. Notár vzal blanketu a začal písať žiadaný doklad. Pri vyplňovaní rubriky »Zamestnanie«, spýtal sa kišbira, či je jeho brat roľník.

— Oj, ne, pytam pekne, — vraví kišbir — muj brat je ľudak.

*

Stalo sa hneď po štátnom prevrate roku 1918 v tejže obci, ale s iným kišbirovom. Do valala prišli

žandári a žiadali kišbirova, aby zavolať starostu. Úslužný kišbir odišiel a o chvíľu priviedol ohromného chlapa, ktorý skutočne bol starostom (starejším, hlavným družbom), ale na svadbe, ktorá sa odbavovala práve toho dňa v obci. Hlavu obce do prevratu na slovenskom východe poznali len ako richtára; starostovia boli a sú i dnes vážnymi činiteľmi pri svadbách.

*

V tejto, na slovenskom východe dobre známej obci spisovali majetok k dani majetkovej. Notár prikázal kišbirovi, aby vybubnoval, že každý občan je povinný prihlásiť a dať si spísať v notárskej kancelárii svoj majetok.

Kišbir vykonal toto nariadenie a vybubnoval ho doslovne:

»Dava še znac každomu, že by každý odniesol caly svuj majetek do pana novtariuša, bo kto neodnese, bude mocno štrofany.«

*

Tento istý kišbir, povedzme, že sa volal Juro Prebijnos, slávil doma zakáľačku. To je, ako vieme, veľká rodinná udalosť, na ktorú sa v rodine, tiež v bližšom i ďalšom príbuzenstve, každý teší po celý rok. Zabil veľkého brava, ale na zabíjačku nevolal nikoho, iba brata so ženou. Večer si celá rodina zajedla, chlapi si zapili, a, povedzme, ako sa skutočne stalo, poriadne sa nacengali. Potom bratovci odišli a kišbirovci si tiež ľahli spať.

Ale nespali kmíni. Tí, až hen z tretieho valala, majú v presnej evidencii, kde kto zabíja bravov, aby sa mu nanosili na mäso. Jeden taký prefíkaný vzal si na mušku kišbira Prebijnosa. V noci o pol jednej hodine vyvrtal dieru do steny na komore a ztadiaľ mal, či dúfal, vytiahnuť čerstvé mäso. Lenže kišbir ešte nespal a zbadal živáňa. Schytil sekeru v pitvore, vošiel tichúčko do komory, postavil sa k otvoru a čakal, až kmín vstrčí hlavu, aby ho po nej čapol, ako sa patrí. Kmín však spozoroval, že

z domácich dakto stojí pri diere a určite čaká na neho. Čo tu robiť napochytre? Začal sa pri diere modliť.

Kišbir, ako kresťansky založený človek, nebude vyrušovať človeka, hoci je to aj kmín, keď sa modlí, nuž trpezlivo čakal pri diere, kým živáň skončí modlitbu a prichytí sa do diela. Čakal, čakal a nedočkal sa; živáň sa modlil furt. Modlil sa tak vrúcne a nábožne, že kišbir medzitým zaspal; veľa mu do spánku nechýbalo, lebo bol po karmine nacenganý a nemal času vytrezvieť.

A kmín potom pohodlne vybral z komory a odniesol si všetko mäso. Túto hanbu kišbir spomenul až po dvadsiatich rokoch.

*

Notár vydal červenú ceduľu a prikázal kišbirovi, aby ju vylepil na dom istého roľníka, kde bol chorý, ktorý onemocnel nákazlivou chorobou. Kišbirov vrtí nedôverčivo hlavou nad týmto rozkazom, mysliac zrejme na farebné symboly politickej príslušnosti. Na mieste poznamenal notárovi:

— Pan urodzeny, ten človek to bars tvardy roľnik. Ja še vera bojim vylepic mu totu červenú kartku.

*

Notár nariadil miestnemu kišbirovovi, aby obecnému sluhovi v susednej obci, patriacej do jeho notariátu, odkázal; že expozitúra finančného riaditeľstva má úradné hodiny len predpoludním, aby teda toto ihneď vybubnoval. Tunajší kišbir napísal kišbirovi susednej obce doslovne toto:

»Pan kolega! Na rozkaz vybubnujce u Vašim valalu hned, že pozituru opatrec može každý ľem doobedu.«

*

Notár dostal návštevu, a to ľudí, ktorí nepili mlieko ani vodu. Poslal preto kišbirova do potravného družstva, aby odtiaľ doniesol pol litra fefermincovej. Aby nezabudol na toto nezvyklé meno pálen-

ky, vysvetlil mu notár, čo je to za čudesný nápoj. Prikázal, aby si pýtal takú pálenku, po vypití ktorej človek cíti, ako by mu z úst vietor dul.

Dalo sa čakať, že zriadenec zabudne slovo »feferminc« a preto si pomohol, ako mu radil notár. Pýtal si pálenku takto:

— Dajce pre pana notariša pol liter palenky, po ktorej z pyska vitor duje.

*

Notár odovzdal kišbirovi spis s výslovným naložením, aby ho oddal starostovi, ale aby ho upozornil, že spis sa týka veľmi vážnej veci, aby starosta dal naň zvlášť pozor. Nato kišbir podotkol:

— Tedyk, pan urodzeny, mam birovi povedzec, žeby toto pismo považili?

*

V obci P. až do zakončenia pozemkovej reformy bol veselý lesník, ktorého — keď to potreboval — všade vozil vtedajší obecný zriadenec, čiže kišbir. Vtedy ešte neboly tak rozšírené autá, ako dnes, ale bolo aj menej smradu a zabitých husí po cestách. Aj vrabce, strnádky, pinky, jarabičky a vrany sa ľahšie živily po cestách, ako dnes. Však aj toľ nedávno ponosoval sa mi zamorizovaný vrabec v Bratislave, obškakujúci okolo motocykla, vraj:

»Porád prt, prt a ovsa nevidíš...!«

Nuž tento pán lesník zavolať si raz práve pred Štedrým večerom kišbira, Jana Figľa, aby po štedrovecernej večeri zapriahol a zaviezol ho do susednej obce, lebo tam chce ísť na polnočnú omšu.

Kišbir vyhovel želaniu. Ale nakoľko do tejto obce došli ešte pred bohoslužbami, lesník prikázal kišbirovovi, aby zatiahol do hostinca, kde v teplej stajni bolo možné umiestiť pohodlne kone a voz nechať pod šopou.

Cestou však lesník trocha premrzol, dobre mu teda padlo občerstviť sa v hostinci, kde naďabil na nevolanú, nehľadanú, ale tým príjemnejšiu spo-

ločnost. Lesník aj s kišbirovom sa tu dobre cítili, že veru aj bohoslužby zameškali a ostali tu do rána.

Kišbir lesníka niekoľko raz prosil, aby už šli domov, kým je tma, lebo ráno budú už stretať ľudí, ponáhľajúcich sa do kostola, ktorí určite spoznajú, že lesník bol s ním do rána v krčme. A to, hľa, ne-neosožilo.

Naši nábožní pútníci vracali sa domov okolo 9. hodiny rannej. Zďaleka spozorovali veľký dav ľudí, smerujúcich do kostola, s ktorými sa museli stretnúť. A tu sa kišbirov len-len že nerozplakal pred lesníkom, prosiac ho, aby sa radšej vrátili, žeby ich nik nevidel. Ale lesník situáciu rýchle vyriešil na oba-polné uspokojenie. Rýchle sa sobliekol a to isté prikázal urobiť, čo aj mrzlo, že len tak trešťalo aj kišbirovi. Potom si obleky vymenili, lesník sadol napredok, kišbir nazadok a tak uháňali pred zástupom vari 500 ľudí. To sa vie, nik ich nepoznal a tak predišli verejnému pohoršeniu.

XIII.

Vasil Curkanovič, kišbir hen od Medzilaboriec, narukoval roku 1914 do svetovej vojny. V kasárni mu povedali, že má slúžiť jeho veličenstvu kráľovi a cisárovi Františkovi Jozefovi, ktorý, vraj, vie aj o ňom, o Curkanovičovi, a dáva ho pozdravovať po samom popovi-feldkurátovi.

Slúžil Vasil i v zákopoch verne kráľovi, zúčastnil sa v niekoľkých bojoch, ale vždy šťastne z nich vyviazol. Ale dostal červienku, vysedel skoro dva mesiace na latrine, bol však presvedčený, že to všetko robí za blaho Uhorskej vlasti, za kráľa Františka Jozefa a jeho zákonitú i nezákönitú famíliu. Keď sa vyliečil, vyšupovali ho zase s marškou na ruský front, aby on, Rusín, vraždil Rusov; tak si to žiadal kráľ.

Pred vstupom do zákopov pop-feldkurát v nábožnom rozjímaní rozlúčil sa s vojakmi. Prikazoval im, aby sa nebáli bodákového útoku a blaženej smrti,

lebo každý mŕtvy príde do cárstva nebeského a bude spasený.

Rusi začali útočiť a tu pop prvý zutekal, nad čím sa veľmi začudoval kišbir Vasil.

»Ej, ty suky synu! Ty pervy udiráješ od carstva nebeskeho!« — volá Vasil za utekajúcim popom.

Zatiaľ doma žena bubnovala, kým ju i s deckami z valala nevydurila vojna, ktorá si pretiahla front až za Medzilaborce, dolu pod Humenné.

V boji Rusi odstrelili nos Curkanovičovi. Plukovní lekár chytro mu našil nos iný, vojenský síce, ale z inej fajty pochádzajúci, ktorý lekár urezal práve zomrevšiemu nemeckému granátnikovi. Zprvu sa mu nos trocha kýval, ale pri hraní nemeckej hymny stál mu vždy v haptáku. Dnes by starý Curkanovič chcel poznovu do vojny, ale len proti Židom, slobodným murárom a socialistom.

*

Stará je pravda, že každý si pomáha, ako môže, a najmä keď ho ľudská nežičlivosť zatlačí do kúta, uvŕta v biede a nedostatku. K onej ideálnej rovnosti svet tak skoro nedospeje, ale tu aspoň z rovnoprávia malo by sa ľudstvu spravodlivejšie prisluhovať. Tu, hľa, máme sťažnosť Andreja Hladzika, bývalého kiš-birova z Kudľova, na nežičlivosť jeho predstavených. Dajme Hladzikovi samému rozprávať:

»Predtým, znaju, kedz našo prisazníci ro-bili dajaku valalsku vec, ta potom vše sebe vypili. Ja jim mušel nošic palenku, nalivac jim a mne nikda nedal nič, žeby holem ja z birov-skeho stolu bul trižby, kec by daco prišlo. Ja mušel tem tak, na prazdno ligac a na birovov rozkaz ucirac svojo bajusy. Bars me meržela cala vec i haňba pri uciraňu svojo bajusoch a rozdumoval mi sebe, že jak by s nima dakus vybabrac, zos živaňami, žeby voni sebe vykru-calí bajusy a ligali na prazdno a ja na pulno. Panbuh je dobry, von pomože, kedz ho šumne popytaš, ta pomuh aj mne.

Raz coška prišlo, ta me poslali na palenku po dve flašky. Raču znac, ja do jednej dal kus z oleju, co davaju kravom kedz maju zapchate čereva a totu flašku dal mi jim napredok. Ta voni sebe popijaju a mne zaš kazali ucirac svojo bajusy. Ja i uciral, ale dumal mi sebe — neodluho budzem i ja pic!

Netrebalo mi dluho čekac. Raz ľem dzvihne še birov a idze het; nazad še nevracel. Za nim idze neodluho jeden prišažnik a potom vyšol terci, ale ten už ucekal. Ja sebe takoj šednul, začal mi sebe ligac z tej druhej flašky a zakusovac. Ta, jak mi už bul dobrej dzeky, idzem za nima opatrec,že co robia. Ta mi še ľem tak vytačal po ceste. Idzem a vidzim, že dasc šedmi šedza pod plevňu. Jak me uvidzeli, ta začali mocno hrišec jak sto frasov, ale ja še ľem smijal z nich a mi jim hutorel, aby sebe ľem eščik vykruceli bajusy. Tu voni vstali, ale na druhý dzeň dali mne po pysku. Ľemže potym, kedz daco bulo valalskoho, tak perši poharik z každej flašky ja mušel vypic.«

*

Aj v obchode sa vyznal kišbir Hladzik, dobehol aj Žida, ako nám o tom rozprával:

»Raz mi bul na jurmaku v Hanušovci. Ta pridze tam gu mne jakiška židzik a pyta še, či nemam suhe šlivky na predaj? Ta mu hutorim, že mam, bo mi akurat vyschly šlivky u zahradze. Vun še pyta ďalej, že keľo budzem mac? Hutorim, že dasc pejc metre. Dobre, hutori žid a dal mi zavdavok.

Potym pridze židzik o mešac do našoho valala po šlivky. Ta ja ho vedzem do zahrady gu šlivkom a ukazujem mu jich.

Vun hutori, že vun ne take šlivky chce, bo to ľem suhe drevo a ne šlivky suhe, co še jedza.

Hutorim, že ja mu tote predal, bo ja inakše nemam a zavdavok mi mu nechcel dac nazad.

Ta mne zamkli na dva dni a davali mi jesc ľem suhe ľlivky, že bym še naučel, jake to suhe ľlivky še maju predavac.«

*

Fakľovský notár mal kiľbira Liptáka (ale nepochodil z Liptova!), ktorý je dnes už na pravde božej, ale ten, kým tu žil, rozumel sa svojmu úradu a vedel získať vážnosť svojmu postaveniu.

Býva zvykom, že v každej obci sa verejne vyhlási, kedy sú pre stránky úradné hodiny a prijímacie dni na okresnom úrade. Ak je notársky obvod väčší, notár si tiež určí niektorý deň v týždni, keď prijíma stránky. Vo Flakove sa do toho zamieľal aj kiľbir. Raz príde k notárovi, Júliovi Poneváčovi, stránka a spytuje sa, čím je tu vlastne Lipták?

»Prečo sa spytujete?«

»No ta, raču znac, ľem preto: bul mi tu vo vtorok a vun mi povedzel toto: Idz domov! Dneľkaľ neúradujem pre stranky, bo ja a pan hlavný služny me še usneľli, že stranky nebudzeme prijimac každý dzeň a pan notariľ muľa nas sluhac, ta neľka nebudu s tobu hutorec. Ta idz ľem ľumne do domu s Panombohom!«

*

Raz odiľiel notár z domu, vari do Vranova. Poveril kiľbira, aby dával pozor na všetko v dome. Stalo sa to v lete, keď byly horúčavy a časté ohne, preto mu zvláľľ uložil, aby bol opatrný pri fajčení.

Notár sa vrátil domov v noci a vidí, že niekto leží pred domovými dvermi. Prizre sa bližšie na ležiaceho a vidí, že je to kiľbir Lipták. Skúsil zobudiť ho po dobrom, ale darmo, neľlo to. Potom ním zatriasol trochu silnejšie, na čo sa skutočne zobudil, ale neprebral z ospalosti. Oči mal zatvorené, iba čo zareval:

»Idzeľ het ztadzi! Daj mi pokoj, bo ce ľmarim do jarku!« (Jarok tiekol pred domom.)

Len čo kišbir otvoril chlebaréň, notár ľahko zis-
til, z čoho má »spavu chorosc«. Z úst mu mohol no-
žom krájať pach sprostej pálenky. Bolo jasné, že kiš-
bira nezobudí láskavým ponúkaním, iba ak radikál-
nejším zásahom, preto notár čapol kišbirovi jednu
po strapatej hlave a ten z tohto makateľného zásahu
ihneď spoznal, s kým má česť, preto zaraz zdvihol
hlavu, pretrel si zrak a vraví:

»Voni to, pan urodzeny? Ta, naj še neboja.
Jich nešmarim do vody, ale kľučik od dzveri naj sebe
vyhledaju u mojej daktorej kešeni, bo ja — raču vi-
dzec, ani rušic še nehodzen.«

*

Inokedy zas poveril notár kišbira Liptáka, aby
dával pozor na úrad, lebo odchádzal do Vranova v ú-
radnej veci na okresný súd a v kancelárii v tom čase
nemal výpomocnej sily. Prikázal kišbirovi, aby kaž-
dému, kto príde do úradu, oznámil, že notár je vo
Vranove a príde domov poobede.

A vrátil sa skutočne o 16. hodine. Ponáhľa sa
do úradu, a čo vidí? Dvere na pitvore i na kancelárii
dokorán roztvorené a Lipták spí na lavici, tvárou
obrátený ku stene. Začul, že niekto chodí v úrade
a preto bez toho, aby sa bol obrátil, alebo aspoň
hlavu otočil a pozrel, koho čert priniesol do kance-
lárie, keď niet doma pána notára, spýtal sa chrapľavým,
spytým hlasom:

»Kto tu chodzi, ha?«

Notár nedal odpovede, keďže bol zvedavý, či sa
obráti a podíva, kto je tu. Ale darmo by bol čakal.
Lipták sa vera neobrátil, a preto notár sadol si ku
stolu a začal pracovať. O chvíľu sa zase ozve kišbir,
hnaný iste aj v podvedomí pocitom úradnej zodpo-
vednosti za presné plnenie služby:

»Kto tu co robi? Nerušaj tam nič, bo pana no-
tariša nit doma. Je pri frajirke u Vranovu a pridze
ľem u noci. Tak idz het, bo ce takoj šmarim do
jarku!«

Tu notár vstal a vysolil obligátne zaucho kišbirovovi, prvému to stupňu v byrokratickej šarži verejných zriadencov, a to osožilo. Lipták sa obráti a hovorí:

»Ta to voni, pan urodzeny? Ta vtedy možem spac dalej. Lem jim eščik povim, že okrem nich nebul tu nikto, ľem pan hlavny služny. A od toho mi pijany, bo som jim za pejc korunky ciganel, že voni nepošli do Vranova, ale do Košic.«

»Bodaj ťa porantalo!« — zreve notár na kišbira, cítiac, že z tohto bude mať nepríjemnosti u svojej vrchnosti.

»Ta bulo tak«, pokračuje kišbir. »Pan hlavny služny prišli a mocno chceli znac, dze voni. Hutorim, to ja nehodzen nikomu povedzec. Ta dali mi pejc korunky, abym precik ľem povedzel, kam pošli voni, jak kedzby pan notariš. Dumam sebe: Mižu, za pejc korunky ľem še vyplaci čoška povedzec! Ale pravdu mu nešlebodno povedzec a tym menej, že by voni, pan notariš, račeli pujsc do jich frajirky. Ta zaciganel mi mu kus a povedzel, že voni pošli do Košicoh. Naj idze za nimi!«

*

V istej obci v severnej časti vranovského okresu bol kišbirom Slovák, Mišo Lapihuska, ale musel narukovať na vojnu roku 1914, nuž zastupovala ho jeho manželka, ktorá nevedela ináč len rusínsky »hovoriť«. Pretože sa front blížil aj ku hranici tohto okresu, miestny notár dal vyhlásiť po obciach svojho obvodu, ako sa majú ľudia spravovať, keby došlo k prestrelke medzi bojujúcimi vojskami. Ľudia, vřaj, nemajú stratiť hlavy, nemajú utekať s poľa, ak ich to tam zastihne, lež ľahnúť si na zem a čakať, kým prestane streľba. Kišbirovke, vediacej len rusínsky, notár ešte osobitne vysvetlil, ako to má v obci vybubnovať. Bubnárka kývla hlavou, že teda rozumie všetkému a išla bubnovať takto:

»Dáva sia každomu znáty, že treba na poľu do bandurok lihaty, bo bude hurkotaty.«

*

V inej obci zas richtár dal vybubnovať, že keď už v blízkosti valala započne streľba a budú lietať šrapnely, vtedy občania majú utekať z obce. Kišbirov — bubnar vybubnoval príkaz po svojom takto:

»Dava še na znamosc, že z valala treba ucekac, bo budu znaprery litac.«

*

V Hoškove povedal učiteľ, správca jednotriednej ľudovej školy, kišbirovi, aby vybubnoval, že deti od 6 do 12 rokov majú chodiť do školy každý deň a deti od 12 do 14 rokov povinné sú školu navštevovať týždenne dva razy. A bubnár vybubnoval takto:

»Dava še na znamosc každemu a jednému, že by dzeci od 6 do 12 roky chodzily do školy dve do tyždňu a dvatyždňove každy dzeň.«

*

V Lačurove zúrila nákazlivá choroba medzi sviňami. Vravelo sa, že Cigáni úmyselne rozširujú mor, aby sa pomstili gazdom, že ich nechceli bez práce kŕmiť v zime. Notár, aby zabránil šíreniu nákazy, nariadil bubnárovi-kišbirovi, aby ľudom vybubnoval, že z úradného príkazu každú zdochnutú sviňu musia hneď zakopať a nesmú ju zjesť. Nuž a kišbir vybubnoval takto:

»Dava še na znamosc, že zoz rozkazu pana notariša zdochla šviňa še muši zjesc a nešmi še zakopac.«

*

Richtár zahájil pasenie medzi krížami obilia po poli a nariadil kišbirovi, aby v obci vybubnoval, že pásť statok medzi krížami sa zakazuje. Kto neposlúchne, bude pokutovaný. Kišbir vyhovel príkazu a bubnoval takto:

»Dava še na znamosc každemu, že medzi križami nešleobodno pasc, bo križi idu gu kravom a kravvy jich rozvaľaju.«

*

V Kurdiciach nemali obecného zriadenca a preto slúžny nariadil, že obec musí mať kišbira a bubnára, musí si ho vyvoliť, o čom sa sám príležitostne presvedčí, ináč, že obci nadiktuje kišbira zo susedného valala a budú si ho musieť platiť, ako si bude žiadať.

Notár svolal prísazných na poradu. Odporúčal vyvoliť nejakého súceho človeka za kišbira, ale z gazdov nechcel sa nik podujať na túto službu, ktorá je v ich očiach ponižujúca, súca iba pre »niktoša«, šklbana, proletára. Aj hyžkari (domkári) sa obšívajú, keď im ponúkli toto miesto. Nezbyvalo, než zvoliť Cigána, ktorý sa veľmi potešil tejto službe a prejavoval nemierny záujem o svoje povinnosti, ktoré aj statočne plnil, takže notár i richtár boli s ním úplne spokojní. Čítať a písať nevedel, ale aspoň nestrkal nos do aktov.

Slúžny splnil daný prísľub, prišiel do obce a dal si predvolať nového kišbira. V notárskej kancelárii čakali na kišbira — okrem slúžneho — notár, starosta a dvaja prísazní. Cigán vošiel a pozdravil, ako sa to naučil:

»Dobrý dzeň vinčujem, pan notarišku!«

»Ty si kišbirov?« spytuje sa slúžny.

»Cooo? A ty kto si? Neznaš, že tu maš pana pred sebou? ohradí sa sa Cigán sebavedome.

»Arpád! Pre Kristapána; veď to je pán slúžny, čo to džapleš!?« — napomína kišbira ustrašený notár. Ale Cigán nevyšiel z konceptu. Odsekol aj notárovi, aby to všetci počuli, na plné ústa:

»Coo? Prišaham Bohu; tu nit pana okrem mne a jich pan notarišku!«

XIV.

V obci Drabove zomierala baba a keď jej už bolo veľmi zle, zabehol syn po notára, aby prišiel »po-

radek zrobie, umarščinu pisac«, čiže aby napísal závet. Notár si zoberie potrebné veci, ako je: papier, pijak, pero, atrament, obecnú pečiatku, vstrčí všetko do tašky a ide. Za ním kráča aj kišbirov, ktorý bol práve prítomný v kancelárii a dobrý bude ako testamentárny svedok pri spisovaní majetkového podelenia. Vošli do chyže a priberali sa do tohto dôležitého úkonu v rodine. Delí baba svoj majetkový podiel medzi príslušníkov rodiny, notár statočne všetko zapisuje do protokolu a členovia rodiny strežia ani mačka na myš, aby sa na nič nezabudlo. Vtom baba zbadá, že nevesta si natrela na chlieb maslo a je. Baba bola známa ako veľmi skúpa a tobôž voči neveste, ktorá do rodiny priniesla menej o jednu jalovicu, než ako baba bola kedysi ujednala s jej materou čiže svatkou. Tu, pravda, baba prestala deliť, obráti sa k neveste a zakričí skučiacim hlasom:

»I, í, í, í, í, . . .«

To značilo, že nevesta je a nemala jesť, ale baba to už nevládala vypovedať.

Tu sa notár spytuje prítomných svedkov, či nevedia, čo chcela, povedať táto statočná a bohabojná matróna. Svedkovia boli ticho, iste sa hanbili s farbou von, ale ozval sa kišbirov:

»Nič take, pan urodzeny! Baba ľem to hutori, že i jej, i jej dava. To značí, aby aj na ňu prepísali daco.«

Notár prepísal a ostatní svedkovia súhlasili a podpísali. Ináč by nevesta nebola dostala od svokruši ani plevy.

*

V obci Gruľove slúžil mladík, Boleslaw Čurjak, pôvodom z Poľska, a chcel sa oženiť. Vybral sa preto k notárovi na poradu, ako a čo má urobiť, aby vyhovel predpisom. Pred kanceláriou sedí kišbir, Janu Uchaľ, takto pravá ruka notárova a spytuje sa Čurjaka:

»Ta, dze idzeš, ha?«

No, znace, idzem ľem gu panoj na malu poradu, bo bym ťe volil oťenic. Kuťcik mam balamutu, bo ja zos Poľska . . .«

»Eh, co by ty tam iťol, ťak ja ci uť znam poradzic. Netreba pana zos takyma vecmi vyruťovac! Paľem (hľadľ len), pujdzeť do Koťicoch, tam byva poľsky konsum (konzul) a kedz staneť do prikleta (predsieň, pitvor), vun uť na ce pozna, ťe ťe chceť ťenic a doraz ci zrobi ťicko co treba . . .«

*

Jana Obťajsnika, kiťbira z Ondavy povolali do Koťic na Krajský súde za svedka. Ako ide ulicou, odrazu priťlo na neho niečo tak prirodzeného, prečo mali by v Koťiciach postaviť verejný pisoir aj pri Krajskom súde a nielen pri divadle a pri kostole. Obzerá sa náš kiťbir po nejakom zátiiťi a keď takého nezazrel, utiahol sa medzi domy a tam si odbavil svoju prirodzenú malú potrebu. Ale beda prebeda! Čert tam priviedol policajta, ten ho lapil a spustil na neho hromovým hlasom:

»Človeče, neviete, ťe to tu neslobodno, há? Tu je podobný úkon ostro zakázaný, aby ste vedeli! Ihneď zaplatíte pokutu 20 korún!«

Obťajsnik si múdre obzrel »policmana«, či to azda nefigľuje, ale keď zbadal, ťe tu nemoťno ťartovať, ozval sa aj on:

»No ta, anim neznal, ťe varoťčanom zakazano ťikac. Ale kedz uť muťim zaplacic totych dvacec korunky, ta dajce pokoj, naj ťe holem vyťikam za svojo drahe peneťi!«

Kiťbir skončí nutný svoj úkon a pokračuje:

»Pojce do nas. U našim valalu kedz oťikace hoc aj calu ulicu, nihto vam nič nezrobi . . .«

*

V Machaticiach siťli sa raz po prevrate v neďelu poobede gazdovia na prostriedku obce. Kiťbir Jano Fajkus tieť nechybel medzi nimi. Gazdovia debatujú o časových otázkach, ktoré byly zvláťť zaují-

mavé v novom demokratickom prostredí politickom. V debatae vývodili občania, ktorí sa vrátili z Ameriky, kde mali možnosť vyžiť sa v slovenskom národnom duchu.

Ktorýsi gazda poznamenal, ako ťažko sa úraduje dnes mnohým úradníkom v okrese i v obci, ktorí nevedia správne po slovensky. Ale tu sa zamiešal do reči kišbir Fajkus:

— Ta, co nam do nich! Grunt, že naš pan notariš znaju! Voni lem šednu sebe gu mašinkoj, pokyvaju zos klavesami a už pišemko hotovo. Do frasa; — bars muši buc mudra tota slovenska mašinka!«

Išlo tu zrejme o písací stroj, o ktorom kišbir dosiaľ nechyroval, iba u svojho notárskeho šéfa.

*

Kišbir Juro Fasuľka z Malkušoviec priveľmi pil. Nič nového pod slnkom! Ale on bol zarytým nepriateľom vody, a tak okrem tej a kolomaže pil všetko. Neopovrhol ani denaturovaným liehom, ktorý tam nazývali »derevianka«. Raz sa ho ktosi opýtal, aký má pocit, keď si upije derevianky? Juro odpovedal, že práve taký, ako keby zhltol mladého drotára s celým jeho remeslom, čo si nosí na chrbte i na pupku.

Ale mal sa kde naučiť piť. Pod chvíľou tu boly všelijaké »šacunky«, repozície, komisie a iné úradné výkony, kde sa pilo a pripíjalo a kišbir musel držať krok i mieru s ostatnými. Keď toho už bolo vyše práva, zamiešala sa mu do pijatyky žena. Dotrepala muža k farárovi a tam sa musel zprisahať, že už viac nebude piť. Fasuľka to prisľúbil a za čas aj zachovával; nepil a vyhýbal sa príležitostiam, kde by ho nútili piť. Prešlo pár týždňov a kišbir dostával pípeň na jazyk. Už to ďalej nechcel trínať bez alkoholu. Pobral sa do krčmy k Židovi. Kúpil si liter čistej a doniesol domov. Tu si pálenku vliadol do misky, vzal varechu a touto načierajúc chlípil »gramantiku«, až ho z toho vyrušila žena:

— Ty stary pijaku, ta ty prišahu polamal...!

— Cicho, ženo, nevrešč! — odpovedá jej manžel potichúčky. — Kto pije? Šak ja nepijem, vidziš; ja ľem hlipam vtedy nevrešč, paskudo jedna!«

Tak, hľa, sa vyvršil vtipný kišbir Fasulka aj na prisahe, pred farárom učinenej.

*

Kišbir Dzurjo Mydlo bol zároveň ohliadačom mŕtvol v Gadžinciach. V tejto »úradnej pohotovosti« zavíta raz do jedného domu, kde matke umrel syn pri o p e r á c i i.

Mať plače, narieka a s ňou ešte kopa tetiek a susediek, čo prišli »pošanovac« nešťastnú matku. Kišbirov je za čas ticho. Potom pristúpil k materi a dôverne, pološeptom jej vraví:

— Haňo, neplač! Šak Miško bul še i tak ceško oženil, bo bul porušany.

*

Mižu Netreba, kišbir v Marhaňove, stratil fajku a bez nej nik neobstojí na valale. Nechal všetko bežať, nestaral sa o povinnosti, lež náhlil sa do obchodu k Moškovi (na slovenskom východe židov po dedinách nazývajú Moškami.)

— Mošku, davaj pipku! — vraví Mižu.

— Nemam, — odpovedá Žid.

— Ta vtedy co máš, ha?

— Mam ľem somarske hlavy, — znie Židova odpoveď.

— Ta dobre, Mošku, vidzim, dobre ci idze, — pochvaľuje mu kišbir Mižu, — lebo ty vec šicke popredal, ľem tvoja ešči ostala.

*

Kišbir Kmec z Lohaja je aj sám tak trocha gazda, nie hyžčar niktošský, a preto v krčme sedáva pri stole s lepšími gazdami, ktorí ho aj v úrade stavajú akosi vyššie než obyčajného obecného sluhu. To sa vie, v šenku sa nik nemodlí, lež pije; výnim-

kou nie je ani Kmec. Raz, keď už spoločnosť bola nancenganá, ako zákon káže, pobrali, či vytackali sa gazdovia z krčmy a teperili sa domov. Dnu ostal už len starý kišbir Kmec a pil ďalej. Domov prišiel, keď už bolo málo hodín.

— Ty pijaku, ty žobraku, ľem piješ a domu pridzeš jak ostatni! — víta si muža stará Kmecová. Ale Kmec jej neostal dlžeň:

— Ciho, stará, co neznaš, že každý dobry človek na seba myšli až na ostatku? I v koscele tak kazal klebaň, ta nevrešč!

*

Miľo Človičko, kišbir v Ozorovciach, rád vravel o sebe, že je pravou rukou starostu i notára, aby tým dodal vážnosti a významu svojmu úradu v očiach dedinčanov.

Starosta obce, Andrej Deraj, bol tiež fajn chlap a dožičil tejto slávy kišbirovi, ba aj sám naznačoval, že mu je pravou rukou. Raz v lete, v nedeľu poobede, ustatý po celotýždennom namáhavom úradovaní, chcel si odpočinúť na čerstvom, voňavom vzduchu, v záhrade. Kráča si chodníčkom, okolo včelína do záhrady a vidí, že včely sa mu čoskoro vyroja. Obráti sa a beží ku kišbirovi, žiadať ho, aby mu prišiel pomôcť sobrať roj, až vyletí. Bez pomoci by sa mu to asi nevydarilo. Kišbir, pravá ruka, samá ochota — vďačne prisľúbil svoju pomoc a teraz už obidvaja sa ponáhľali k starostovmu včelínu. Stihli ta práve vo chvíli, keď roj opúšťal svoj rodný úl, takže mohli bezpečne sledovať jeho let až k miestu, kde sa usadil. Urobil tak na neďalekej čerešni.

Než sa roj utíšil, starosta doniesol prázdny úl, »zirzon«, i rebrík. Úľ spravil sám kišbir, lebo starosta so včelami nevedel ešte narábať. Potom sa usniesli, kto strasie roj a kto bude držať úl. Ushovorili sa, že starosta bude striasať a majster »zirzonu«, kišbir, bude držať úl v takej polohe, aby roj bezpečne padol do neho. Od slov prikročili k činu. Strach si každý odložil stranou. Včeličky už visely v chumáči, a

ako by boly volaly na starostu, aby si po ne prišiel. Starosta vyšiel na rebrík, za ten čas kišbir mernickým okom odhadol si miesto, kam sa postaviť, aby včely nespady inam, než do ich budúceho domova. Nato sa starosta spýta:

— Miľu, už možem, co?

— Hej, hej! — odpovedá pravá ruka, kišbir Miľo.

A užaj padaly včely, ako jahody so stromu. Držal náš Miľo, držal zirzon, kým ho nič nesvrbelo. Lenže včely, ktoré nepadly do zirzonu, akiste si myslely, že ich chce ktosi kradmou rukou vylúčiť z rodného sväzku, začaly útočiť no Miľa. Pichaly ho, kde ktorá zasiahla: do tváre, do krku, rúk, ba nešetřily ani nôh. Tu náš neohrozený, hrdinský Miľo, stratil všetku svoju pôvodnú odvahu — a hanbanehanba, praštil zirzonom o zem. Strachom a bôľom hnaný neverne opustil starostu aj s jeho včelami.

Starosta sa smial a od smiechu až vtedy prišiel k slovu, keď už kišbir bol na hradskej. Zavolal za ním:

— Ta co ci, Miľo, he?

— Ta nič, — kričí Miľo, — ľem me das pejc pčoloch kuslo . . .!

Miľo zmizol z obzoru, ako by ho tam ani nikdy nebývalo a starosta si musel sám usalašiť včely do zirzona. Medzitým aj zabudol na svojho verného pomocníka Miľu, iba keď ho vyruší asi o 10 minút žena Miľova, ktorá krikom pribehla k richtárovi:

— Jaj, jaj, Anderu, ratuj Miľa, šak umira. Už i farbu mení. Raz je čarny, raz bily, už caly žimny. Bože, Bože, co še ľem s nim stalo?! Tak skoro nas oširoci! Nole, Anderu, popatri na ňoho . . .!

Starosta napochytre ani nevedel, či sa má smiať, alebo plakať s Miľovou Marčou. Ale radu mal hneď v zásobe:

— Neboj še, Marčuš, nic mu nebudze! Ľem najlep do neho sladkoho mlika; kedz nemaš, dosc, stači i pol litra . . .

Nastrašená Marča beží domov a cestou kričí, volá ľudí na ratu, aby pomáhali a priniesli sladkého mlieka, kto má. Ochvíľu pol valala bežalo ku kišbirovi s mliekom, takže sa v ňom mohol aj vykúpať.

— Ta, tu ci, Miľu, mliko, — hovorí Marča. — Starosta hutorel, že bizovne pomože. Lem še neboj a nebuc vecej pravu ruku nikomu.

Kišbir ostal nažive, ale prijal radu svojej ženy podľa ktorej už nebude nikdy pravou rukou tam, kde môže stratíť i ľavú, ba aj svoju hlavu.

*

Notár Matej Ostrihoň z Huňavej Pčoly kúpil si rozhlasový prijímač, čiže rádio. Keď mu stroj priniesli, bol práve v notárovom byte kišbir, Andrej Džupaj, ktorý ho veľmi prosil, aby mu dovolil počúvať rádio. Notár vyhovel a zavolať Džupaja do izby. Tam potom zapäl rádio a chytil stanicu, kde práve vysielali prestávkový signál: »ku, ku ku, kuku, kuku, kuku«. Bolo to práve vo februári.

A kišbir smutne poznamenal:

— Pan urodzeny, zas budzem žobrak caly rok!

— A to už prečo, Jurko? — pýta sa zvedavo notár.

— Ta to vec u nas stara pravda; kedz človek po pervy raz čuje kukovku (kukučku) a nema peneži v kešeni, tak ich po caly rok nebude mac.

*

Žijeme vo svete, kde treba rýchlejšie pracovať, myslieť, jesť i žiť. Ručnú prácu nahrádza strojová, stroje vyhadzujú z práce ľudí a racionalizácia neustáva ani v kostoloch, kam tiež zavádzajú elektrické svetlo, takže dnes-zajtra celkom prestane živnosť kostolnícka, lebo farár jediným otočením gombíka rozsvieti si svetlo stá, ba tisíc sviečkové po celom kostole. Ale kde dosiaľ neprikročili k deľbe práce, vychodia lapálie, ako toľ u starostu Jura Drača v Bendiciach.

Drač si dal predvolať k sebe kišbira, ktorý bol zároveň i bubnárom, Miša Belgu, vyslúžilého vojaka, dbalého na poriadok a presnosť, ako sa sluší a patrí. Mišo sa dostavil zavčasu. Prišiel po rozkazy, ale starosta mútil práve maslo či smotanu na maslo. Bubnár čakal začas, nechtiac vyrušovať hlavu obce v tak dôležitej práci; čakal vyše hodiny, a starosta stále nič. Až keď Mišo prejavil zrejmú netrpezlivosť, naznačujúc, že za ten čas aj on si doma mohol zmútiť maslo, začal sa starosta obzerať po kuchyni a dvore, »či tu nit dakto, chto by od ňoho prevzal mutelku«.

Keď sa nik nehlásil, ani nikoho nevidel okrem kišbira, začal starosta kričať:

»Mac, mac, macir; no gdze ce viter zaniš?«

Nik sa neozval a starosta mútil ďalej. Mižu ešte čakal trocha, ale potom spustil aj on na richtára:

»Ta, mace pre mne rozkazy, abo ne? Jak vidzim, muj čas je drakši jak vaš!«

»Ja jim otca a macir! Ta gdze su?« — svoláva richtár rozhorčene svoju čelaď. »Ďuri, Ďuri, ta gdze ty, co!?« — volá zas na syna.

Nik sa neozýva, ani pes nezašteká vo dvore. Tu staratil už aj starosta trpezlivosť, začal silnejšie mútiť a ešte mocnejšie kričať:

»Ďuri, Štefan, Janku, Helen! Ta, gdze sce u macery?«

Všetko nadarmo. Z početnej rodiny nikoho niet na dostrel. Starosta pridáva do tempa nadávok i mútenia, trepe mútnikom a ani nezbadá, že povolilo dno na zbušku (mútniku) a začal z neho vytekať cmar. V otcovskom rozhorčení nasilu vtlačí »mutelku« do rúk Mišových a dúškom beží za rodinou, mysliac, že tá tu trčí dakde u susedov a že ju ztadiaľ celú sem doženie.

Starosta odbehol a v chyži ostal kišbir sám, to jest — ani nie celkom sám, lebo v ruke držal poškodený zbušok. Cmar sa rozliezal zo zbuška po tmavej komore, vyhľadal každú dieru a priehlbinku a o chví-

Iu bola biela celá zem v komore. A maslo si tiež rozmyslelo čupieť v mútniku, lež vyliezalo aj ono za svojí druhom, cmarom. Zbadal to, čo i trocha oneskorene aj kišbir Mišo Belga, praštil »mutelkou«, zahrešil, ako sa patrí na hrdého Slováka (slúžil pri jazde), nechal zbušok-zbuškom a zutekal, aby nebol svedkom bleskov a hromobitia, ktoré sa tu strhne o chvíľu a rozmery ktorého vedel si dobre predstaviť. Kým sa familia vrátila, nebolo ani pachu po cmare a masle, ktoré do posledného kúska vylízaly mačky ešte aj zo zbuška.

Starosta našiel svoju lúbu rodinu u susedov, ale až u siedmych. Netušil, čo sa stalo s maslom, ale mal zlosť na ženu a decká, že sa traľagajú za klebetami po susedoch a jeho nechajú mútiť na hanbu pred kišbirovom, ktorý nie je taký obyčajný pecivál; bol na vojne a vie, čo sa patrí. Ako keby bol najlepšie skoncoval svoje dielo, zašiel si starosta do krčmy, zapíť hnev. Objednal si dve deci čistej, potom ešte dve. Pritom sa požaloval krčmárovi, ako ho žena nahnala mútiť a ona sama i s dcérami odišla až do siedmych susedov klebetiť. Uvedomil si, že aj sám má podiel na masle. Pretože krčmár náhodou potreboval maslo, starosta mu prisľúbil svoju čiastku a hneď si ešte jedno deci čistej objednal, to teda za to maslo ako by . . . »šak še nemusí nič zvyšic, holem tak potresta svoju staru za jej pletkarstvo, bo še nezna doma zatrimac, paskuda jedna!« — rozhorčuje sa starosta pred krčmárom.

Ledva to dopovedal, vrúti sa do krčmy pani starostová, rozpajedená ani fúria, a ihneď spustí mračno nadávok na muža:

»Ty oplan, ty pijan, ty co furt u karčmy šedziš! Co ši spravil zos maslom, ha?«

A už aj letela do neho ani strela, aby sa mu nanosila do štica. Ešte šťastie, že stôl bol trocha dlhý a široký a robil tak bezpečnú priehradu medzi týmito manželskými holúbkami. Len tomu môže ďakovať starosta, že mu vlasy nevytrhala. Ono je vám to, veru

nebezpečný tvor taká rozpajedená baba! Hlupák starosta: od strachu iba oči prižmúril, spoliehajúc sa po tolstojovsky na vývoj vecí budúcich; nejak bolo i bude; veď ho žena celého azda neroztrhá, niečo z neho aj ostane na plemeno.

Krčmár nemo sa prizeral tomuto nežnému rodinnému výstupu, uvažujúc, čo by sa mohlo stať takému galganovi, ktorý — okrem rodinného krbu či príslušnosti do neho — by sa odvážil nanosiť do hlavy obce, do starostu. Tu by toho nešťastlivca žaloval štátny fiškus a vyfasoval by kriminál. Ale očividné zásahy rodinných príslušníkov, čo by vše aj krv z nich striekala, nepatria pred súd občiansky.

Repetírka richtárky len teraz začala:

»Ty naničhodníku, už ani ľem zbušok do ruky ci nehodno dac! Čo si ľem s nim zrobit? Šak šicko vyceklo z ňoho, ščazlo, jakkedzby ho duha bula vypila. Masla nit, cmaru nit; fras ce lapil zos Stropkova . . . !«

Iba teraz otvoril starosta oči, ktoré trímal zavreté za ženinho ataku. Až teraz mu začalo svitať v tekvici, čo sa to vlastne všetko porobilo, prečo žena do neho hryzie a chcela by ho zadláviť. Preto zobral svoju vŕzgajúcu kostru, vytratil sa opačnou stranou z krčmy a bežal domov, aby zistil, čo sa všetko stalo so zbuškom i maslom. Žena zatiaľ vykladala krčmárovi podstatu svojho energického zásahu.

Doma starosta uvažoval o tom, kto je tu vinný, či on, či zbušok, azda kišbir alebo jedovatá jeho drhá holubička, čo sa traľága po susedoch za klebetami. I prišiel na poznanie, že aj vo svojej rodine musí zaviesť deľbu práce. Mútiť maslo patrí žene alebo dcére a on sa má venovať blahu a prospechu obce. Zprvu bude musieť trochu menej piť, ale neskôr si to nahradí, až sa »zabehá« deľba práce v rodine.

*

Lahko je bubeníkovi bubnovať tam, kde je v obci sídlo notárskeho úradu, pretože notár alebo jeho pomocník presne vypíše bubeníkovi obsah vyhlášky,

ktorú má vybubnovať. Horšie je na valaloch, kde častokrát ani starosta nie je hrdinom v gramote, kde pre pána richtára ešte nevynašli abecedu. Preto ani nesmieme veľmi zazlievať »bubnárom«, keď trocha onakvejšie reprodujú úradný oznam, než im bol pôvodne naznačený. Tu máme, hľa, kišbira Jana Gruľu z Dravcov, vie bubnovať, aj vykrikovať, ale na presnosť si nepotrpí.

Dravecký starosta dostal nariadenie od notára, aby vyhlásil vo svojej obci asi toto: Kto už má zapelovaný predpis dane a želá si, aby bol čím skôr vybavený, nech sa ustanoví osobne do expozitúry finančného riaditeľstva v Mrkvanticiach, kde s ním vec prerokujú a prípadne dohodou skoncuujú apelátu. Starosta verne tlmočil príkaz bubeníkovi a ten ho verne zas takto vybubnoval:

»Bubnujem, to jest rozhyrujem, že kto by mal dajake neporadky v rovnej a nerovnej porcii, naj še postaví do pozitury a tam sebe ju lekčejši vyrovná.«

Pod »rovnou a nerovnou« porciou rozumie on priamu a nepriamu daň.

*

Inokedy zas ten istý starosta zavolał kišbira-bubnára a rozkázal mu vybubnovať, aby sa u neho hlásili všetci tí, čo sú nezamestnaní. Starosta má sa s nimi o niečom dohovoriť. Bubnár išiel a verne vybubnoval daný mu príkaz takto:

»Dava še na znamosc každemu, že každý nezamestnany, to jest každý, komu še nechce robic, naj še hlasi u richtara, lebo vun še už o nich postara.«

*

V pohraničnej obci, či v lese k nej patriacom, stálo drevo v lese už vyrúbané a pokladené a občania si ho mali vymeniť. Nestalo sa tak preto, lebo kišbira bubnoval takto: »Dava še na znamosc každemu, aby drevo v leše bulo na Turice vymenene, lebo kto do toho času drevo vymeni, za drevo tohoto po tomto čase už ani Panboh na vysosci nezodpovedá.«

XV.

O trajnanskom kišbirovi by som chcel napísať niečo, ako interview. Nech svet vidí, ako možno rozprávať s takým pánom byrokratom na dedine, ktorý okrem notára a richtára («birova») nemusí na celom svete nikoho počúvať. Okresný náčelník? Hm, rozkazuje notárovi a starostovi. Krajinský prezident? Pred tým sa má triasť okresný náčelník. Ale ani jeden z nich nerozkazuje nábobovi, kišbirovi v Trajnanoch.

»Ta, ceške vera našo remešlo, ceške! Naj še do kišbirovstva dzejaky lapaj, lingar nelapja!« — vraví tento obecný zriadenec sebavedome, vykračujúc si hore dedinou. Veľký bubon, možno, že na ňom bunovali ešte bubeníci Napoleonovi, visí mu temer nad kolená. Pri každom kroku udiera doň kolenami, ale on na to nedbá; »kedz buben, ta naj budze veľký jak valušno« — vraví mi na poznámku o rozmeroch bubna.

Kráčali sme jeden popri druhom v družnom rozhovore hore valalom, pričom on pol okom hádzal po mne, čo by mal odo mňa pýtať za tento rozhovor. Prosím vás, kedyže sa sem zatúľa »nohavičiar« a ku tomu taký, čo si všimne aj kišbirova?! A vôbec, kto vie, načo si ho všíma, pančuš? Nebodaj pre novinky, alebo niečo podobného a taký nech platí.

Tak sme stihli až pred krčmu. Tu je jeho »pľac«, odtiaľto diktuje občanstvu nariadenia úradov, ako aj súkromné vyhlášky záujemcami vopred objednané a zaplatené, — ako bola napríklad schôdza politickej strany, odborovej organizácie, nejakého spolku, alebo židzik vykupuje husi, skupuje kapustu pre družstvo a podobne. Tu si kišbirov vážne zastane, pravú nohu posunie trocha dopredu, majestátne vypne prsia, ako sa patrí na »verchnosc«, a začne mlátiť do starého bubna, ktorého chrapľavé zvuky priamo ohlušujú. Čo je živé nablízku a začuje bubon, beží cvalom k bubeníkovi, postaví sa okolo neho, hľadí naň s pietou a vážne vyčkáva, kedy sa kiš-

birovovi uráči aj nejaké slovo vypustiť pre ostatných smrteľníkov. On sa však k tomu nemá veľmi. Využíva situácie, lebo teraz je v obci najdôležitejšou osobou. O hodinu v krčme gazdovia len mu tak ponad plecيا odfrknú, aby sa pratal. Ale on sa im teraz pomstí, džadom! Vraj demokracia v republike. Hej, na papieri, ale nie toľ v krčme! A preto s tým väčším rozhorčením nad kuľhajúcou demokraciou trajnanských gazdov reže kišbir do bubna a bije ani Nemeč do Verduna. Až keď mu začnú ochabovať staré ruky, príde rad na nie mladšie hlasivky a tieto veru tiež neľutuje:

»Dava še každemu na znamosc... po peršim, ... po druhym ... po trecim« a tak ďalej, až kým všetko odrecituje, čo mu bolo uložené. Číta to z papiera, ale mne sa všetko zdá, že papier trčal v jeho rukách »hore nohami«.

Kráčame ďalej. Cestou mu nadhodím, že to asi nečítal s papiera, lebo veď obrátené litery ťažko je čítať a pochválil som mu jeho memoriu...

»Coooó?« vraví, »obracene, dolu hlavu bul papir?« Karika frasova by ulapila tote mojo dzeci doma! Panboh zavaruj; to bizovne mi voni obraceli dolu hlavu! Ale to nič«, uspokojuje ma, »kišbiro trajnanský, musí znac i tak počítac...«

Pritom sa tvári už dosť urazene, takže som vycítil, že musím zaviesť rozhovor na iné pole, ak chcem, aby mi vôbec ešte odpovedal.

»Máte dobrý bubon« — pochvaľujem jeho starý hrkáč. Kišbir len mávne rukou, ako by mu nezáležalo na tejto mojej kritike.

»Toto, dobry buben? Co hutoria! Haňba, šmich! Zos takym sersamom muším hodzic. Hvaril mi totkaj richtaroj: Pan starosta, nole mi kupce novy buben! Pre taky valal jak naš, nevalušny taky stary buben. To ne buben! Harčok (hrnčok), ta verabože harčok! Išče i na tepšoj by lepši bulo bubnovac...«

Tu si kišbir odpluje rozhorčene. Usilujem sa potešiť ho v jeho zármutku, lichotím mu, chvá-

liac jeho bubon, hlas ktorého zalieha až do Michaloviec, keď je jasné počasie a pred dažďom. Ale ma nepúšťa k slovu.

»A naj raču patric, pan urodzeny, jaky kyjanočky mam gu ňomu. Jeden taky, druhy onaky. Ta to tak ma buc? To v poriadku tak?«

»Jaj, veď nemali ste to stratit!« — odpovedám.

»Ta voni dumaju, že ja stracil?« — uráža sa.
»Ja postavil do hyži a dzeci — skaraňe do nich! — ta jich pobraly a vecok pokapaly. Totu mi našol — naj prebača jich počlibu hlavu — kolo hlivka a totu mi mušel vystruhac, kedz mi nechcel bubnovac zos jednu kyjanočku.«

Presvedčujem ho, že nemal bubon s paličkami dávať do izby, keď tam boly deti, lebo takto, keď sa u neho čosi úradného stratí, musí to on nahradiť. Vyslovil som presvedčenie, že starosta musí byť človekom dobrým, keď ho nenútil kúpiť novú . . . tú, no, akože sa volá do paroma? No . . . kyjanočku. Ale toto rozkatilo kišbirova, ktorý sa pustil do mňa ostro:

»No, ta co sebe raču dumac, pan veľkomožny?! ja muším feleľovac (z maďarského felelni = zodpovedať) za šicko, co še straci zoz birovskej hyži. Z birovskej hyži ma daco pokapac? Ta gdze bi? Ozdaľ neznam aky ma buc poriadok?«

Tu spustil na mňa prúd slov a výčitiek na moju ubolenú hlavu, že som ich ani nestačil všetky zachytiť. Chcel som previesť rozhovor na inú tému, ale nedostal som už z neho slova. Stratil som u neho na veky osobnú dôležitosť. Len sa kolembal na krátkych a čaptavých svojich nohách, do veľkých bagančí vmontovaných. Cupkal v blate, ktoré sa mu vždy rozstúpilo pod člnkovou bagančou a občas si odpľul stranou ani hus, keď sa ponáhľal domov z paše. Odpľúval akúsi štavu kávovej farby. Mohol som si domyslieť, že to bola močka — čiže bago po našemu.

— Nuž, majte sa dobre, kišbirov, — vravím mu na rozlúčenie. Titul pán zpravidla nechodí s jeho

šaržou práve tak, ako sa vo Francúzsku kričí na strážnika jednoducho police, alebo na čiašníka garçon.

Nastrčil mi svoju veľkú, chlpatú ruku, ale nie na družné stisnutie, čože by bol z toho mal, ale hore dlaňou a toto je neklamným náznakom toho, že ešte niečo čaká odo mňa.

— Načo by vám boly peniaze? — pýtam sa ho dobromyseľne, nazdávajúc sa, že bude spomínať svoje deti a ženu, ale on nie. On nežobre, len si inkasuje, čo mu patrí za rozhovor so mnou.

— Ta naco mi budze, na to budze, — odpovedá kišbir. — mož buc, že jak odbubnujem, skočim do karčmy.

— No, tu to máte! — vravím. Dal som mu asi mnoho; nečakal toľko. Viem to z toho, že keď som odchádzal od neho, jedným prstom šuchol trocha do dolného kraja svojej baranice, chtiac tak ukázať, že si ma váži a tak trochu pokladá aj za pána.

Veru, za 10 korún dostalo sa mi tej cti, že trajnanský kišbirov ukazovákou stočil do baranice, pokrývajúcej jeho večite strapatú hlavu v zime i v lete, vo dne i v noci. Veľká to česť, občania a rodáci moji! A takým uznaním, akého sa mi teraz dostalo, sa neplytvá. Vyváža to 10 korún? Nikdy! Bagatel!

Čo by bol asi urobil za dvojnásobok tej sumy? Akiste by ma bol poctil ešte väčším, ba azda najvyšším pozdravom; spodok baranice by bol chytil medzi palec a ukazovák a bol by ju pošinul s jednej strany na druhú. Prv takéto pozdravy prezentovali iba grófom a barónom. Teraz by som to bol dostal za 20 korún. Že by bol aj tento pozdrav zlacnel? Možno; bolo to akiste výsledkom hospodárskej mizérie.

*

Istý bankový riaditeľ rád zachodil vo voľnej chvíli na slovenský východ, ku priateľovi Dzurjovi Rolkovi, kišbirovovi, bubnárovi, bachterovi, hrobárovi atď. v Trebišove. Ale raz vystal a to bolo vtedy,

keď v Republike zúrila kríza. Jednako však napísal Rolkovi list, v ktorom sa ho spytoval, ako sa má, či už zabíjal a s akým výsledkom (bolo to koncom januára), aká je v Trebišove hospodárska situácia, čo vravia gazdovia atď. Jeho kišbirovský priateľ poslal mu nasledovnú odpoveď:

»Naš ľuby pan drekhetor!

List pisany, kedz še vec zoz zabijačky zadničky a racičky ohryzovaly. Šak Vy znace dobre, jak to teraz hodzi u nas, ta, čom še pytace?! Znace dobre, že kedz človek daco kupi, ta ho nudza vodzi a keby ľem vodzila, by še nič nestalo, ale i vycica, co mu z teho plano. Tote syndikaty jak každe deditvo žňu perše pre sebe a potym zaš pre sebe a potym pre tych, co kolo teho stoja a my šedlaci ľem placime, jak murine; aby to fras lapil a pannamarja skarala, tota povšanska! Plano še trimeme, bo še nam nerodzi vec davno, ta ani na dežmu nam nezbydze a dlužstva mame každý veľo.

A Vy dobre znace, že co dlužstvo znači. Šak i Vy dobre znace, že človek ľem zos interešom Hypopičnu banku nevyplaci, ona neľem do kamatu, lež i do dreku pyta, ale nesme šicke ešči vov rukoch bank. A my tu zos panom notarišom, birovom i dzešatnikmi ztrimujeme politiku em, em — hemancipacie, co znači po našemu, že perša košuľa jak gerok; tak hutorel i pan poslanec naš Hribarik.

O politike bym Vam kus napisal; ľem za prebačenie pytam, jeslik šicko tak valušno nepoložim na papir, bo ja ľem vov dvoch žimoch hodzil do školy. Šak, co bym popsul, popravi moj syn Milan, co hodzi do peršej meščanky. A co, kedzik pujdu tote agrarne tluste panove zos politiky a zrobia pľac tenšim a mladšim? Politika pre nas Zemplinčanoch ne hračka, bo my dobre znamo, že každemu hraju ľem jeho častku, a kedz nam nehrali doteraz ľem na basoch, budzce ujiscene, že my odteraz povedzeme primašoch a voni vec nam budu hrac na husľoch.

Tota muzika, čo doteraz hrala, to vše taka bula, čo šicko zabrala, ale my nechceme vešeľe sami, bo by nam nešmakovalo. Vychodniar to človek jak Serb, sam še nikdy nevešeli; Vy, zachodňare, pijece i jece ľem sami a frasa Vam po tych, čo sebe nemaju zaco vypic, kedz ne vina, ta cholem palenky kus.

My tu totkaj mali schuzu u Duderka. Bulo nas tam všelijakych a rečnovalo, debatovalo še na čudo božske! Veľo ľudzi puščalo huby na špacirku, ale prečik še tam zos totej bešedy i to najsvatejše vykľulo: H...o žima bez vetru a h...o kriza bez dlužstva! Nikdze človek nevidzel, že by lenivy ochorel na zapalene, aby še tlustoho lapila suha horosc. A kedz tak, ta už dosc; my gazdove (ja už tak isto gazda, bo mi dostal žeme zos pozemkovej reformy!) najlepše by me vedzeli dirigovac choč zos samoho Trebišova calu našu republiku, bo my ľem robotu a peneži radzi vidzime. Inše — my jak dobre ľudze, nechceme nič planoho. Žic treba i umric, ale to kšeft pre žadnoho, šak žem pohnojime i bez teho, bo pulno fabrik na umele hnojivo. Ale i bez teho pulno hnoju mame; šak nezamestnane, to ne všecko zdrave, ale nektorych peneži i do banku vkladane, ba čo ho fras trime už i tota plaga vymeňa sebe tykety ne za muku, lež za čokoladu. Ta potym do frasa, pan Drekhektor; takomu gazdovstvu ani Panboh u nas nepomože!

Za prebačeňe pytam, že kuščik mi še rozbehnul u svojim lisce. Rad by Vam šicko pravdivo napisac, jak narod u nas дума. Tak tu mace takoj doraz pripad. Kedz mal naš milovany pan prezident Ošlobodziceľ 85 rokoch, gratulovalo mu cale obecne predstaveňstvo vov Drekove. Poslalo mu dluhe pišemko zos gratulanciu, ale starosta, Andriš Kolomaznik, povedzel, že nič zadarmo, ta pripisal sam gu gratulancii ešči toto:

»My roľnici mame ľem jednu žadosc na pana Prezidenta a to je, aby nam umožnil aj vov našom valale neškajšoho bujaka premenic na symentaľka.«

To še zna, že pan notariš ochabeli gratulanciu tu a pan načelnik naridzeli obci Drekovu, aby sebe kupila bujaka-symentačka za svojo peneži, inče, naj vodzi svojo kravy a jaluvky do Trebišova. Vy me pytace co porabjam vov krizi. No ta, kedz nit roboty, zos vražbami zarabjam sebe peneži. Takoj vam daskeľo tu napišem jak dobromu poznatomu a pracelju:

I. Kedz idze parobok pytac dzivku za ženu, ta naj veźme do jednej hustocky toho blata, co uškra-be s nohoch a naj ho usype dzivky okolom šiji a vona doraz pujdze za ňoho.

II. Kedz še parobok ženi, ta naj perše prepatri svoju poscel, že by mu dachto klubko nepoložil do posceli, bo by muh s tym umric do roka a zos svoju ženu nežil by ani mešac dňa.

III. Žeby nemuh nikto (vraž abo Cigaňka) od kra-voch mliko odobrac, perši, kedze še ma ocelic, treba jej do roha zabic hlohovy cireň.

IV. Chto peče na vešeľe a nechce, že by mu veľku škodu narobili, ta naj zrobi tak, že kedz se peče chlib na vešeľe, ta naj vine zos teho chleba zos spodku das tri uhle ku sebe a nitchto mu nič planohó neporobi.

V. Kedz mušky žito pošidaju, tedyk je najlepši, kedz ma človek veľci meso a položi ho do žita. Mušky potym idu na sušedovo žito.

VI. Kedz chce chlop, žeby jeho žena dobry len mala, ta naj zrobi tak: na fašengy naj preštre ženin fartuch na šemiačka leňovo, chtore voli pošac a naj na nim svoju žene triraz pošubi. Potym še mu budze vše ľem dobry len rodzic.

VII. Kedz mlada idze do prišahy, ta veźme zos sebu tri dubovo količky a to preto, aby mala troch chlapcoch, jednoho za druhym.

VIII. Na šviatky vianočne treba, aby gazdiňa pomazala pri svatoj večeri medom čola domašnym,

aby jich tak ľubil ťvet, jak ľudzi med. Potym toto samym medom pomaŹe zadky kurom, aby jich ľubili kohuci.

IX. Na viatoĉne ťviateky Źivane, lingare a befare dolu huskou vodu leju a tej vodze ťe umyvaju. To preto, aby ťe jich tak nelapilo pravo, jak tej husky ťe nelapi voda.

X. Takisto na tot ťveto, gdze je pes, ta mu zos dzevec prahov prach sberajú, aby ťe nezbeťnil.

XI. Na Blahoviťťe treba poloŹic brany a ťiparovo pruty pred chliev, aby ťe nedostala bosorka do chľiva na mľiko.

XII. Źena ma buc poddana svojmu muŹoj, ale ona vťe aj nehodna buc. Na veťeľu jak pridze mladý po mladu, ta treba preťtric pod nich chlebovku. Na tej chlebovke ťe vykrucaju po podruku a ktore ťikovnejťe ťe vykrucaju a podupka druhemu po nohoch, ta ten ma buc i budze mu poddany aŹ do ťmerci.

Raĉu znaĉ, cholem na palenku sebe zarobim zos totymi vraŹbami. Aj u nas eťťi dojsc hlupych, co to kupia. A kedz tu svaty faťeng, vťe dajaka zabava, ta nehodzem mi ťidzec vov karĉme, ľem tak — na boso jakkedzby. Bul mi aj zos moje Marĉu tot raz u suťednym valalu u muziky. Ta richtar popytal moju Źenu do tanca, ale ľem preto, bo ja kiťbir od notarťskoho urjadu a gazda. Kedz bym bul ľen taky, jakoťka niktoť, abo proletar, jak boľťevici hutoria — ta pyťny richtar by ani neopatrel na mne i moje Źenu. Vov tanci dal sebe zahrac hevtaku notu:

»Tancovala kiťbirovka s birovom,
vybila mu jedno oko s pirohom,
a von na ņu po maĉarsky nem szabad,
dam ci vycac ťtyridvacec pod kabat.«

Jak mi totu pesňu oĉul, takoj mi vyskoĉil, lapil birova pod kark — ja tvojoĥo svatoĥo, birovťskoho! Ty a mojej Marĉi ťtyridvacec pod kabat? Na to tu ja, abym, kedz treba — dakus pobil svojo Źenu! Bi ty

svojo Hanču, britku (špatnú) jak žem! Takoj mi mu vycal pejc zos pescu do ciferblatu a pošol i s Marču do domu. Ten šviňar me dal do fiškaľa pre znasilneňe urjadnej osoby. Ta neznam, cu budze. Najradši bym to sebe odšidzel dokľe nit roboty na poľu.

Ceško, bars ceško se žije u nas vov krizi. Druhy raz napišem vecej. Ale ešči daco: povedzce temu redachtoroj od našo novinkoch, naj nepyta peneži od nas. Šak jemu kus papiru neubudze a v chyži nam treba papir choľem šlaninu zapakovac do ňoho, kedz idzeš na pole, abo večar na vartu.

Ostaňce zdravy a pišce. Trimajce še ceplo, aby Vam žimno nebulo! Gut baj! Na Panaboha Vas ochabja

Vaš oddany

D z u r j o R o l k o,
kišbir-gazda zos fameliju.

Pisane vov Trebišove, kedz pre molhu (hmlu) ľem na tri kroky od sebe bulo vidno.

*

Bardejovčania by sa na nás iste nahnevali, keby sme nespomenuli aspoň niektoré kišbirovské mišpu-lancie aj z ich okresu. Lenže tam takúto úradnú funkciu — aká je známa v južných a východných okresoch slovenského východu — nebárs poznajú. Kišbirovskú službu zpravidla zastávajú po obciach obecní poľní hájníci, ktorí sú vyvolení len na jeden rok a potom sa menia. To akiste z dôvodov bezpečnostných. Je samozrejmé, že obecný zriadenec pre práce kišbirovské je všade potrebný a nezáleží, ako ho kde nazývajú; starosta ani notár predsa nepôjdu bubnovať, alebo na vartu vyháňať, Cigánov vyháňať z dediny a pod.

V Černoveži mali obecného poľného hájnika, ktorý teda musel zastávať aj službu kišbíra. V zime nepriam bolo čo robiť. Na poli nebolo čo strážiť, nuž po prevrate lapil sa rozumu náš Jano Behan. Doma si zabezpečil výrobcov vrbových i slamených košíkov

a sám šiel s nimi obchodovať do Čiech. Z domu podľa potreby mu zásoby doplňovali. Ký div, že pri takej vandrovkke ostalo mu v hlave veľa figľov. Dnes je už starý a preto prestal aj obchodovať, ale nevzdal sa lakotníctva, ktorému navykol v Čechách. Napríklad už nevypije pálenku ani za svet, len pivo, aj to len plzenské.

Prišiel raz Behan do Bardejova na jarmok a zašiel si rovno na železničnú stanicu, kde sa čapuje pravé plzenské pivo. Tam sa stretol so známymi mládeňcami, ktorí si začali »ujka« doberať. Jeden z nich sa ho pýta, prečo už nechodí obchodovať s košíkmi?

Mládeňci patreli, dívali sa, ale vera okrem zvyčajných úradných nadpisov a zápisov nič zvláštneho nezbadali na vagóne. Teraz však mal z nich zábavu ujko. Keď z toho nevedeli zmúdrieť, spustil na nich:

»Ej nu, kedz by ja bol teľo chodzil do školy, jak vy, tak ja ňeška najmenej orsacky (slúžny) a vy ani čítac neznace. Či azda nevidzice tam tote pismena Č S D? To je skrašeňe z úspornych dovodov, jak še hvari všadzi ňeška na uradoch. Ale, abysce znali a mne dali pokoj, to znamena: Človeče, Sedz Doma!« Ujko sa zvrtoľ a víťazoslávne odišiel.

*

Kríza a hospodárska mizéria núti každého, aby si bol čo najviac samostačným, zrobil si všetko sám doma a tak nemusel vydávať groš za práce, na ktorých by si zarobil živnostník, obchodník a podnikateľ.

Hájnik Behan bol si aj ševcom; obuv látal pre seba a celú rodinu sám. Nové sa muselo objednať u ševca v meste. Dnes ševca potrebujeme na dedinách ako výrobcu čižiem, ktoré Baťa nikdy nezhotoví tak, aby pristali každému na nohu. Zaplátať, zašiť, obšiť a podbiť obuv každého druhu nebeží sa z dediny do mesta, to si zručnejší dedinčania aj sami urobia.

Raz prišiel k Behanovi sused, požičať si kopytko, aby si sám podbil baťovky.

»Nuž, znaš Matej; budzeš mal kopytko, ale perše povedz za mnu slovo, že d r u g a r i a (drogeria). Ču-
duje sa sused, čo to má zas za uhom jeho sused
Behan, ale z nutnosti vypovie toto čudesné slovo.

»Tak kup sebe kopytko, jak i ja!« — povie fi-
gliarsky ujko, ale ujko zato kopytko požičava su-
sedovi.

*

Teraz bubnárom v Černoveži je Tomáš Bily.
Nie biely, lež čierny ako šuviks, lebo je nefalšova-
ným Cigánom. Čítať, písať nevie; ale načo? To je zá-
bava pre pánov! Notár mu dôkladne »vyešplicíroval«
ako má vybubnovať vyhlášku, že všetci poplatníci
môžu si ísť prezrieť svoje daňové predpisy do expo-
zitúry finančného riaditeľstva. Toto sú stále veľmi
dôležité problémy v jednotvárnom živote našich de-
dinčanov. A bubnár takto vyhovel notárovmu prí-
kazu:

»Dava še na všeobecnu známosc, každý že by
išol gu financom na polituru, bo tam mu povedzu,
že jaku ma placic porciu i daň.«

*

Mnoho trampôt je v obciach s vicinálnymi cesta-
mi. Každý ich potrebuje a nik nechce prispievať do-
brovoľne na ich udržovanie. V tejto láske neláskavej
k vicinálnym cestám niet u nás rozdielu medzi vý-
chodom a západom; tu je už unifikácia totálna. Pri-
šiel na dedinu nový mladý farár a prvé jeho slová,
ktorými ďakoval richtárovi za privítanie, boly, že
obec má veľmi mizerné cesty. Ale Cigán ho dobehol:

»Ta, či oni neznaju, že prečo še vola naša cesta
vicinalka?«

Farár nechce byť zahanbený obecným zriaden-
com-Cigánom, vysvetľuje po svojom, ako vie, ale sa
mu nedarí. Cigán mu pomohol z rozpakov:

»Ta vera neznaju, lebo to je zato vicinalka, že
s človekom dobre vicina (vydrgá).«

To sa vie, že aj v bardejovskom okrese ak nie
kišbirovia ako takí, tak poľní hájníci bývajú ohlia-

dačmi mŕtvol. Aj ich priveľmi zafažujú niekedy zbytočné rubriky tlačív, ktoré musia vyplniť o každom zomretom. Nedivme sa, že potom sú aj príslušné odpovede pestré, napríklad: Príčina smrti: Dr. Kohn, alebo chory bul, alebo palenka. S tým sa už musí smieriť slávny štatistický úrad. Až budeme mať maturovaných obecných hájnikov na Šariši, časom sa aj tu dosiahne želateľnej nápravy.

Naši hájníci trocha presnejšie robia výkazy pri súpise psov, od ktorých, ako vieme, predpísaná je psia dávka, ináč psa odstrelia a majiteľ si musí štekať sám okolo chyže. Tu obecný hájnik vo funkcii kišbirova takto vyplňujú súpisové tlačivo:

»V našom valale máme psoch pana učiteľa, pana richtara, pana farara a pana karčmara . . .«

Náš obecný zriadenec v Černoveži, Cigan Tomáš Bilý, je toho času oslobodený od súpisových prác, lebo pre neho ešte nevynašli tlačivo, ani abecedu; ale vicinálky aj jeho mrzia. Raz mu prikázal notár aby sohnal všetkých občanov k starostovi na poradu, kde sa má rozhodnúť o bezodkladnej oprave vicinálky. K takýmto poradám aby si občanov drúkom dvíhal, a ešte ti neprídu. Dopláca na to obecný zriadenec aspoň chodidlami, lebo musí opätovne bežať za nevšímavcami a terigať ich do obecného úradu. Cigán si tu pomohol. Aby nemusel občanov niekoľko ráz svolávať, zabubnoval im takto:

»Na znamosť še dava, každý naj pridze do hromady, bo še budu dzelic na peniazoch, co prišly jako nahrada za valečne škody . . .«

Za niekoľko minút bola celá dedina u starostu, ale Cigán sa nesmel niekoľko dní ukázať na ulici.

*

Raz Cigána-obecného zriadenca odôvodnene upozorievali z krádeže. Ako vieme, túto vlastnosť, po predkoch zdedenú, ťažko je vybiť z cigánskej fajty. Keď sa naskytné lákavá príležitosť, Cigán aj v úradnej funkcii zabudne, čo zákon zakazuje, čo nie; lapí sliepku, vykrúti jej krk a večer má doma hostinu ako

žid na šábes, keď neje iné než kuracie mäso. Psov černovežskí Cigáni nejedia. Nedávno bola nariadená kontumácia psov v Beloveži. Táto obec vypožičala si odborníka v kántrení psov od Černoveži v osobe Tomáša, ale on psiny domov nepriniesol. Zárobok, čo získal za vykonanie prísneho úradného výkonu, čiastočne prepil a čiastočne odovzdal žene, aby nakúpila handár deťom. Hej, iné by bolo, keby okresný úrad vypísal kontumáciu na svine a mladé prasce. To by Cigáni začali už aj mäso údiť, ale takto...? Škoda spomínať!

Starosta nariadil prísne vyšetriť a zistiť kmína. Vyšetroval podriachtár a poľný hájnik. Pes bývalého miestneho farára zaviedol vyšetrujúcu komisiu až ku chalupe Tomášovej a tam začal brechať. Tu náš Tomko vyjde s nevinnou ako ľalia tvárou na priedomie, kde na neho podriachtár zle-nedobre a hájnik už aj žandárov priviedol, ktorí radili Tomášovi, aby sa priznal, vysvetľujúc mu, že ajhľa, pes ich sem po stope priviedol, čo značí, že kmínom je Tomáš Bilý.

»Ta či pes je človek?« — bráni sa Tomáš. »Šak un jich ľem z pomsty privedol ku mne, bo še hneva na mne; keď ja bubnujem po valale, vše chodzi za mnu virčaci. Ta gdze by ja co ukrad!? To ne pravda!«

Keďže komisia, ani žandári nič nenašli, odišli.

*

S okresným úradom či jeho vojenským referentom mal náš Tomáš mnoho nepríjemností. Vše bol úrad zvedavý, či sa Cigán narodil, alebo na svet prišiel, kto mu bol otcom, kto materou. Ale on, chudák, vedel bezpečne iba to, kto mu bola matka, za otcovu totožnosť neručila ani mať. Keď boly úrady zvedavé na rok narodenia, jednoducho im odkázal, že sa narodil vtedy, keď sa rok písal napredku, jak nazadku. Patričný úrad si už domyslel, že to bol rok 1881.

*

Okresný úrad v Ambrišovciach poslal notariátom vyhlášky, ktoré notári mali publikovať po ob-

ciach, aby sa ľudia hlásili na poľnohospodársku prácu do Čiech. V Drienovci prihlásil sa notárovi včera prijatý kišbirov, Janko Nanudel, ktorý už niekoľko ráz proboval sa dostať do Ameriky, Kanady alebo do Argentíny. Myslel si, že keď sháňajú robotníkov do zámoria, potom do Belgicka, Francúzska a Holandska, že za rovnakou prácou verbujú ich aj do Čiech.

— Naj mi daju pas do Čechov! — pýta Janko Nanudel.

— Somár; tam ti netreba pas! — odpovie notár.

— Ta, jaka tam praca? — pokračuje Jano.

— Poľná, — vraví notár.

— Ta jakkedzby služic, co?

— Hej! — odpovie zas notár.

— Ta do ďabla s robotu! — čertí sa kišbir Hanudel. Služic možem i tu, u Barcičky (na veľkostatku) a netreba mi do Čechov! Nikam nepujdzem! Naj ostaňu zdravy!

Kišbir sekol dvermi a odišiel.

*

Cigánsky kišbir, Pišta Balo v Hrebjanoch je aj dobrým členom svojej cigánskej bandy. Keď bola kríza, akiste so súhlasom a prispením celej veľkej kolónie cigánskej dal na modlenie farárovi. Nik by neuhádol začo a prečo. Za krízu, z ktorej mali Cigáni veľkú radosť. Vraj, aby Pán Boh ešte dlhé roky zatrímal krízu, aby trvala večne, »bo še pan veľkomožny okrešny načelnik ešče nikdy tak o nas, Ciganoch nestarali, jak v tejto križi.«

Nuž, vidno o čo všetko prichodí sa starať Pánu Bohu.

*

V okrese vyšnosvidníckom, kde aj Rusíni bývajú, nazývajú obecné zastupiteľstvo »gmina«, člen jeho je »gmiňoš«. Kišbirske práce si obstaráva v chudobnom tomto kraji sám starosta. Na pochôdzky alebo svolávanie gminy používa starosta najmladšie-

ho gmiňoša. Kde sú notárske úrady, tam kišbirske práce vykonáva notárova slúžka. Bubnárom je nočný bachter a tiež aj hrobárom. Policajnú službu si väčšinou obstará sám starosta, ktorý prísnosť zákonov exekuje očividne a rukolapne »po pysku«.

Do obce Holduňa vrátil sa z Ameriky rodák, menom Demeter Golovčuk. Prišiel aj s dvoma deťmi, synom Joe (čítaj Džó) a dcérou Mary (čítaj Méry). Hneď ho vyvolili do obecnej gminy, tam zas za podrihtára, ktorý sa má starať o poriadok v školskej budove. Učiteľ býva u neho a jeho dcéra Mary mu upratuje, vykonávajúc pritom tiež úkony obecného zriadenca. Boly práve polročné prázdniny, keď sa bolo treba trochu obzrieť aj o čistotu v školskej budove. Tu zavolá podrihtár Golovčuk svoju Mary a prikazuje jej:

— Mary, koman! Jak budeš išla okolo Pankovych, skaži im, aby poobidi prišli triedu čuchaty, lebo pan učitel kazali, že v pondelok už bude nauka...

Ale národ už závidí Golovčukovi, vlastne jeho dcére mnohoobročníctvo. Niektorí gmiňoši, najmä takí, ktorí sa obrátili v bohatších južných okresoch, chcú, aby obec mala riadneho kišbirova. Nech by sa, vraj, obživil niektorý chudák, ale niet úhrady na plat. Trávu v priekopách si sožína cestár, na cintoríne hrobár; nuž kde niet, tam ani smrť neberie. A predsa závišť oproti Golovčukovi neustala. Robia mu ťažkosti všade, kde sa len dá.

Jeden mladý gmiňoš, ktorý bol predchodcom v zriadeneckej funkcii Mary Golovčukovej, hlásil sa ku predmetu, o ktorom bola práve reč v obecnom zastupiteľstve:

»Dašto by jem povil, ale bojusja, lebo pridu von, na ulicu, taby čolovika zkamenovali, že chočeme selo zaprodaty. A to šicko pre Golovčuka...«

Nedávno zas sa rokovalo o núdzových prácach, na aké poskytuje podporu Ministerstvo sociálnej starostlivosti, len treba o ňu zažiadať a žiadosť, ako sa patrí odôvodniť. Referentom tejto veci bol podriht-

tár Golovčuk, otec dcéry mnohoobročnice, sinekuristky, ale nepochodil. Odpor viedol proti nemu starý Šunda a Riško Osifa:

— My nechočeme nijaku podporu, aby našo dyty musily vertaty a nas zato proklinaly...!

Obec núdzové práce nekonala, lež vyplácala podporu v nezamestnanosti. Keď bolo treba podpísať zápisnicu o tomto rokovaní a niektorí prezieravejší gazdovia i domkári — gmiňoši — zdráhali sa ju podpísať, tu starý Šuňa chodil od jedného ku druhému a povzbudzoval ich takto:

— Kume, ta choťlen podpište perši, keď ste aj nič nepovidali.

Raz zas sa rokovalo o návrhu podrichtára, aby si obec zakúpila petrolejovú lampu, keď je ešte električka ďaleko. Golovčuk bol v ďalekom svete, videl, ako je v mestách i dedinách postarané o osvetlenie v noci, nuž mrzela ho zaostalosť rodnej obce, ktorú najnovšie začali spomínať tak trocha aj v súvisе s cudzineckým ruchom. Členovia obecného zastupiteľstva zúčastnili sa v plnom počte na zasadnutí, nechýbel ani jeden gmiňoš. Podrichtár predniesol návrh, ale sotva ho dopovedal, vstal veľiký rivál Golovčukov — Vasil Salamandruk a volal hlasom hromovým do gminy:

— Ta našto nam lampu? Ozda aby panove mohli po ulici huncutstvo robity? Naj chodiat spaty tak, jak aj my...!

— Ale kume, ta to budet pri vašoj chyžy, ta budete vidity, koli váš Hric ide z korčmy, abo koli ide tot od Mary Golovčukovej... — ozval sa hlas rozšafného gmiňoša. Na to Salamandruk zamĺkol, najmä keď začul poznámku o záletoch svojho syna Hricu za tou sinekuristkou Mary. Tak starý Golovčuk získal jednohlasný súhlas pre zakúpenie obecnej lampy.

*

Keď sa už motáme na najsevernejšom pohraničí Slovenska, neobídme ani okres sninský a podí-

vajme sa, ako tam bačujú kišbirovia, zvaní birovcíkmi.

Birovcíkovi Ivanovi Kandrajovi narodilo sa tesne po prevrate dieťa. Bolo to v obci Hažina. Kandraj, ako sa patrí, prišiel si svoj rodinný prírastok zhlásiť do štátnej matriky na notárskom úrade. Notár zapísal všetky údaje o rodnom »páde«, potom odovzdá pero birovcíkovi — ináč analfabetovi — aby sa podpísal pod príslušný zápis v matrike.

Birovcík, ako by sa nechumelilo, celkom ležérne opýtal sa notára, ako sa má podpísať, či maďarsky alebo slovensky? Notár odpovedal, že len slovensky.

Nato Kandraj lapil pero a pod zápisnicu nakreslil tri krížiky.

*

Pretože birovcík nevedel písať a bol zarytým protivníkom aj čítania, každý oznam, ktorý mal vybubnovať, musel sa najskôr naučiť nazpamäť od notára alebo richtára. Raz mu notár prikazuje vybubnovať, že každý majiteľ domu je povinný do 24 hodín postaviť pred dom sud vody, silný rebrík a hák — teda nástroje, ktorými má byť zamedzený požiar.

Kandraj to takto vybubnoval:

»Dava še na znamosc čestne gazdove, žeby sebe každy pred chyžu 24 hodzin pred ohňom dal bačku vody, poriadnu drabinu a kľuku...«

Dedinčania tomu aj tak správne porozumeli a vyhovelí predpisom ohňopolicajného opatrenia.

*

Podobne dostal bubeník, čiže náš birovcík rozkaz, aby vybubnoval, že pán obvodný lekár v nedeľu popoludní bude mať samaritánsku prednášku o prvej pomoci a že je teda v záujme každého občana, aby sa dostavil na túto poučnú prednášku. A Kandraj bubnoval:

»Dava še na znamosc, že v nedzeľu poobedze budu pan doktor trimac prednašku a poučovac sa-

maroch (samar = somár). Naj še tam šicke gazdove dostavia.«

*

Do dediny prišli kočovní artisti a mali vystupovať v miestnom hostinci; vstupné bolo: na sedenie 3 koruny a nazadku 1 koruna. Birovčík to mal za 5 korún spravodlivo a verne vybubnovať. On to urobil poctive takto:

»Dava še na znamosc čestne gazdove: Ňeška večar budu komediantky u Dočkovej karčmy chorobacku komediu ukazovac. Zpredku na šedačky može každý isc za 3 kor, zo zadku na stojačky aj za 1 korunku. Pytaju, aby še tam čím vecej zešlo...«

*

V obci Kurale vypukla slintačka a krívačka na statkoch. Nemoc veľmi ošklivá a škodlivá. Birovčík Fedor Gribenko dostal od notára príkaz vybubnovať, že zajtra príde okresný zverolekár urobiť prehliadku dobytku a urobiť opatrenia na zamedzenie choroby. Fedor to takto vybubnoval:

»Dáva sja na vedomosť, že v obci je slinava šampačka a že jutro pride kuršmid pozeraty korovy, voly, byky a jalovčata i kozy. Preto máte sja všetky pojavity na obecnym urjadze...!«

*

Firma Singer, ktorá vyrába šijacie stroje, zriadila náukobeh v Stakčine. Toto mal vybubnovať po obci birovník Gribenko. On to urobil takto:

»Daje sja na znamosť, že prijdze Finger do Stakčina na mašinovy kurz. Kto maje mašinku Finger, môže prijity na kurz a kto nemaje, naj pride s mlynkom od kavy...«

*

Inokedy mal príkaz, vybubnovať, že lekár príde štepiť deti a každá mater má mu decko priniesť na obecný dom. Urobil to takto:

»Prijde doktor dyty ščipaty. Naj každa maty ide k doktorovi a naj dast si zaščipity, lebo kotora nebude maty zaščipenaj, bude štrofana...«

Keďže sa tento lekársky zákrok do roka niekoľko ráz opakuje, a niekedy býva potrebné aj matky zaštepíť, podávame ešte tieto dva spôsoby birovcíkovho vyhlásenia vzácnej návšteky lekárovej:

»Dava še na znamosc každomu, že jutro rano pan dochtor bude dyty ščipaty a kotore se nechce od dochtora ščipaty, naj idze večar bez košuli von, ta ho komare dobre poščipja, že še muší bizovne prijaty...«

Alebo:

»Dava še na znamosc každomu, že jutro po obedze pridze pan dochtor dyty ščipaty a ženy až večar...«

*

Ešte niekoľko slovných ukážok z bubnovania Miša Onofreja, birovcíka z Kamennej Dlhej:

Bol vydaný notárom rozkaz, že každé úmrtie má byť najprv oznámené ohliadačovi mŕtvol, lebo bez toho nebude úmrtie zaznačené do matriky. Mišo Onofrej bubnoval doslovne:

»Dava še na znamosc každemu, že kozy, statky pan richtar vyda kartku gu notarovi. Kto nepujdze po kartku, nebude zapisany do matriky...«

*

»Dava še na znamosc každemu, žeby šicke pena noc nešlebodno honic pasc, ale ľem ten, hto ma dobre čižmy...«

*

»Dava še na znamojsc každomu, žeby šicke pešiare išli na varmeščinu hromadky rozsypovac, bo už po nich psi hodza, ta jich pohubja a potom by trebalo vožic druhe hromady ščerku...«

*

»Dava še na znamosc každemu, že jutro rano budze vov Snine asentirka, ta naj nihto nepije paľenku, bo hto budze pic paľenku, ta nikda vojakom

nebudze. A kedz vojakom nebudze, ta še nikda ne-
oženi, bo ho frajirka zato ochabi. Ta preto naj každý
toten zakon posluhne a hto neposluchne, može ob-
stac, jak mi hutorel (jak som povedal) . . .«

*

»Dava še na znamosc každemu, že rodiče svojo
dzeci vyšo 7-ročne muša najutro rano poslac do školy
a htore nebudze chcec isc, ta naj ho u vožiku privežu
do školy . . .«

*

»Dava še na znamosc« každemu, že statky ne-
šľebodno honic pasc na luky, ale hto ma veľo peňe-
žoch, ta toten jich može honic . . .«

*

Z časov svetovej vojny jedna:

»Dava še na znamosc každemu, že jutro muši
isc každý cugar na foršpont. Hto tot rozkaz nepo-
sluchne, budze na štatár (štatariálne právo) povesený
a zos ostru guľu do hlavy štrofany . . .«

*

No, pripomeňme si niečo aj z administratívnej
praxe birovcíka Onofreja.

Ako je jednotná prax v celej samosprávnej ad-
ministratívne, tak jednotný je aj jej dosah v službe
kišbirov, bubnárov, birovcíkov či gmiňošov na
východe a ich kolegov na ostatných stranách našej
čarokrásnej krajiny Slovenskej.

Aj Onofrej vyplňoval štatistiku o psoch, ako je-
ho kolega hen v Černoveži: »Pan farar — jeden pes,
pan učiteľ — pes, pan notariuš — pes a pan starosta
tyž pes . . .«

Keď ohliada mŕtvoly, zavše si popletie rubriky
a napíše do A) Príčina smrti: Dr. Braun; B) Oštru-
júci lekár: Kašeľ. Raz pri podobnej príležitosti, keď
mal podať nález o zavraždenom parobkovi, napísal
do ohliadacieho listu v rubrike Poznámka: »Isteže

bitanga nepoznal, bo bul udreny od zadu«. (Príčina smrti.)

Tento birovník používal zvláštnych frázy, napr.: »Htora dzivka še prespala, naj še poviaže.« »Htory statok še zduje, naj še pobeha.«

Raz mu notár prikázal, aby spísal bývalých vojenských zajatcov, a to tak, že obíde z domu do domu všetky rodiny a zapíše si meno a rodisko každého zajatca.

Birovník vrtí nad tým hlavou a nevie, čo si počítať. Pomohol si tak, že notárov príkaz vybubnoval po obci doslovne takto:

»Dava še na znamosc každemu, aby supis zajacov bul skončeny do konca tohoto mešaca. Neznam, co tote panove sebe dumaju a chceju aby ľudze šli do leša a tam spisovali zajacoch . . .«

Pre toto pohrozil mu notár prepustením. Onofrej mu neostal dlžeň. Príležitosť sa naskytila. Notár vyberal dane a ľudia nechceli platiť, preto rozkázal birovníkovi, aby vybubnoval, žeby si každý poplatník ihneď vyrovnal dane, ináč ho dá notár exekvovať. A birovník bubnoval takto:

»Dava še na znamosc, koho še tyka, aby každý, hto ešči nezaplacil dane ani porcie, aby takoj bežal ich vyrovnac gu panu notariušovi, bo ten, kto nezaplaci porcie, ostane v reštancii.«

*

A na konci bol Jozef. Píšeme o bubnároch, teda nech je na konci našej rozpravy o našom východe bubon, a to zmechanizovaný, o akom dosiaľ nik nepočul. Jeho vynálezcom je Peter Gulaš, tri razy ženatý a ak ešte žije, bude mu asi 87 rokov. Je pensionovaným kišbirovom v Močaranoch pri Michalovciach. Navštívili sme ho pred 7 rokmi, už vtedy si smel za svoju profesiu napísať známe dve véčka — v. v., ale či penziu ozaj dostával odnekiaľ, pochybujeme.

Tento kišbir si sám vyhotovil zvláštny bubnovací automat na svojom bubne, na ktorom »bubnoval« kľukou a nie paličkami. Valalom sa neozývalo známe bum, bum, bum, bum, bumrumbu, bum — ale Hrrr, vrrr, hrrrrr. To kišbir Gulaš točil kľukou v byrokraticky horenos postoji oproti celému obecnstvu a dával na vedomie, že je tu, má niečo verejnosti oznámiť a teda je psou povinnosťou váženej verejnosti, aby sa shrnula okolo neho; dva razy vykrikovať nebude, akože ani farár dva razy nekáže.

Na bubon namontoval si dve lieskové páčky, pripevnené na rám bubna. Do jednej páky boly vsadené tri pevné drieňové zubce. Na druhej valcovej páčke zas vystávaly tri menšie zubce, na valčeku rozdielne umiestené, ktoré pri otáčaní valca v rôznych intervaloch podbiehaly pod tri vyčnievajúce protiľahlé stabilné zubce. Na konci valca bola pripravená kľuka, ktorou bubeník otáčal. Keď malý zubec na valci otáčaním podbehol pod pružný, ale stabilný protiľahlý zubec, nadvihol ho, čím ten rovnakou pružnosťou dopadol na bubnovú kožu a vydal silný zvuk. Troje zubcov sa striedalo a tak vznikal silný, ale monotónne vrčiaci zvuk celého bubna. Na podstate výkonu to nič nemenilo. Ale máme tu príklad, ako sa rodia na slovenskom východe »Edisonovia«. Krajinský úrad by mal tento patent zakúpiť pre jednorukých bubeníkov na Slovensku.

Z rodinných údajov báčika Gulaša vieme, že osirel ako malý chlapec. Rodičov nepoznal a nevie, čo boli zač, či páni, či sedliaci, či Židia alebo akí. Narodil sa vo Voli a posluhoval u gazdov. V Šamudovciach slúžil 22 rokov. V Močaranoch kišbироval 9 rokov. Má 4 synov a dve dcéry. Tretia žena mu žije, pochodí zo Žbyniec a volá sa Anča Kocúrová. Báčik Gulaš, kým sme tam boli, bol ešte svieži, veselý; kope si v záhrade a čičre na poli. Vše si ešte zafíguje.

Tak vieme, že notársky úrad v Pozdišovciach zachoval tento bubon pre múzeum.

Obecní zriadenci na slovenskom juhu a západe.

I.

Začneme so ženským kišbirom z Osúchova v južnom Gemeri, aby sa nám nevyčítalo, že nevieme, čo sa patrí, že neznáme bontón. Predstavíme vám pani Annu Quecipitrinovú, kišbirku. Rozumejme, pani kišbirkou je len pre nás, čo nie sme úradskými, a pre ostatný plebs, čo iba dane platí a hlasuje, keď ho pozvú voliť. Pre notárku, notára, richtárku a richtára i pre prísazných v obci je ona iba toľ — kišbírka, Anča, alebo ešte jednoduchšie — iba Quecipitrinová. Neoslovujú ju, ako by sa svedčilo v republikánskych úradoch, povedzme: pani kišbirka, pani Quecipitrinová, alebo tak nejako. To dosiaľ ešte nie je zvykom pri prvom stupni administratívnej byrokracie. Tam je aj ona iba slúhom, slúžkou, ako sme to zdedili ešte z doby Márie Terézie. A kišbírka tento údel znáša statočne. Pritom si koná svoju službu, poctive. Vie písať aj čítať a preto každú vyhlášku verne zopakuje pri bubne, ako jej ju napísal pán notár. Na penziu nemá nárok, nanajvýš, že páni umožnia jej dvom či trom deťom, aby sa dostaly niekam do učenia a nemusely tak hrdlačiť, ako kedysi ich nebohý otec, daj mu Pán Boh slávu večnú, hodne tabaku a barackovice (hoci tej, čo sa sem pašuje cez hranice z Maďarska) na druhom svete.

Tento ženský kišbir má trocha balamuty len pri konaní svojej policajnej služby, ani nie tak s domácimi kmínmi, ako s cudzími. Revolver ani inú zbraň nemá — okrem jazyka, ktorý je hodne ostrý. Tejto jedinečnej ženskej zbrane zľakne sa aj sebedravejší kmín, tulák a Cigán. Tí ju už poznajú. Horšie je to s cudzími, najmä s kočovnými Cigánmi, ktorých tre-

ba vždy vyšupovať za obvod obce a ktorí majú strach len pred žandármi. Ešte šťastie, že je v obci žandárska stanica, ktorej veliteľ sám sa usiluje uľahčovať službu Quecipitrinovej.

To sa vie, že bachterskú službu nekoná; hlásničí tam hrobár, u ktorého je táto služba dedená skoro od nepamäti s otca na syna.

*

Stalo sa v jednej obci rožňavského okresu. Notár Špernoha rozkázal kišbirovi, aby mu srátal všetkých Cigánov, obývajúcich kolóniu Kapovňa. Kišbir Juro Odlévaný bál sa ísť do kolónie, aby si zatiaľ nedoniesol vši alebo nejakú nákazlivú chorobu. Poprosil notára, aby netrval na tom, žeby on šiel do kolónie, lebo to konečne nie je žiadúce ani pre obec samú, lebo by tým mohol prípadne utrieť výkon služby. Dohodli sa, že Odlévaný poverí týmto úkonom cigánskeho starostu. Ako vieme, každá cigánska kolónia má starostu, ktorý je hlavou cigánskej samosprávy. Rieši ani židovský rabin medzi ortodoxnými Židmi všetky miestne spory, lenže s tým rozdielom, že kým rabin vynáša rozsudky z Talmudu, či z »knihy múdrosti«, zatiaľ cigánsky richtár svojím spôsobom prisluguje spravodlivosť; zliníruje žalobcu i obžalovaného poriadnym býkovcom a je poriadok zas na čas v tábore. Najviac práce má s riešením »manželských« problémov medzi Cigánmi, ktoré sú nekonečné, akože aj manželstvá Cigánov a Cigánok sú nekonečné; sobášia sa pod vrbou a rozsobášujú sa, ako kedy príde na myseľ jednému z manželov. Ale to už sem nepatrí, ale do sociálnej starostlivosti.

Cigánsky starosta je voči úradom zodpovedný za počet obyvateľov v kolónii, ich bezúhonnosť a poriadok. Treba priznať, že takáto požiadavka voči Cigánovi u nás pochádza ešte z kamennej doby, tak sa na ňu aspoň Cigáni dívajú. Napokon, keby cigánska statočnosť bola mostom, sotva by sa našiel notár, alebo žandár, ktorý by chcel prejsť cez ten most.

Cigánsky starosta prisľúbil spísať svoj národ v kolónii, zostaviť štatistiku a odovzdať všetko pánu notárovi. A aj to všetko statočne splnil. Doniesol notárovi drevené korýtko a v ňom plno rozličných čiarok.

— Nuž, tu im neším, pán urodzenký, všetkých Cigánov . . .

— A nepomýlil si sa? — pýta sa notár.

— Nie, proškám pekne. Ja šom ich vyhnal všetkých na lúku; chlapov, ženy i deti. Tam šom ich poštavil do šoru a rátal. Na chlapov šom robil veľké čiarky, na ženy menšie a na faganov najmenšie. Tu je omyl vylúčený, proškám pekne. A ža prácu, proším, azda ostalo im troška močky, pán urodzenký . . .

*

V jednej z gemerských obcí na rečovej hranici za kišbira za vojny vyvolili Placida Horvátha, bývalého svinského pastiera. Bol trocha aj mrzákom, ináč by si ho bol »Ferenc Jóška« pozval za vojaka. Táto sláva veľmi stúpila Horváthovi do hlavy. Dedinský krčmár sa ho pýtal hneď po voľbe:

— Ako sa ti páči nová hodnosť, Placidus?

A tu Horváth vypne prsia a pyšne odsekne krčmárovi:

— Toto nie je hodnosť, lež úrad! Ináč, ráčte to skúsiť sám a potom uvidíte!

*

Stalo sa s tým novopečeným kišbirom Horváthom. Ako obecný policajt dával pozor na hnutelné i nehnuteľné majetky a životy občanov. Medzi hnutelný majetok — ako vieme — patria aj husi a na tie obzvlášť dbal policajt, lebo mu gazdiné prisľúbily na hody po jednej, ak sa im nebudú pri potoku a na ulici tratiť, kým ony pracujú na poli.

Bol sparný letný deň. Slnko pražilo ani na rovníku. Cigán Pišta, už 50-ročný, rátal akiste s tým, že dedinčania sú na poli, aby za tepla požali a posvá-

žali obilie, preto nebude vyžadovať zvláštnej námahy, lapíť prvú húsku, zatočiť jej krkom, šuchnúť do vreca, doma srdce obveseliť a žalúdok nasýtiť mladou husacinkou.

Zbadal ho obecný policajt, kišbir Placidus Horváth, lapil kmína pri krádeži a zaviedol ho rovno k žandárom, ktorí si ho tam zadržali »na slovičko«. Kričí more, jajká, žalostí, takže to dojalo aj policajta, ktorý mu na potešenie povedal:

— Lahko je už tebe, Pišta, ale mne je horšie. Ja musím ešte ísť aj nazad v tejto horúčave.

*

Zareve notár na kišbira:

— Prečo neklopete, keď vstupujete do kancelárie?!

— Bosý som, prosím ponížene — odpovie kišbir skrúšene.

*

Bubnuje kišbir-bubeník v Gemerskej: »Dáva sa na všeobecnú známosť, že na verejnej dražbe bude odpredané haluzie, čo odpadlo so stromov okolo hradskej. Dražba začne v nedeľu popoludní o štvrtej hodine, ak by však vtedy pršalo, tak dražba bude doobeda o 11 hodine...«

Pravda, to už zamlčal, že tých 11 hodín vzťahovalo sa už na pondelok.

*

Richtár obce Hárne povadil sa so susedom. Bola to veľká hádka, iní susedia sa prišli dívať, mali lacné divadlo a história končila súdnym procesom pred krajským súdom v Rimavskej Sobote. Žalobca i žalovaný citovali si svojich svedkov. Richtár dal predvolať svojho svedka, kišbira Jozefa Gaťára, ktorý mal nešlachetný zvyk, že temer za každým slovom opakoval slová: »Akože je aj pravda«. Došlo k vypočúvaniu svedkov a Gaťár svedčil doslovne takto:

— To bolo tak, prosím ponížene, akože je aj pravda, že sused, Ján Brýzgala, rozbehol sa do pána

richtára, akože je aj pravda, potom sa na neho hnusne oboril, akože je aj pravda, a začal mu rovno do očí nadávať, vraj, huncút, mamľas, súci na šibenicu, lapikurkár, akože je aj pravda . . .

*

V obci Gbelovej mali kišbira Joába Vitriola, veľkého mudrlanta. Tam bolo zvykom, že úvodné slová každej vyhlášky pri bubnovaní uvádzal bubeník takto: »Dáva sa na všeobecnú známosť veľaváženým pánom občanom našej obce . . .«

Vitriol túto frázu upravil si samovoľne takto: »Dáva sa na všeobecnú známosť občanom našej veľaváženej obce . . .«

*

Notár napísal text, ktorý mal kišbir vybubnovať. Znel takto:

»Medzi krčmou a železničnou stanicou stratil sa list, opatrený jednokorunovou známkou a adresovaný prednostovi stanice . . .«

Kišbir si zjednodušil čítanie takto:

»Krčma a stanica. Stratil sa jednokorunovou známkou opatrený staničný prednosta, kto ho nájde atď. . . .«

II.

Na Modrom Kameni prišli občania do notárskeho úradu a spytovali sa:

— Pán hajdúch, kde je notár?

*

Vo Filakove obecný zriadenec doručil súdny spis známemu občanovi, ktorý ho nechcel prijať. Nakoniec mu ho tam zriadenec položil na stôl a adresát napísal na doručenkú toto:

»Odoprel som podpísať. Szájózsef István v. r.«

*

Vo Vincinej notár Máger dal vybubnovať vo vojne, aby sa hlásily ročníky 1892, 1893 a 1894 na

odvodný súpis. Kišbirov Pišta Kumštár zabudol, ktoré ročníky sa majú hlásiť, preto vybubunoval:

»Kto sa narodil, nech sa hlási u pána notára v Lučenci...«

V nasledujúcich dňoch nestačil Máger odpravovať ľudí. Hlásila sa mu celá dedina bez rozdielu pohlavia. Vidno, že ženy sa nedovtípily; mohly vedieť, že v nebohej monarchii boly kasárne ako kláštory, kam žena nesmela vkročiť.

*

Ten istý Máger dal vybubnovať v obciach svojho notariátu, aby každý, kto má na svojom majetku intabulované dlžoby, prihlásil ich, že bude mať sniženú dôchodkovú daň. Tu Kumštár zase zabudol, čo bolo treba presne vybubnovať, nuž vybubnoval po svojom takto:

»Dáva sa na známosť..., kto má ťažkosti, nech sa hlási u pána notára...«

Je zaujímavé, že v tomto prípade všetci občania porozumeli, o čo ide.

III.

V obci Hadačke v novohradskom okrese se stalo. Obecný zriadenec, zvaný »desiatnik«, roznáša predvolania k súdu, a pri Janovi Panenkovi zistí, že toto znelo na predošlý deň. Pri doručení povie Janovi:

— Jano, doniesov som ti citáciu do súdu, včera si tam mav beti.

*

V Kainovej desiatnik príde k notárovi po úradných hodinách. Notár, učiteľ a miestny farár hrajú sa v karty. Desiatnik si sadne a čaká. Pri rozdávaní karát notár čosi vraví a, ako to už býva pri tejto hre, vysloví medzi iným slovo »pas«.

Tu desiatnik rýchle vstane a vraví:

— Áno, pas, pán urodzenký, pas, proskám poní-

žene, chcem na kravu, aby som ju mohol zajtra od-
viest na jarmok v Lučenci.

*

Notár poslal desiatnika k miestnemu farárovi
a povedal mu:

— Jano, bež k pánu farárovi, aby sa mu páčilo
prísť hneď ku mne do kancelárie . . .

Jano prišiel na faru a hlásil kňazovi:

— Pán farár! Ráčil som prísť, aby hneď bežali
do kancelárie . . .

*

V obci Kukavici, v okrese Brezno n. Hronom,
mali vždy a majú hajdúcha zámočníka, ktorý si vo
voľnej chvíli zarába týmto remeslom. Ináče na Ho-
rehroní je mnoho zámočníkov a vôbec takých, čo sa
rozumejú do obrábania kovov už aj odtiaľ, že pra-
cujú v železiarňach v Podbrezovej; mali sa teda kde
vyučiť. Kukavica je ináč chudobná obec, väčšinu or-
nej, lesnej a pašienkovej pôdy vlastnilo bývalé Co-
burgovské panstvo a drobní Slováčikovia smeli sa
len zďaleka prizerať, ako sa na slovenskej zemi roz-
ťahuje cudzinec, od ktorého boli skoro všetci závislí
hmotne. Hajdúch Jozef Výkrut robil všelijaké opra-
vy lesmajstrovi vyšného panstva Kurt Nebenzahlovi
predtým, dnes už Nyiregyháziemu a poslal mu účet,
ktorého doslovný odpis tu podávame:

»Toto sa robilo do urodzeného pana Fömörnoku
(fömörnök = hlavný inžinier), tuto robotu Pre osvíc-
eneného pana hercegovsko panstvo slosjarska nová
robotu aj stará repáracija.

Donjesov som blachy od pana Fömörnoku, odre-
zav som znej gu šparhertu, toje ich blacha, djery
lachovanie klinčoky prijanie prosím pekne 7 ko.

Som chodiv drukere zoberať fkancelárie, robiv
som heft do djer, novi vypadnul a stari sa stratil,
prosim úctive 5 k.

Druhi druker som chodiv zobierat pani veľko-
možnej Fömörnokovej. Sprednej izby pri šparherte,

aj tam som robiv novi heft, aj tam že sa strativ, úctive žjadám 8 k.

Som bov otrhovat klučku smaštali, dlho som sa zameškav aj pri mojej službe v obci, nemohol som klince vibrat, strašne boli hrdzavje, musel som stát, celkom zanova som ju reparoval 5/4 dna bolo roboti na nej 25 k.

Vsobotu 22 oktobra som chodiv otvárat do Fö-mörnoku druhje dvere vpojde volade stratili klúč, zameškanie prosim 2 K.

robiv som zamok ale už neznam de, ale pride mi do pamjatki, prosim za tú babračku 6 kor.

Dal, som klatku pani Čipkovi, neznam či zavjera snov 6 kor.

Zamok novi na reterát mocní žebi sa nemohol lachko otvárat 2 kor.

Som utrhov zaveski, buli planje, som ich het rutil, ale potom som ich zase potreboval a som ich zasej misev hladat, zameškal som 3/4 hodini prosim 18 kor.

Pret poludnim som bol na pojde 2 zaveski otrhnut, čo sme mali to boli planje, aj som ich hnet išjov pribit na drabinke a som mav sniej spadnut lebo som si ju zle napravil na zem a to su 4 hodini prosim uctive za babračku 6 kor.

Služobnik poniženi

Jozef Vykrut.«

*

Ako je známe, obecné prirážky vyberajú sa podľa komínov a manželských párov. Pán notár v Tekovskej Hvozdicí mal dobrého pomocníka v osobe polgára, Krišpína Vytrúsila, ktorý mu takto sháňal občanov, aby platili obecné dávky; vyhlášku si nepísal, lež po bubnovom alarme hlásil:

»Ctení občania, páni, Židia i Cigáni! Dáva sa na vedumie — neská príde pán notáriuš a bude inkasácia na porcije — kochovô, párovô aby ste podonášali ...«

*

V istom okresnom úrade na západnom Slovensku mali slúžneho, a keďže okresným sídlom bola veľká obec, mali tam aj hajtmána. Slúžnodvorský mal nejaké »mišpulancie«, nedovolené manipulácie s úradnými peniazmi, nuž ho preložili inam. Prišiel druhý slúžny, ten zas si rád hodil v kartách ferblíka a prehry neplatil. Aj jeho preložili. Ale obidvaja mali pekné spomienky na toto miesto, spomínali naň a po rokoch sa stretli ako na zavolanie v tomto mestečku.

Najprv zadumaní spomínali na zašlé staré časy, keď sa tu dobre cítili a mali sa ako v raji. V dobrej nálade pri vínku spytujú sa jeden druhého, ktorý z nich bol lepším úradníkom, osožnejším celku, prospešnejším pospolitosti. Nemohli sa dohodnúť, preto zavolali najstaršieho hajtmána a požiadali ho, aby on podal posudok o ich činnosti.

Hajtmán si pošinie čapicu do tyla, dá si naliať tri deci a keď ich vypil, vraví:

— Hádaly sa sane s vozom, kto z nich je najprospešnejší občianstvu a osožnejší? Kto z nich je vôbec nenahraditeľným? Voz, vraj, sa mal osvedčiť takto:

— Ja môžem uháňať v zime, v lete, v blate i na ľade, všade . . .

Sane:

— My bežíme na snehu a ľahko, my sme tu aj pre zábavu; bez nás by ľudia pomreli najmä na horách. Nás nemožno nahradiť ničím . . .

— Nevedely sa dohodnúť, zavolaly si starú chandžalu — kobyľu —, čo ledva stála na nohách, aby ona rozhodla a podala správny posudok:

— Nuž, vieš ty, voz, ty si všivák ako sane, lebo obidvoch ja musím ťahať. Mamľasi ste obidvaja! — vraví kobyľa.

— A vy, páni slúžnovci, ráčte si tiež vybrať z tohoto! — dokončil hajtmán.

IV.

Začrime trocha do staršej histórie v Novohrade. Tu, hľa, nám rozpráva ctihodný občan haličský, Štefan Dudáš, ako povgár Križo Tomáš Šunec zastavil cholera v Starej Haliči. Dajme slovo Dudášovi.

Bolo to roku 1873, keď noviny ešte len do fary chodily. Poštu z Lučenca už na voze vozili do Váraša (tak volali vtedy Halič a starší ešte i dnes) a ztadiaľ z dediny do dediny ju roznášali. Do Váraša na cenbiztošov úrad misev prist každý deň chlap, alebo žena zo susednej dediny. To šlo po poriadku, z dom do domu; či už kcev alebo ni. Na koho prišov šor, misev íšť. Ako obecnie poriadke, tak aj počta sa rezala na rováš, porcie a inakšie splácke. Rováš bol lieskový prút, dlhý 2—3 metre a hrubý asi jeden a pol až dva cm.

Boli už aj takí richtári, čo vedeli aj písať, ale zato rováše ešte vždy boly kvôli ľudu, lebo bolo viac takých, čo povedali, že: »Mne len na môj rováš narežte; ja na váš papier a na vaše čarbaniny nedám nič, to je len pre pánov.« Nuž, rezalo sa na rováš.

V tomto roku už na jar starší ľudia prorokovali, že sa sparnie dni, planý dážd, že vodu budú potrebuvať len z potoka na pitia a varenia, lebože v studniach bude planá. Studňa bola len vo fare, v pánskom dvore a u Tomášov, Závodov a Budášov, čo mala žriadla. Ostatnie studne boly kopanie ako jamy obyčajnie a vymurovanie skalami. Voda na jar nastekala do nich zo snehu, v lete sa narážala jarčokom z dažďa a takto bola voda studená a dobrá. A do pálenky, či do špiritusu len z takejto studni bola najlepšia, lebo tá sa najlepšie peňala.

Ale keď vraveli, že je v dakerej studni skazená, že vraj ak sa jej napilo teľa, krava, vov alebo svini dali z nej do pomi — roháci statok ochorev, sviňa nekcela pomyje žrať, nuž zabehov gazda do Lubatníkov alebo na močidlá. Tam nachytav žiab do kapseli a hybbbáj s nima do studni. Odčítav žaby 5 alebo aj 6 a keď z nich v studni nezdochla ani edna,

bola voda dobrá a potrebovala sa aj ďalej. Keď ale žaby zdochly, tak so voda zo studni nepotrebovala a čakalo sa kým dažď pršal a studňa sa naplnila frišnou dažďovou vodou; potom sa zas potrebovala. Ale dotiaľ, kým dažď nepršav, nosela sa z potoka. Lenže to bola troška nebezpečná, lebo sa povrávalo dolu dolinou a na okolí, že už jesto veľa dochtorov, ktorí už nemajú ako žiť. Ľudia sa nedajú tráveť. Keď takého dochtora boháč alebo kňaz aj zavolav k chorému, dotiav sa ti ani z chyži nepohov, kým si mu nezaplatev päť groší. A začo? Napísav ti voľačo takvo na papier, čo tu ani richtár, ani povgár, ba ani rector nemohov prečítať. Neprečítav nik. A povgár, to bov vyslúžený vojak, ten bojuvav za dvanac rokov na taliánskych hraniciach; prešly mu cez ruke všelijakie písma, ale toto, čo dochtor napísav, ani on neprečítav.

Tak potom poslav s tým do Lučenca, kde bola apatejka, aj to bola len v dochtorovom dome. Ten dav do takej skleničky ako prst žltú, bielu alebo čiernu voľáku vodku a prikázav, že z toho neslobodno vypiť len desať alebo pätnác kvapkov. Keď to svinstvo doniesli chorému, zišli sa susedi. Flaštička išla z ruky do ruky. Povie eden, druhý: »Ah, ešte kýho čerta! Nuž veď sme mu dali naraz vypiť žajdeľ uvareného palíňa alebo chábzdu a iba mu bolo horšie...«

— Začo to bolo? — pýta sa eden gazda.

— Za desať alebo pätnác groší, — vraví povgár.

— Nuž, ktože by to s tým, takým drahým, po trochy sa čaprdkav? — pokračuje sused. — Na, vypi to naraz, keď je to takô drahô! Lebo bude osožeť alebo ni...!

(Ešte aj dnes je toto v obyčaji, potom keď sa stav nemocného zhorší, bežia zas po lekára, aby pomáhal. Ten si nevie rady s nemocným, ale mu nepríde na rozum, aby povedal: »Ukážte sem liek, čo som predpísal, ako si ho užil?...«)

A tak chory, keď vypiv medecínu, zostav horšie. Vravelo sa, že dochtor mu dal planú medecínu, ale len preto, žeby mohol viac rász prísť a viac si na národe našom zarobiť. Z tohoto sa potom učeli aj druhí a dochtora okrem kňaza nepotrebuvav nikto, lebo sa tráveť nedav nik.

V každom dome mali nasbieranie zeliny. Na mužskie choroby repík, rebriňu, myší chvostík, biezový kvet, kalinu a iné; na rany zas druhie. Dochtovi sa tráveť nedav nik. Dochtori vedeli, že je zo zárobku nič, tak sa chyteli rozumu. Začali potom volajakie svinstvo sypať alebo vlievať do potočnej vody a takto ju otravovali. Vraj na to boli vtedy očití svedkovia v dedine. Do dvorov neprišli otravovať nám studne, báli sa, že by ich gazdovia zabili.

(Takéto povesti ešte aj dnes počuť; neboly ony pravdivé vtedy, nie sú ani dnes. Lekári ani v tých časoch, ani dnes neotravujú a neotravovali vodu. Ale ja to podávam, ako som od druhých a aj sám priamo počul.)

Takejto otrávenej vody, keď sa človek napiv, nuž potom ochorev, ale dochtora nepotrebuvav. Zvavravelo sa slatkuo mlieko za eden žajdel, do toho sa dalo masla za jedacu lyžicu a za druhú soli. To sa rozpustelo, rozmiešalo a teplô chorý vypiv. Toto bov najchytřejší liek; po vypití začalo v bruchu hurtovať, chorý začav dáveť aj nazadok hnať, a toto pomohlo.

Roku 1873 začínala sa žatva v poli mesiaca júla; boly vtedy veľkie horúčavy. Už tu boly chýry že na Dolniakoch je korela. Ľud sa už napredok obávav. Preto kerí boli trocha rozumnejší, už napredok sa starali o to, aby korela — keď to vraj ide z dediny na dedinu — do ich chyži tak ľahko neprišla. Dali si u staryho Cigána Ištívána nakuvať klincov. Obloky, je pravda, že boly maličkie, len čo si hlavu mohov človek vytrčiť cezeň. (Ešte aj dnes je v Starej Haliči jeden takýto domec, jeho majiteľom je Ján Kéketi). Ale zato aj tieto obloke upchali handrami a pozabíjali klinci, aby skaza niako neprišla nu. Podaedni už

mali aj múranie chyže a na tychto boly už aj obloke väčšie. Nuž týmto by bolo bývalo treba už telko handrov, že ich ani v chyži nebolo, aby obloke zapchali.

Kde mali obloke pozapchávanie, do takej chyži nikoho nevypustili okrem domácich, lebo že by im ľahko mohli doniesť korelu, ktorá je už blízko, ako to pán farár vyčítav z novín a ľudia v chýroch prinášali z blízkych i ďalekých dedín.

Každý bov v strachu. Ako to býva v letných horúčavách, keď nevydržíš ani v noci v chyži spať, lež cez leto sa tuvo spáva, pod stenou, na dvore, alebo na pajte — teraz každý len do chyži bežav spať, aby sa tuvo nenakaziv. Boly takie chýže, čo v ednej spávalo do šesnác duší, detí i starých.

V noci potom nik nekcev výnsť von, báv sa korely. Pre všetkých bol v kúte šafel' alebo pomyják a tak len do toho všetci ondieli. Aj z toho mali gazdovia osov. Ráno, keď šla gazdiná kravy dojiť, dala kravám vypiť obsah šafľa alebo pomyjaka. To bolo miesto soli a kravy dobre púšťaly mlieko. Ba kerie dostávaly každý deň takúto maškrtu, ani im žiadna stryga ani strygoň nemohli poškodeť. Keď by ale bov alebo bola poškodev, aj vtedy sa ešte dalo pomocť: nakopala sa štetka s koreňom, tento bov porajbaný na rajbadle. Potom sa vzalo za vahan len samých rožných otrúb a porajbaný štetkový koreň sa za ednu drevanú lyžicu zamiešav do tých otrúb; z toho sa dalo každý deň krave žrať pred alebo pri dojení. Keď to krava takto žrala každý deň po eden alebo dva týždne, denne dva razy — prišlo jej mlieko naspak. Kým teda krava žrala tú štetku, stryga jej nemohla uškodeť.

Veľmi sa dbalo, aby sa tento šafel' nerozsušev; na slnci nemohov zostať, preto ho gazdina doniesla sebou do chyže a vsunula pod posteľ.

Chýry išly ani po vietre, vždy viac a viac, vraj je korela už pri Tarjane a že mašíruje ku Fiľakovu; strachu bolo všade mnoho. Do Lučenca už ľudia málo chodeli, lebo sa každý báv, že sa ho chytí ko-

rela a on ju donesie aj do Starej Haliči. Do Váraža sa ešte chodelo, lebo tam bov soľný i špiritusový sklad, bývav tam cenbiztoš a bandúri.

Tak, keď sa už žatva dobre začínala, okolo dvaciatyho júla, ako by strela udrela — celou dedinou prebehov strašný chýr, že je už korela na Mýtnej, v Lovinobani, odtiaľ, potvora, ide dolu do Podriečian. Tu už bola len Vieska v ceste a korela je už u nás. Tedajší richtár hned' poslav syna pre povgára a dozvedav sa, že kto doniesv tento chýr do dediny?

Starý »Paprčok« (pravým menom Jano Opálka zvaný) teperí sa, chudák utrápený, s Horního konca a zbadá richtára, stojaceho pred jeho domom. Pozdraví, ako sa sluší:

— Pochváleň buď Ježiš Kristus...!

— Navekjamen! — odpovedá richtár a pokračuje: — Jano, ideš z Horního konca, bývaš na kraji dediny; nevieš, ako sem prišov chýr o tej korele...?

— Veď akurát som zato prišov k vám, pán richtár, — hovorí strápený Paprčok. — Teraz ráno prišla do dediny stará Tereza s čipkami. Iste ju poznáte; pochodí zo Starých Hôr. Bola akurát na Divine, keď chýr prišov o korele z Mýtnej, že tam už aj zomreli a že sa veľa chorí a že ide dolu do Báni a na Podrečeny. Stara Tereza sa naľakala a z Divina ušla horami v noci do Starej Haliči. Tu sa, vraj, cíti ako doma, všetci ju poznajú, ba aj malé deti ju majú rady, lebo im donesie oriešky, handričky, cukrík a podobné. A jej krásny hlas, keď prišla do dediny a zavolala spevave, lepšie ako kántor: »Čipky kúpte, čipkyyyý!« Zaspievala na Horním konci a ozvalo sa až dolu, pri fare. Teraz chudera nespievala, ale sa utiahla do krajního domu, do Šuncov. Tam sa nazbehávaly susedy a Tereza im pri predávaní čipkov rozprávala novinu...

Stará Brucháčka išla ťať dolu, do Gembecov na Dovní koniec a táto to rozchýrela. Akurát som išov za ňou, ako rozprávala ženám. Všetko som vypočúv. Len pán richtár, aby sa to voľáko nedostalo do ušú

pánom po úradoch! Tí by hneď prišli aj s bandúrmí a ako predtým, keď tu bola veľká korela — nám po-odtrhávali obloke, dvere na chyžiach pootvárali a vetor skad mu ztade, vo križom kražom po chyži. Nuž a čo nebolo pokazenô, pokazelo sa potom! Šak viete, pán richtár, aká to bola psota na našom ná-rode. Ešte sa pamätáte, ako starý Magic, Korimov aj Zvažín — aspoň Pánboh ich osláv tam na druhom svete — na vozoch vozeli každý deň aj po desiatich mŕtvych. Už im ani truhly nerobeli, len do ednej jamy metali a tam ich nehaseným vápnom posýpali a zahrabali...

— Hm, Jano môj; dobre je to Tebe povedať, ale ja som obecný richtár a čo sa v dedine stane, šecker misím hneď hlásiť cenbiztošovi. Ty vieš, aký je to človek. Pes a ni človek! Keď volačo mu je ni po vôli, hybáj na dereš. Počkaj len trochu; poslav som pre povgára... Veď už ide tamto ni. Budeme vidieť, čo von povie...

— Pochválen, pán richtár! Viem, čo ste ma dali volať. Idú chýry o korele a už aj to viem, kto to doniesov do našej dediny. Len teraz chytro toto ohláseť cenbiztošovi a starú Terezu — teraz je u Šuncov — tam nahať zatvorenú, kým cenbiztoš nepovie, či ju mužeme pustiť vo, alebo ni, — hlási povgár.

— Nuž a čo bude so Šuncovci? — pýta sa zvedavo richtár.

— Nuž dať vartu okolo Šuncovho dvora, žeby nik nemohov z nich zatiať do poľa alebo do dediny, kým cenbiztoš nevydá rozkaz, že čo robeť ďalej... Keď som bov vojak na taliánskom, tak, keď sa takvoto volačo stalo, robelo sa tak, ako ja teraz radím.

— Nuž, Tomáš, tak tedy tu máš Jana, ale chytro vyžeň ešte troch chlapov, aby boli štyria a hneď daj pod vartu celú Šuncovu chyžu aj s nima. A nak nik nepríde ani k nim, ani oni nikam nesmú ísť! — dáva úradný rozkaz hlava obce, svojho druhu prvý orgán na zamedzenie korely.

Rozkaz bol správny. Križo Tomáš, ktorého prezývali Šuncov, chytro odišov, vyhnať troch chlapov: starého bačika Zvaru, Fajkára a Čuraja s Paprčkom dav na vartu okolo Šuncovho domu. Potom vzav trojkráľovú posvätenú kriedu, urobiv s ňou grajz okolo domu a dvora, aby ani vo z domu, ani do domu nič zlô prísť a výnsť nemohlo. Prikázav prísne varte, aby ani domáci, ani varta grajz neprekročili, kým im von nerozkáže. S tým odišov k richtárovi. Tento sa ho všetko vypýtav, čo všetko spravev a potom mu rozkázav, aby sa išov obliecť a aby hneď prišov, že pojde do Váraža k cenbiztosovi.

Povgár odišov sa preobliecť. Von už nosev čižmy, čo si z vojny doniesov ešte pred desiatimi rokmi, nosev šnurovanie nohavice, kabát a malý kruhlý kalap. Slovom mal to už celý maďarský kroj, ani zeman.

Keď prišov naspak k richtárovi, už tam čakav foršpont, čo bol povinný dať každý občan na rozkaz richtára alebo povgára. Foršpont preto šov, aby bov hotový, keď by to cenbiztoš potrebuav aj do Lučenca pre dochtora, lebo vo Váraži starý Wajdinger nebov vždy doma a potom tiež tento bov známy, nuž nekcev sa s ľudom škavdať. Tak potom pri takýchto robotách úradných račej potrebuvali dochtora z Lučenca.

Povgár sadov do koča a odišov. Príde k cenbiztošovi, zaklope na dvere, ako sa tomu naučil na vojne a znuka očuje:

— Szabad! (slobodno).

Otvorí dvere, zastane do haptágu, pokloní sa a spustí:

— Pán veľkomožný, som prišov s novinou. Okolo nás korela už je v Báni, ide vraj už na Podrečany, tlačí sa k nám...

A povedav celý príbeh, ako vieme z rozhovoru od richtára.

— No, a kde je stará čipkárka? — pýta sa cenbiztoš.

— Ta je, prosím, pod vartou u Šuncov, — odpovedá povgár.

— A Šuncovci sa kde, há?

— Aj tí sa tam, zatvoreni všetci!

— No a dobre sa vartovaní?

— Áno, pán veľkomožný. Okrem toho spravev som s trojkráľovou kriedou grajz okolo celého dvora a chyži a prikázav som vartášom, aby nepustili ani nu, ani vo nikoho,

— No dobre. Teraz počkaj trocha, kým napíšem to písmo, — vraví cenbiztoš povgárovi. Napíše ho a dá Tomášovi: — Choj chytro do Lučenca, tam do úradu. Ztade príde dochtor s tebou ko mne, do môjho úradu. Potom pôjdeme všetci traja k vám. Rozumel si?

— Áno, pán veľkomožný, — odpovie povgár. Potom sa zvrtné, vysadne do koča a uháňa do Lučenca.

V Lučenci vyhľadav úrad. Ztade vysadli dvaja páni do koča a viezli sa do Váraža k cenbiztošovi. Potom ešte do druhého voza nasadli štyria bandúri vo Váraže a takto potom celá karavána tiahla do dediny. Zastala pred richtárom. Tu cenbiztoš vydal rozkaz richtárovi, richtár povgárovi. Povgár pobehav s desiatnici po dedine. Posháňali asi šesť chlapov, pobrali zo sebou dláta, kliešte, pánom kufrike a nádoby s voľákym smradom a hybbáj z domu do domu.

Gazda sa nesmev protiveť, lebo tam boli bandúri. Dvere, obloke otvárali a chyže polievali smradom, to samé robeli aj na dvoroch a ceste po celej dedine. U Šuncov našli vartu v poriadku, začo richtár aj povgár dostali veľkú pochvalu. Šuncov dvor vartovali takto za edno osem dní. Richtár a povgár miseli každý deň ísť po dedine a z toho smradu pocvrkať v každom dome a na dvore.

Ľud na to nebov naučený. Hrešev richtára, nadržav na pánov, že zas len kcú vytráveť ľud. Korela už bola na Viesky, na Tuháre, ale v Starej Haliči

ešte nič. Na konci dediny stála varta a nepustela cez dedinu nikoho cudziho prejsť. Misev každý ís poza dedinu.

Naraz pribehne do dediny starý kováč Jozef a volá, že na Stráni ochorev iste na korelu Tkáčov Ďuro. Bol susedom s kováčom a tento ho videv, keď pri Zážine spadov a viac nevstav. Preto bežav do dediny, aby ho išli retuvať, on sa ho sám báv.

Domáci vybehli na Stráňu a videli, že Ďuro sa už svíja od bolesti. Hneď ho vzali a bežali s ním domov. Keď ho začali doma zohrievať, zomrev; bov tak okolo dvacatpäťročný. Zostala po ňom vdovica s dvoma detma. V dedine bolo strachu vyše miery.

Teraz sa každý báv. Pán farár tiež vartuvav, vo dne v noci chodev po dedine. Chodeli páni, dochtori; šecko bolo darobnô. Ľudia choreli a mreli na korelu. Gazdovia sa nesmeli schodeť k richtárovi. Radeť sa nemohlo s nikým, jedine s kňazom. Všetko to málo pomáhalo. Už dochodev mesiac september a korela ešte zurela. Richtár a povgár chodeli bezradne po dedine. Ibaže toť raz povedá povgár richtárovi:

— Viete čo, pán richtár? Ja by som vám volačo poviedav. Iste by to osoželo, lebo aj tam, de som ja bov, vypukov mor a veľa ľudí pomrelo. Zostávali len starí, lebo mladší, čo nepomreli, ušli.

Raz zomrela edna stará babka. Nimala nikoho; edni jej poutekali, druhí pomreli; nimal ju už veľmej ani kto pochovať. Do hrobu ju púšťali hrobár a sused. Sused sa trocha potočev (vraveli Taliáni, že bov nacenganý), štrang, na kerom ju spúšťali sa zošmykov a stará babka bác... dolu tvárou do jamy. A viete, čo potom rozprávali tí ľudia tam? Že od toho času živej duše tam viacej nezomrelo. Nuž, reku, čo by sme to aj my oprobuvali? Azda by pomohlo...

— Sprav ty, ako kceš — vraví richtár, — ale tomu neverím!

— Poručeno Pánu. Ja to preca sprobujem! — dodáva si odvahy povgár a dlho vera nemusel čakať.

O chvíľu beží stará Šuncovka dolu dedinou a kričí, že už aj stará čipkárka zomrela, aby sa, vraj, richtár postarav, aby ju čím skôr odniesli z jej domu.

Richtár vydav rozkaz, aby ju hneď povgár dav odniesť do Býkovni. Tam bola obecná úmrčia komora na prostred dediny. Tam jej spravili z deakých starých daskov truhlu. O dvanás hodin už bola v cintoríne. Batoh s čipkami dali jej do jamy. Povgár a bachter ju spustev do jamy, ale dolu tvárou. Potom ju šikovne zahrabali a bol koniec korely. Tomuto zázraku verí celá dedina podnes. Či to skutočne pomohlo, alebo korela už bola na konci, jej zánik si každý človek u nás aj na okolí len tak vysvetľuvav, ako ste už očuli.

Korela u nás prestala preto, lebo povgár Tomáš Križo-Šunec obrátev babu v hrobe dolu tvárou, alebo dolu pupkom.

Od toho času v Starej Haliči mav povgár veľkú úctu a Križo-Šunec bov ešte veľa rokov povgárom. Ešte som ho i ja poznav a pamätav. Volali sme ho Šunec báči. Daj mu Pán Boh slávu večnú . . . !

*

Povgár bol povgárom, sluhom bez nároku na postup a tým menej sa mohol dostať k richtárskej palici. Ale povgár Ďuro Alač sa k nej dostal, a to vlastnou zásluhou. Podívajme sa, ako sa to stalo. Musíme ísť trocha nazad do dôb slávneho Napoleona. Vtedy ešte neasentírovali chlapcov za vojakov ako dnes, ale každá obec podľa počtu duší musela dať vojaka. Na Lieskovú pripadlo dať dvoch vojakov.

Táto obec si to zariadila takto: kúpila si dvoch vojakov tak, že súcim dvom chlapom vyplatila ujednanú sumu a oni šli slúžiť; alebo chytili v obci dvoch, aj štyroch mládencov, odviezli ich do Ďarmot pred pánov. Tí si z nich, ak ich uznali za súcich, vybrali dvoch a ponechali tam, alebo ani jedného a vtedy nastaly zlé časy pre obec. Vtedy si páni sami prišli

vybrať súcich chlapcov za vojakov. Následok: čo bolo na čosi súde, kto bol zdravý a myslel si, že obstojí pod vojenskou mierou — každý sa ukrýval. Celá obec bola splašená. Kto mal v obci hnevníka, mal nešťastie, lebo protivník ho udával. Každý sa bránil a pomáhal si, ako vedel najlepšie.

Istý Ján Grazdina, silák, súci chlap, tiež sa obával násilnej asentírky. Vbehol do svojej chyže, zabarikádoval sa v nej a vyhráždil sa každému, že ho zabije sekerou, kto by sa opovážil pristúpiť k nemu. Nebolo sa mu vtedy čo diviť. Veď vojenčina bola vtedy otrokárňou. Slúžilo sa 12 rokov alebo aj viac a telesné tresty, mučenie i za najmenší priestupok boly na dennom poriadku pri vojsku.

Ludia sa báli Grazdinu a bol z toho veľký poplach v obci. Obecná rada zasadla, aby sa poradila, čo a ako tu pokračovať s odbojníkom. Pri Grazdinovom dome nechali na stráži Ďura Alača, povgára, a dvoch desiatnikov, ktorí boli pridelení povgárovi na pomoc i pod velenie. Obecná rada uvažovala, mudrovala všelijako, ako sa dostať na kečku Grazdinovi, ale všetko darmo. Od rána do obeda mudrovali dedinskí otcovia a nikam nedospeli. Nato richtár Matej Kracinoha vydal rozkaz povgárovi, aby aj s desiatimi opustili chyžu Grazdinovu, lebo by tam darmo stáli. Vyhladovať ho nemožno, lebo sa zabezpečil slaninou a chlebom, nuž vydržal by aj dva týždne, vojaka mala obec ustanoviť ešte toho dňa do večera. Páni z Balažských Ďarmot už vyhráždali, že dajú vypalicovať celý obecný výbor, prvého richtára, až sa bude dereš pod ním prehýbať. Toľkej ostudy obec nevie zniesť a druhá je, že Grazdina sa im zajtra všetkým vysmeje.

Ďuro Alač, povgár, sa síce palíc nebál a bol by ich zo srdca dožičil aspoň v sto úderoch richtárovi, ale tu bolo treba rýchlo konať. Zbadá voz naložený slamou ísť po ceste, d'obne sa do čela pästou a — už to mám! Zastaví voz, dá sobrať s neho pavúz a doniesť ku chyži. Dvom desiatnikom prikázal dávať po-

zor na dvere, aby im ztadiaľ neušiel rebelant Grazdina. Potom dal doniesť od suseda ešte tri pavúzy a robil sa útok na odbojníka. Desiatnici rozbili okná a otvormi cez ne pritlačili Grazdinu pavúzami ku stene. Držali ho tam, kým ho celkom neoslabili.

Zatiaľ druhí dvaja desiatnici vylámali dvere a takto prikváčeného Grazdinu lapili, poviazali a odviedli do Ďarmôt. Páni si ho ponechali pri vojsku; zahynul kdesi v bitke.

Ďuro Alač vynikol svojím smelým činom. Obec v ňom zbadala múdreho a odvážneho človeka, ktorý sa aj pánom zapáčil. Pri nastávajúcich voľbách jeho zvolili za richtára. Pravda, drier sa musel oženiť a vyženiť niečo so ženou, lebo len takého »bosého« niktoša, šklbana, čo daní neplatí, lebo nemá majetku — ani v obci nevyvolia za richtára.

*

»Kedysi vám iné časy boly...«. Spomínajú ich aj starí ľudia v Novohrade; mladí — tí sa o nich iba hádajú. Neznal svet, čo je zlé, čo dobré; pozná dnes, keď skoro každý žobre. Povieme si o tom viac v druhej besede s našimi Starohaličanmi a v súvisie s príhodou, ako povgár Paľo Žigo, Baroš zvaný, zmýlil skok do pece.

»Ach, to boly časy, kým sme mali v našej slávnej obci čobolu, asi na 60 žajdlíkov! Keď sme sa poschodili v obecnom dome, pritisol sis' ju rúrkou na ústa a napil si sa do chuti. Ale dnes, keď je da-jaký ten oldomášik, nuž vytrú ti oči povdecíkom a už je po ňom a ešte ti kadejaký sopľoš vyratúva, koľko sa, vraj, prepilo. Títo mladí mudrci začali bidzgať do starodávneho osožného zvyku. Vraj, všetko sa prepije... Nuž, veru, my sme pili a predsa sme mali všetkého, ale naši mladí jazveci ani nepijú a ani ničoho nemajú!

Keď chceš dáku prácu poriadne spraviť, musíš ju aj náležite zalievať; to už učí stará prax. Za našich staromladých čias bývaly všelijaké nehodné, suché

a nežičlivé roky, ale keď sa v nich všetko poriadne pozalievalo, mohla prísť egyptská suchota, predsa sa len urodilo.

Napríklad: Mali sme ísť po poriadku zorať obecnú zem. Vtedy nebolo treba povgárovi s bubnom balačať po dedine, plašiť husi, kury a kačky, alebo psov dráždiť ako dnes! Richtár vydal rozkaz povgárovi, ten desiatnikom; nebolo treba sa im prosiť u nikoho ako dnes.

Hneď sme pribehli k richtárovi; on len tak — cez plece ako by mrkol na povgára a ten už vedel, o čo ide, čo je jeho povinnosťou voči tu stojacim, obeťavým občanom. Nasadil rúrku do čoboly ako kľúč do zámku. Druhý koniec rúrky si strčil do úst prvý, druhý, tretí a všetci, ktorí sme mali ísť na obecnô obrábať. Každý sa poriadne potúžil a bežali všetci ako levy po dedine s rozkazom. Druhého dňa zavčasu všetko už bolo na obecnom. Ženy ostaly doma opatriť statky, chlievy, dom, kuchyňu a decká.

Oračka trvala tri-štyri dni. Vtedy sme tak nenaháňali statok po brázde ako dnes. Dnes zaseješ na jednom páre 2 kily (1 kila = 60 litrov) to je hriech, tak naháňať statok. My sme vtedy orali na 60 pároch priašaného statku a za dva dni sme zasiali 10—15 kíl raže. Ale to vám aj bola požehnaná práca! Keď sa raž zožala, bola ako klince a keď ju mlátili, len sa jej trebalo cepami dotknúť a už bola von zo slamy.

Mlatba trvala asi tri týždne. Pri mlatbe dal dáky si oldomášok aj richtár, vraj, ako »chytanô«. Akože každé hrable k sebe hrabú, tak nám vše sa podarilo pri mlatbe uchytiť nejaké to zrnko. Robili sme to tiež, ako sa dalo. Na povgára sa nebolo možno spoľahnúť. On tiež s mlatcami mlátil do šestorky. Richtár — veď nás poznal všetkých a seba tiež — postavil na stráž k nám obecného hájnika, starého, ale veľmi statočného a pectivého. Tento dobrý muž by si nikdy nebol prihnul z čoboly, radšej by bol zomrel. On si len zo žajdlíka popíjal a ten pre neho opatrovala dobrá naša pani richtárka v kuchyni na klinci. Volal

sa Jano Ošmet, verný služobník obce; strážil vo dne i v noci.

Povgár Baroš zle spával. Rozmýšľal, ako by prišiel najľahšie ku troche zrna z obecného. Dumal a vydumal; odrazu mu len čosi prišlo na um, usmial sa a hybaj . . . Mal on veľký kalap, ani pluhové koliesko, alebo širica oravského pltníka. Keď bola vymlátená jedna postať (asi 2 kríže, čiže 22 snopov), vymlátené zrno sa posmetalo na hromadu. Ako ho mlatci smetali, Paľo povgár sa vše potkol, spadol niektorému pod lopatu, takže i nevdojak, vše mu spadlo na strechu jeho klobúčiska. Keď cítil, že ho má už dosť za klobúkom, utiahol sa na stranu, kam sa i dnes ešte nie na motore, lež pešo chodí. Tam mal pripravené vrece a doň vsýpal obilie, čo mu »ostalo« za klobúkom. Večer si ešte doplnil vrece, vzal na plece a hybaj do krčmy.

Starý krčmár, menom Teofil Telesfor, bol človek statočný a uznanlivý. Nikdy sa nepýtal, odkiaľ kto priniesol zrno; obzrel si ho, odobral aj teraz a našenkoval Paľovi Barošovi viacej pálenky, než si bol sám pýtal. A tak bolo vždy dosť tohto daru!

Keď sa mlátilo, nasledoval u richtárov oldomáš. Sišiel sa celý výbor, či úrad — ako sa mu u nás vraví. Slávna obecná vrchnosť sa začala radiť, čo s úrodou, šťastlive spratanou a vo vreciach uloženou v richtárovej komore. Úroda bola dobrá; z desať kíl siatia urodilo sa 50 kíl. Ako by aj nie, keď ho vždy dôkladne polievali.

Potom jednohlasne uzavreli, že 10 kíl sa odloží na budúcoročné siatia, 12 kíl sa dá richtárovi na chle-bík, lebo, ako je aj pravda, pri častých oldomášoch a v susedstve čo boly vždy sa zahryzne a to do roka vynesie veľa. Nemožno žiadať na richtárovi toľkej obete pre dobro a slávu obce. Ostatné sa má vysypať do richtárovho zrna, lebo do roka by, vraj, veľa z neho aj myši vynosily.

Tak, hľa, skončila sa celá robota na obecnom. Richtár aj tu videl, že národ má v ňom neohraničenú

dôveru, on má aj tak dosť svojho, ale aby len tie naničhodné myši — nuž hneď rozkázal povgárovi, aby sa obzrel za oldomášom. Toto bol pre povgára najmilší rozkaz. Vezme z kúta rováš, nareže na ňom 6 krížikov a podá desiatnikom. Títo šikovní chlapci popľuli si do rúk a hybaj do krčmy. Ztadiaľ doniesli čobolu pálenky a s posvätnou pietou odovzdali ju povgárovi.

Povgár najprv odborne poobzeral čobolu, či je plná, či nechybí z nej. Konštatuje, či je pálenka v nej dosť tuhá a túto košтовku opakuje tri razy. Potom ju zas ceremoniálne odovzdá desiatnikom aj s mierami — »povžajdlíkami« a prikáže, aby merali pánom úradom. Úradi popíjajú s vážnosťou im vrodenu a nikde síce zákonom nepredpísanou, ale s úradom chodiacou. Pozorujú jeden druhého, či si azda viacej nepotiahne ako on a tak utkvie zrak ktoréhosi z nich aj na povgárovi. A ctihodný ten úradský konštatuje, že, vera, povgár je už opitý. Akože je to možné? Ved' keby bol pil rovnomerne s ostatnými, ešte by sa nebol stačil opiť. Občan, ten úradský, to porovnával sám na sebe. Ved' každý z prítomných mal len trochu v hlave a povgár už aj vedľa žajdľa leje pálenku; keby ju babrák aspoň sebe do hrdla lial!

Z tohoto poznatku vznikla zvada. Chlapi začali medzi sebou džaplať, až richtár udrel na stôl a zareval:

»Ticho, lebo tristobohov vám pohanských.....!«

To sa vie, že zaraz sa tu rozhostilo hrobové ticho, lebo kto by sa bol opovážil ešte slovíčko ceknúť, hneď je v klade. Tu richtár vstal, obzrel sa dookola, potriasol a upravil si nohavice, odpľul si kosierkom a prehovoril vážne, ako sa svedčí na hlavu obce:

»Náš povgár je človek statočný, ubližovať sa mu nesmie a to by som ani nedovolil. A preto, aby sme sa presvedčili o jeho nevine, ako vždy, tak aj teraz urobíme s ním skúšku. Ak skočí do mojej pece dolu bruchom a napred hlavou bez úrazu, je nevinný. Čo poviete na to, páni úradskí?«

»Áno, tak je; súhlasíme!« — volali všetci. »Múdre ste súdili, súci ste za richtára. Dôverujeme vašej múdrosti...«

No, Paľo, čo povieš na to? Si spokojný?« — pýta sa ho hlava obce.

Povgár mrdol plecom a povie rezignovane:

»Poručeno Bohu! Prikázali ste, musím vyhovieť.«

Čože mal iného urobiť? Nie po prvý raz skákal on takto do pece a vždy sa to vydarilo, azda ho ani teraz neopustí šťastie.

Je však potrebné, aby sme si uvedomili, aká bola tá richtárova pec: Asi pol siahy od zeme je ohnisko, na tom je postavená samotná pec v objeme až sedem štvorcových metrov. Dvere má 23 cív široké a 25 cív vysoké. Odsúdencovi bolo potrebné zo vzdialenosti asi 5-6 krokov sa rozbehnúť, oprieť sa obidvoma rukami o ohnisko, nachýliť sa hlavou presne do stredu otvoru v peci a fuk do pece. S ohniska sa už nemôže dnu vťahovať. Musí vletieť do pece hnaný silou zotrvačnosti, získanou práve v rozbehu zo 4-5 krokov.

Ak sa potom odsúdenec vytiahol z pece, neutrpевší úrazu, vyhlásili ho úradne za nevinného a nebolo na ňom nijakej hanby prilepenej. Ináč ho uznali za vinného a potrestali ho.

Náš odsúdenec si vzdychol, poobzeral sa po prítomných úradoch, popľul si dlane a pošúchal nimi dobre. Potom si znaleckým okom zmeriaval vzdialenosť od ohniska a »vizírlíniu«, ktorou sa má jeho nateraz ťažká hlava vtrepáť do pece neporušená.

Aj úradským dych zastal. Postavia sa, odložia povžajdlíky (to sa vie, prázdne!), zadržia dych a pozorujú, ako sa dokáže povgár. Bolo to divadlo nepriam zábavné; bolo to čosi podobného, ako keď dal rímsky cisár Néro vraždiť kresťanov.

Tak nastal dej. Paľo, povgár, sa síce dobre rozbehol, aj smer mal dobrý.

Ale ako sa dlaňami oprel o ohnisko, akosi sa trochu nadhodil vyššie než bolo treba, a bác! Čelom narazil na železné rámovie v otvore pece a svliekol si s čela kožu až do polovice lebky. Krv ho zaliala, stratil vedomie a zvalil sa vedľa ohniska na zem.

Chlapi, hrôzou jatí, tiež stratili rozum, zachovala si ho iba pani richtárka. Vytrhla richtárovi žajdeľ z ruky, naleje si doň pálenky a tou poliala povgárovu rozgebanú hlavu. Kožu i s vlasmi vyvrátenú pritisla na črep a urovnala. Pravda, nemala poruke obväzov a sterilizovanej vaty, ako je to dnes v rozmarnom národe. Ale si pomohla. Odhrnula si sukne a zo spodničky utrhla kus, čo stačilo na obviazanie. Ale ešte neobviazala.

Na takto pripravený obväz nakládla najprv zo svätej Laluje, takej, čo sa už rok močí v pálenke a a musí byť doma vše v zásobe pre všetky chirurgické zákroky, či pri statku alebo ľudoch. Takto obložený obväz priložila mu na zranené miesto a zaviazala.

Keď sa povgár prebral, začali mu dávať med, ale on, neborák, preboha prosil, aby mu úradskí dali aspoň povžajdla pálenky. Vyhoveli mu. Keď potom celkom prišiel k sebe, vytratil sa z chyže. Rana sa mu zahojila asi za tri týždne, ale zatiaľ bol už nový a svedomitý (kto ho vie, na koľký čas vydrží so svedomitosťou!) povgár zvolený.

Povgár Paľo Žigo-Baroš až do smrti sa hanbil za svoj poklesok.

*

Aj nasledovný prípad datuje sa ešte z časov robotovania na panskom, keď súcim tvorom bol len pán a poddaný bol dobrým predmetom na vykorisťovanie. Ešte nejaké zbytky tejto panštiny aj v republike nám ostaly a ich držitelia sa vrúcne modlia každý deň: »...ako bolo na počiatku, tak buď aj teraz a vždycky, amen!«

Tento raz si vypočujme našich Novohradčanov líčiť príhodu, ako povgár Mišo Bachaj prešiel cez

rozum zemskému pánovi, grófovi Jánovi Nepomukovi Forgáchovi XVII.

Richtárom bol vtedy na Bezovom Matej Otruba a jeho pravou rukou Mišo Bachaj. Bola doba panštiny; na panské sa chodilo robotovať, orať, siať, svážať, vozíť drevo a podobne. Panstvu sa robotovalo vo dne. Na noc statok vypustili napásť sa, aby ráno nemusel do roboty hladný. Pretože panská lúka, či kosienok bol vždy výdatnejší než sedliacke, či želiarske škvarky, nuž robievalo sa tak, že keď sa zotmilo, sedliaci nahnali statky do panského, do sena alebo do kosienka, aby sa čím rýchlejšie napásol a nažral.

Zle bolo, ak horár alebo panský hajdúch niekoho lapil pri takomto napásaní statku. Previnilec vandroval na dereš. Prvý trest bol 6 palíc na najmäkšiu čiastku tela. Pri ďalších trestoch vyšší bol aj počet palíc. Hajdúsi vedeli tak vyňať palice, že za každý úder bol by človek aj zem hrýzol. Na panstve vtedy panovala morálka, že sedliaka treba biť, lebo ináč je z neho vždy šelma, ktorá kuje zlé-nedobré proti pánom.

Stalo sa raz (iste nie prvý raz), že po celodennej oračke chlapi sa dohovorili, že tohoto večera pošlú si dobytok do panského na pašu. Zahnali voly do kosienka a ľahli si spať po celodennom lopotení. Kosienok bol nekosený, tráva v ňom výborná, samá biela ďatelina. Ale, že sú ľudia zlí a nájdu sa zradcovia, čo závidia trochu toho žrádla volom, tak bolo aj teraz. Dakto z oráčov prezradil zámer ostatných — panstvu, pošepkajúc to hájnikom, a bolo zle. Na lúku prišli hajdúsi, obstali voly a zahnali ich až do panskej koniarne. Kým sa chlapi prebudili, boly už voly preč. Strach oblapil sedliakov. Čo teraz, ako ďalej? Už sa každý videl na dereši a účastným aj inakšieho trestu, lebo panstvo neznalo zľutovania.

Hajdúsi zajali 15 párov volov a hoci tam boly aj richtárove a povgárove, predsa sa nik o ne nehlásil v kaštieli. Nasledujúceho dňa iba niekoľko málo sedliackych volov prišlo do roboty na panské, lebo

chybujúce ležaly a prežúvaly v panskej stajni — koniarni, ako sa tu vraví. Hajdúsi hlásili ráno išpánovi, že prišlo málo záprahov; voly zajaté na lúke sú v koniarni, a majitelia sa o ne nehlásia.

Dozvedel sa to aj pán, majiteľ veľkostatku. Mrzelo ho, že sa tak stalo; oračka súri, voly sú tu, oráčov niet; bolo by sa malo tento raz ináč pokračovať, trocha zhovievavejšie, lebo veď statok panské orie. Hájnici a hajdúsi jednoducho nemali vidieť voly na panskej kosienke. Ale priestupok volal po exemplárnom potrestaní. Preto poslal po richtára, aby sa hneď vybral do kaštieľa robiť poriadok.

Hajdúch tlmočil rozkaz pánov richtárovi, ale tento, hoci tam boly aj jeho voly, stratil odvahu a urobil sa chorým. Zato hneď poslal po povgára Bachaja, aby on šiel k pánu »osvícenému« grófovi a múdre všetko vybavil.

Povgár si bol istým, že už trestu neujde, ísť musel, lebo rozkaz je rozkaz a ten treba splniť. Poumýval sa, oholil, vlasy vymastil, kečky povypletal, krpce tiež, hodil na seba kabanicu, rozpustil strapce na gätiach, nasadil na hlavu kalap s červeným remencom, do ruky vzal klukaňu, vzdychol si v menebožom a hybaj. Nejak bolo a bude. Idúc cestou uvažoval, čo a ako by, ale nič mu neprišlo na rozum. Nebol v takomto súžení ani vtedy, keď harcoval vo vojne proti Napoleonovi, ani tam mu taký mráz neprechodil po chrbte, ako tu teraz. O strach tu už nešlo. Bolo treba vec usporiadať na obecný prospech a bez hajdúšskych palíc. Ani nevedel, ako mu ubehla cesta do kaštieľa a on sa ocitol v bráne, potom vo dvore a to zoči-voči samému grófovi, alebo pánovi osvícenému. Zľakol sa chudák, povgár, sotva vedel zo seba vydrkotať: »Pochválen...« Tu sa ho pán spýta, kde je richtár, on predsa po richtára poslal a nie po povgára. Tu Mišo zalarmuje celú svoju múdrosť, postaví sa vojensky do haptáku a usiluje sa ospravedlniť chorého richtára, ktorý sa nemohol dostaviť pre chorobu. Drmolí čosi, čomu ani sám ne-

veril. Gróf ho chytil za rameno, poďíva sa mu do očí a vraví:

— Mišo, poznám Ťa dávno, si chlap na mieste. Nože mi povedz, čo sa ma bojíš, prečo sa trasieš? Veď si bol vojakom a díval si sa smrti do očí vo vojne, čo je to s tebou?

— Áno, osvícený pán gróf. Bol som vo vojne a nebál som sa vojny, ani olova a smrti v nej. Nebol som trestaný ani raz za plných 12 rokov a nechcem byť ani teraz...!

— Akože mám tomu rozumieť? — spytuje sa zemepán. — Nechceš byť trestaný ani teraz. Čo si vykonal?

— Voly, pán osvícený, voly.

— A kde sú tie voly? — pýta sa gróf ďalej.

— Hm, zajaté, pán osvícený.

— Čo, azda aj tvoje, Mišo?

— Vera, aj moje, pán osvícený.

— Nuž, vieš čo, Mišo? Ukáž svoju šikovnosť a rozum, nech aj ja vidím, čo vieš a odpustím vám všetkým všetko. Rozumieš?

Mišo počúval ako vyjavený. Nevedel sa spamätať z predošlého strachu. Preto iba nesmele sa spýtal zemepána, čo by to malo byť?

— Nuž, vieš čo, Mišo? Ukáž svoju šikovnosť a je 15 párov vašich volov zajatých. Strážia ich moji hajdúsi. Chcem, aby zajtra ráno boly všetky v práci, oraly na mojom poli. Keď tie voly akýmkoľvek spôsobom dostaneš odtiaľ ty sám, bez každej cudzej pomoci, bez najmenšieho ublíženia mojím hajdúchom, všetko vám odpustím. Rozumel si? No, a môžeš odísť!

Mišo chcel ešte radostiplne bozkať ruku milostivému zemepánovi, ale ten si nedal, iba čo veľkopanský kývol Mišovi na odchod. Povgár výskokmi bežal k richtárovi a rozradostený mu oznámil, ako pochodil na panskom, čo mu položil za podmienku bez-trestnosti sám osvícený. Horšie bolo s richtárom, tento si nevedel rady; ani žena — ináč fiktus vybí-

janý — nevedela mu poradiť, lebo voly veľmi strážili. Ani ostatní úradskí a postihnutí gazdovia nevedeli podať múdrej rady, ako vyliezť z tejto omáčky. Dobrý nápad by tu boli prípadne i peniazmi zaplatili, ale takého nebolo. Úradskí sa celý deň radili, i večer ich v tom našiel, ale nič, celkom nič nevyhúťali.

Mišo síce mal už svoj plán, ale nespomenul o ňom nič ani richtárovi, ani svojej vlastnej žene; nechal všetkých badzgovaf v neistote. Odišiel večer od richtára, vrátil sa domov a dal sa do roboty. Vyhľadal si košeľu so širokými rukávmi, ktoré odtrhol od ramien a zrobil si z nich dve kapsy na dve strany. Do jednej nasypal múky, do druhej zemiakov a obidve si prehodil cez plecيا. Okrem toho zrobil si ešte jednu kapsu na chrbát, do ktorej naložil chleba a slaniny. Do kulača pripravil si tuhej pálenky s medom, že by mŕtveho vzkriesila. Tvár a oblek si pristrúhol ako starý žobrák, otrhaný a prechorelý. Do ruky vzal dve palice a krivkajúc pohol sa k panským koniarnim, kde sviatkovaly sedliacke voly.

Bola už chladná noc. Hajdúši si zrobili ohník a pri ňom sa ohrievali. Po ceste neďaleko uberal sa nejaký chudák-žobrák. Opieral sa o dve palice, vlastne ani nekráčal, ale sa tiahol. Nariekal, že už nemôže ďalej a prosil hajdúchov, aby mu šli pomôcť. Ale tí sa nechceli hnúť od dverí. Napokon ho zavolali k sebe, aby sa prišiel ohriať a že si do rána môže odýchnuť v stajni.

Žobrák zabočil k nim a plačúc rozprával, ako ide až hen z Tomášoviec a nikde mu nechcú dať nocľah. A žaloval sa ešte na všeličo, čo mu na rozum prišlo. Keď sa trocha uspokojil, poprosil pánov hajdúchov, aby mu dovolili prisadnúť si k ohňu a ohriať si preziabla hnáty. Hajdúši to dovolili. Potom ich prosil, aby mu dovolili opiecť si slaninku na ohni. Keď si ju opiekol, vytiahol čutoru z kapsy, utrie rukávom jej otvor a prosí pánov hajdúchov, aby mu nedali košom, nepohrdli jeho životným elixírom, ktorý mu jediný dodáva radosti zo života. On, vraj,

len takýto liek používa proti všetkým neuhom a nenávidí latinskú kuchyňu, ktorou liečia doktori.

Pretože bolo i tak chladno, hajdúsi prijali ponuku, lízli si z »gramatiky« povgárovej a pochvalovali mu ju ako jedinečnú, z akej vera ani v jednej krčme nedostaneš na tomto okolí.

Ohník pomaly dohášal a ubývalo aj z obsahu čutory. Ale vandrovník mal v zásobe ešte jednu čutoru či kulač, ako to v tom kraji národ menuje. Aj ten koloval niekoľko ráz a hajdúsi boli nadšení toľkou dobrotou. Pretekali sa vo vynášaní zdravíc na chudáka žobráka a on zase na ich zdravie pripíjal. Voz na nebi sa už ojom obracal do Pilnianskej doliny a keď sa ojom už skláňal k zemi, poletúvaly aj hlavy hajdúchov so strany na stranu, až sa celkom sklonily. Keď už Mišo videl, že sú nacenganí, ako zákon predpisuje, otvoril koniarňu a pánov hajdúchov povláčil do koniarne. Potom vypustil voly a na ich miesta priviazal ku hrantu ich bývalých strážcov. Nato voly vprevadil do dediny.

Ráno, keď zemepán prišiel na pole, povgár Mišo bol prvý, čo ho pozdravil. Osvícený pán pristúpil k Mišovi a povedal mu:

— Nuž, dobre, Mišo! Všetko vám odpustím, lebo si obstál v skúške, vidno, že si bol vojakom a nestraťíš tak ľahko hlavu. Ale hajdúchov si mi predsa len nemal zavrieť do koniarne. Mal si ich ušetriť toľkej hanby. Teraz ich musím ztadiaľto preložiť na druhé svoje panstvo, lebo by tu pred vami, huncútmi, zhoreli hanbou.

Povgár Mišo bol by ešte mnoho platných služieb preukázal národu svojmu rozumom. Ale prišla veľká cholera, skosila aj jeho, chudáka a tak rozum obce odvandroval do cintorína za dedinou.

Aj tento prípad nech je poučením pre mladšie generácie našich povgárov, že ich slávnej pamäti predchodcovia vynikali bystrosťou a vtipom, ktorý za vtedajších okolností bol veľmi cenným a v mnohých prípadoch uľahčoval obecnej samospráve ad-

ministrovania. Najmä cenní boli povgári, ktorí skorej slúžili vo vojsku. Konečne, aktívna služba vo vojsku je i dnes a bude vždy doporučením pre prijímanie do služieb zamestnaneckých u nás.

*

Opozičné noviny napísaly, že vraj v Republike máme premnoho štátnych zamestnancov, a vari, že na každého občana pripadne jeden zamestnanec, čo je nebyvalá hrôza, zafažujúca priveľmi štátnu kasu. Poplatníctvo by si malo lepšie všímať tejto ostudy a kdesi-čosi . . .

Toto nedalo spať Paľovi Matrtajovi, povgárovi z Bochtinej.

Matrtaj bol tiež daňovníkom, mal grunt i zeme pod rýľ. Škrela ho, že on sám musí vydržiavať jedného štátneho zamestnanca, bohvie akého k tomu, možno, že kartára alebo pijana. Keby to bol vedel, bol by dal niektorého svojho syna štátu do služieb. Mal ich pätoro a jeden z nich vedel výborne čítať, aspoň tak vravel pán učiteľ, keď chlapčisko vychodilo piatu zimu ľudovej školy. Písať a prípadne na nejakej tej mašinke brnkať, to by sa už ľahko doučil a otec, keď už platil, tak by si platil na svojho syna a nie na cudzieho.

Pána notára sa spýtať nemôhol, lebo on je tiež štátnym zamestnancom a richtár sa do toho nerozumel a nepatril k opozičnej partaji ako on, povgár. Nuž pri najbližšej príležitosti, keď sa mu dostalo ísť do Lučenca úradne, zašiel si na daňový úrad, aby sa podíval na svojho. Príde a spustí rovno:

— Kde je ten môj pán, čo?

— Aký váš pán? Nerozumieme, strýčko — povie tam ktosi.

— Nuž ten, na ktorého ja platím porcie.

Zamestnanci sa poobzerajú jeden po druhom, potom si zas mrknú po zriedkavom hosťovi, ale pochopili zavčasu, o čo ide a preto jeden z nich ukázal na svojho kolegu, začiatočníka, a vravel povgárovi:

— Tu, hľa, je ten váš, strýčko.

Povgár si ho dobre poobzerá so všetkých strán, krúti hlavou a zvlášť na nej svojim nosom, nakoniec vynesie svoj posudok o tomto štátnom zamestnancovi takýto:

— Prissámbohu, za moje peniaze aj lepšie by mohli vyzerat'!

Potom sa otočil na opätku a odišiel bez slova.

V.

Vo väčších obciach na západe mávajú i dvoch až štyroch obecných zriadencov. Notárov býva z nich obyčajne najbystrejší, ktorý je tak trocha veliteľom ostatných. On sa potom dáva titulovať per »pán pomocník«. Tomu sa má rozumieť, že pomocník notárov, kdežto tí ostani, to sú len takí — toť, iba hajtmani.

Tento pomocník potom býva poverený kontrolovať službu hajtmanov, najmä policajnú a tá býva hodne pestrá. Raz v noci o 1. hodine kontroluje pomocník strážnikov. Na rohu jednej ulice zaľahne mu do uší trocha čudný rytmický hlas, podobný rezaniu dreva tupou pílkou. Priblížil sa v smere hlasu a našiel tam strážnika-hajtmana, sediaceho na schodoch v hlbokom spánku a chrápajúceho. Tu šľachetné srdce pomocníkovo zaplakalo hnevom služobným, podľa príslušnej, nikde nekodexovanej platovej stupnice, lapil v úradnom rozčúlení kolegu-hajtmana, zatriasol ním dobre a voviedol ho do stavu nie spiacceho, lež bdelého.

— Čo tu robíš, chlap mizerný? — spýta sa služobne zdvorile pán pomocník. Hajtman sa postaví na vlastné nohy a odpovedá takto:

— Pán pomocník, oznamujem, že pred hodinou videl som človeka ísť tu, hľa, hore schodami. Bol veľmi podozrivý, lebo niesol aj veľký batoh. Aby som ho mohol lapiť, nuž čakám, kým sa vráti.

Tie schody viedly do lesa.

*

Inokedy zas pán pomocník kontroloval službu strážnikov a vartášov. Vartášov vyhánal po poriadku z radov obyvateľov obce, a to vždy troch do polnoci a troch po polnoci. Kto bol prefikanejší, alebo vedel podmazať hajtmána, vyhánajúceho na vartu, ostal si doma, čo bolo obzvlášť v zime veľmi prospešné.

Bolo 24 hodín, keď pomocník kontroloval službu. Z jedného hostinca začuje silný krik a zvađu. Vojde a vidí, že páni hostia príliš očividne potvrdzujú si navzájom svoju pravdu. Sem-tam preletí vzduchom aj nejaká zablúdila fľaša, pivný pohár, ale to vari už patrí k elánu. Keď bitka, tak nech už stojí zato!

Hostinský hlási pomocníkovi, že hajtmán Štefan Obžera sedel spolu s vyfackovaným pánom, popíjal si s ním a len pred chvíľou vyšiel na dvor. Keby bol ostal tu, nedôjde k fackovaniu, ale ostane iba pri slovnej hádke.

Pomocník potom vyjde na dvor, aby vystopoval, ako sa ulial služobný tvor hajtmanský. Skôr ale pacifikoval zurvalcov, takže mohol byť istý, že už nedôjde k novej bitke medzi nimi. A našiel pána Obžeru, ako si sedí na lavičke v záhrade a spokojne bafčí z meršianky.

— Čo tu robíte? Tu je vaše miesto, čo? — spustí pomocník.

— Pán pomocník, úctive hlásim, že dnu sa poklmačili hostia a aby som vyhol prípadnej neprijemnosti, radšej som ich nechal na seba, lebo, ako je známo, s opitými ľuďmi aj tak by som si nevedel poradiť.

*

Obec prijala nového zriadenca, hajtmána. Bol to mládenec, k predstaveným veľmi zdvorilý a veľmi vnímavý. Usiloval čím rýchlejšie vniknúť do tajov svojej služobnej povinnosti. Slovom, mal ambíciu.

Raz na námestí v nejakom kútiku za rohom naďabí na podnapitého človeka, ako si tam vykonáva svoju malú prirodzenú potrebu. Vyzval ho, aby sa legitimoval.

— Čo, aké legitimovanie? Ved' ja som nič neurobil, — bráni sa pristihnutý.

Ale strážnik nepovoľuje:

— Keď sa mi nelegitimujete, v mene zákona vás vyzývam, aby ste išli so mnou na strážnicu.

Na to strážnik dostane dve facky a ich štedrý dárca rezolútne oznamuje, že nejde veru ani na krok. Strážnik ho lapil za golier a chce dotrepať na strážnicu. Vtom sa zjaví pred ním pán pomocník. Tento s hrôzou zbadal, že tu ide práve o človeka, s ktorým sa on sám zabával v krčme pred hodinkou. Nestratil duchapritomnosť, lež skríkol na strážnika:

— Človeče, akú to robíte hlúposť? Nevidíte, že ten človek je opitý a nevie sám, čo robí?!

Hajtman sa naľakal a zdvorile povedal:

— Odpusťte, pán pomocník, nevidel som opilstvo na tomto človekovi, lebo... krucinochajnmol, dlane má tvrdé...!

A vec bola tým vybavená.

*

V poslednom čase aj u nás začínajú venovať väčšiu starostlivosť výcviku obecných zriadencov v bezpečnostnej službe, bárs by bolo najúčelnejšie, keby aj dedinskí policajti boli štátnymi zriadencami a boli by odborne vystrojení do služby. Dosiaľ je zvykom, že policajné riaditeľstvá povolávajú na odborný výcvik obecných strážnikov aspoň z väčších obcí. Pri jednom takom výcviku spytuje sa policajný komisár mladého obecného strážnika:

— Koho môžete zadržať, poľahke predviesť?

— Tuším, odo mňa slabšieho, — odpovie spytovaný.

*

Novoprijatý hajtman, bojazlivý a neskúsený, stretne v nočnom čase kmína, ktorý si už odnáša svoju korisť. Prekvapený zlodej jednoducho namieri revolver na strážnika.

Ešte väčšmi prekvapený a nalakaný hajtman zvolal na pána kmína:

— V mene zákona vás vyzývam, aby ste mi dali pokoj!

*

Niet jednoduchých služobných pravidiel, ani služobného poriadku pre obecných zriadencov. Každá obec si ich upravuje a honoruje, ako sa jej páči a ako jej to vyhovie. Tak napr. vo veľkej obci Starý Hrad najstarší hajtman volá sa strážmajstrom, lebo má akosi pod dozorom aj vodnú políciu, ktorá bdie, aby zátopy neprekvapily a nenarobily škody. Pán strážmajster volá sa poctivým menom Jano Trtol. Podívajme sa na jeho služobné výkony:

Prekvapila náhla teplá jarná pohoda. To značí, že sneh na horách sa skoro rozpustí, jarné vody naplnia korytá našich neregulovaných riek a hrozí zátopa obciam a pozemkom nižšie položeným.. Preto okresné úrady, sídliace pozdĺž riek, vydávajú nariadenia na prísnu pohotovosť vodnej i suchej polície, hasičov, obecných policajných orgánov atď. Ochranné hrádze treba bedlive strážiť, stav vody kontrolovať, pozdĺž celého riečišťa podávať telefonické zprávy o stave vody, či stúpa alebo klesá a pod. Služba trvá dňom i nocou. V našom prípade je pán strážmajster poverený, aby dozeral na hliadky a v prípade nebezpečenstva urobil potrebné opatrenia.

Lenže pán strážmajster najradšej býva v krčme, tam si dáva nalievať po tri deci a maže mariáš. Práve sa cíti akoby v sedle, lebo dal kontru partnerovi, keď sa tu prihlási hajtman:

— Pán strážmajster, hlásim, veľká voda je tu, ráčte robiť voľačo.

Strážmajster je v plnom ohni pri danej kontre a záleží mu, aby ju vyhral, preto napajedený zareve na hajtmana:

— Ty somár, čo ju mám azda vypiť, keď je tu, či čo?!

*

Okresný náčelník vydal obci Starý Hrad nariadenie, aby prísne kontrolovali prostitúciu a znemožňovali ju, lebo toto sociálne zlo sa povážlivo rozširuje a s ním aj rozličné nákazlivé choroby.

Jožko Kvasnica, hajtmanský »aspirant«, dostal prísny rozkaz od pána strážmajstra Trtola, aby si všimnal tých všelijakých slečíniek, kontroloval hotely, hostince, kaviarne a krčmy, či sa tam nedeje čosi podozrivého, čo by sa priečilo jasným predpisom zákona, krajiny a pána okresného náčelníka, ktorý bol v našom okrese prvým po krajinskom prezidentovi.

Každá nová metla dobre zametá, tak aj náš Jožko Kvasnica ako verný a usilovný obecný policajt, pilne konal predpísanú mu službu. Raz večer obšmietal sa okolo jedného hostinca. Keď vošiel, videl tam mladú slečinku s mladým pánom sedieť za stolom. Služobne prísnym zrakom zistil, či sa nespráva dáma nejak podozrivo. Pre podozrivosť pánov ešte nemáme predpisov, tých si Kvasnica nevšimnal, lebo oni podľa platných zákonov a spoločenskej morálky u nás — nie sú prostitúti, iba tie ženské onakvé. Nuž, ale k veci: Jožko tu nevidel príčiny, aby zakročoval a preto vyšiel. Ale vonku ho to ďalej škreglo a ďalej sa motal okolo tohoto hostinca. Náhodou išiel okolo jeho kolega, Ďuro Haring. Jožko si ho zavolať. Príkázal mu, aby sa zohol, on mu stal na chrbát a pozrel oblokom do osvetlenej izby, čo tam tá slečinka robí.

Tejto pomoci potreboval, lebo oblok bol pomerne vysoko. Ako sa tak díva dnu a pozoruje, ide okolo okresný náčelník s paňou.

— Čože tu robíš, Jožko Kvasnica? — pýta sa pán náčelník.

Náš novopečený policajt našiel sa vo veľkom pomykove, akú má dať odpoveď? Veď keby tam nebolo pani náčelníkovej, našiel by si on odpoveď krátku a jadrnú, ale takto to predsa len nejde. Nie, on to nemôže riečiť. Lenže tu ide o jeho reputáciu a s tou i o kariéru; nejakú vtipnú odpoveď už musí dať hlave okresu, čo je asi viacej ako richtár v obci. Tu Jo-

zef Kvasnica, výpomocný hajtman, srazí hnáty po vojensky »do haptáku« a hlási:

— Pán náčelník, hlásim, že pozerám tajné veci.

*

Na čelo okresu ustanovený bol nový náčelník a chcel sa osobne presvedčiť o pomeroch v obciach, slovom v celom okrese. Chcel zvedieť, či sa správne a načas úraduje, či páni vedúci notári nechodia na ryby, podnotári na rakov v úradných hodinách, alebo komisionálnych pochôdzok nezneužívajú na poľovačku alebo preferanc a podobne. Tak došiel aj do Starého Hradu bez ohlásenia. Prvá cesta viedla na notársky úrad. Tam hľadal pána vedúceho notára, lenže toho nebolo v úrade. Na dvore stál hajtman Jano Širica, nuž toho sa spýtal, kdeže je pán vedúci notár?

— Ja veru neviem; mne oni nepovedia, kam idú. Ale tamto v krčme je pán strážmajster, oni asi budú vedieť, kde sú pán vedúci notár. Nech rácia so mnou ta...

Okresný náčelník s hajtmanom, ktorému sa ani nepredstavil, kto je a čo je, šiel hľadať pána strážmajstra. Aj ho skutočne našli v neďalekej krčme. Reval ani tiger, hlas mu bolo počuť až na ulicu.

Širica vošiel a ohlásil strážmajstrovi, že je tu nejaký pán, akiste agent od umelého hnojiva a hľadá pána vedúceho notára. Strážmajster i s hajtmanom vyšli, aby si bližšie obzreli cudzinca, ktorý sa opováži vyrušovať božský pokoj v ich obci, či v úrade. Strážmajster sa vopred teší, ako vybabre s nevítaným hosťom.

—Kde je pán vedúci notár, že nie je v úrade?
— pýta sa náčelník.

Tu strážmajster zakrúti hlavou, okálami úžasne bodá cudzinca, obličaj skriví ako tiger, keď sa má vrhnúť na bezbrannú obeť. Začne si vykrúcať fúziská a o chvíľu uráči sa odpovedať:

— Hm, čo ich do toho? Čo myslia, že pán vedúci notár každému zavesia na nos, že kam idú? Neuro-

bia to a tým menej k vôli nejakému agentovi, čo cestuje s teplou vodou.

— Ako to so mnou rozprávate, ja som okresný náčelník! — protestuje dopálený náčelník.

— To je teda pekné, — odpovie posmešne strážmajster. — To by mohol každý cesták povedať na stretnutí. Blázon, kto uverí! A vedia, kto som ja? Ja som Celestín T r t o l, obecný strážmajster!

— A ty, Širica, choď sa s ním rozprávať! — hovorí strážmajster kolegovi. Nato sa zvrtol, nechal náčelníka náčelníkom a vrátil sa do krčmy.

*

V obci Kapustovice, v okrese piešťanskom, majú kostol, vežu a tri zvony. Vcelku nič zvláštneho. To majú aj inde a nik si to nevšimne. Ale kapustovické zvony majú svoju zvláštnosť. Najväčší sa volá hrubý, prostredný Mária a najmenší Magdaléna. Keď sa komu uráči odísť z tohoto plačlivého údolia riadnou cestou, nuž mu aj zazvoní, ak si zaplatí. Najprv »podtŕhajú«, to jest, že zvonár zvoní najprv na jeden zvon, pri mužských však ho preruší trikrát, pri ženských dva razy. Niektorí chlapi vravia, že to preto, lebo chlap si vypije tri deci, žena smie len dva vypiť.

Kto neumrie riadnou cestou — teda samovrahom — tým sa nezvoní, iba vraj v pekle im čerti zazvoní.

Okrem toho sluší sa vedieť, že pri úmrtí dievčať na Máriu »podtŕha« zvonár iba poctivým panenám. Na Magdaléne síce tiež poctivým podľa svetského zákona, ale podľa názorov cirkvi svätej všeobecnej — nepriam. Keď teda umrie dievča, čo sa »prespalo«, má nárok »podtŕhať«, jej iba na Magdaléne. Apeľáty tu niet, ani by ju nik nepodával.

Zvonárom bol v tejto obci, keď sa stal nami opísaný prípad, bubeník, menom Mišo Frzoň. On mal za povinnosť zistiť, skôr než začal zvoniť a »podtŕhaním« svetu oznamovať, či umrel chlap alebo žena,

mladý či starý, dievka či mládenec, poctivá či menej poctivá.

Teofilovi Strašiftákovi umrela dcéra. Jeho nádejny zať šiel na faru riadne zahlásiť pohreb a vopred složil aj peniaze za dve hodiny zvonenia. Potom odišiel k zvonárovi Frzoňovi a rozpovedal mu presne, že koľko zvonenia si zaplatil na farskom úrade atď.

— A »podtrhať«, prosím, ako, na Máriu? — pýta sa zvonár

— Hej, na Máriu, ale oné... hm, nože no, semtam môžete zabrnknúť aj na Magdalénu! — odpovie oznamovateľ smrtného prípadu.

*

Stalo sa roku 1922, že v Poľsku vypukol mor na rožný statok. To sa vie, že v pohraničí pašovanie dobytká je tiež trvalým zamestnaním odvážnych ľudí s tej i našej strany. No nie je želateľné, aby bol prenášaný mor. Preto v našom pohraničnom pásme bolo nariadené biľagovať rožný statok a obec Hrabivá tiež padla do tohoto obvodu. Obyvatelia sa proti tomu stavali, lebo voľakto rozšíril povesť, že takto označený dobytok budú rekvirovať. Úrady mali veľa práce so zdolaním tohto odporu.

Tak v Hrabivej mal rozkaz bubeník Jano Bolibruch, aby v obci vybubnoval čas, keď sa tu bude statok označovať. Notár ho ešte posmeľoval:

— A potom len ostro to, Janko, vyhlás, aby si každý uvedomil, že to nie je nijaký žart, ale že to musí byť v záujmesamého obyvateľstva!

— Len nech to už nechajú na mňa, pán urodzený, ja sa už postarám, aby bol správne vykonaný úradný rozkaz.

A bubnoval potom takto:

»Dáva sa na všeobecnú známosť, že ... zajtra predpoludním o 10. hodine pred obecným domom bude sa biľagovať hovädzí dobytok. Každý jeden musí priviesť svoj všetok hovädzí dobytok, aj sám musí prísť. Kto by tak neurobil, vystaví sa veľkému

nebezpečenstvu, lebo ktorý dobytok nebude biľagovaný, ten potom úrady zrekvirujú.«

To sa vie, že výsledok bol uspokojujúci, nik nevyhol biľagovaniu.

*

V obci Nízke Preserany, okres Levice, mali chov pstruhov, ktorý bol veľmi nákladný, ale výnosný. V lete predávali povolenie lapať pstruhov Krajskej cudzineckej rade a tá zas Angličanom. Obecné predstavenstvo preto veľmi dbalo, aby sa chov daril, lebo jeho výnos znamenal sníženie obecných dávok, alebo výstavbu rozheganých mostov po obecných cestách. Jednako však bol tu živel, na ktorý niet zákonov, ktorý daní neplatí, o nič sa nestará, nikam a všade patrí. Sú to Cigáni. Príslušník tohto národa, Laci Oláh, pytláčil v pstruhárni, keď ho nik nevidel. Prišiel na chuť pstruhom a stal sa z neho náruživý pytliak, kmín rýb. Vedelo sa o ňom, že on jediný z Cigánov pytliáci, ale ťažko ho bolo lapiť a ešte ťažšie vyžmýkať z neho priznanie.

Raz prišli robotníci z lesa k notárovi a oznámili mu, že videli, ako Laci pytláčil, ba ako vytiahol z vody asi trištvrtkilového dúhového pstruha. Laci si ich ani nevšimol a lovil ďalej. Notár potom ihneď poslal kišbira po Cigána, aby sa hneď dostavil do úradu. Trvaly dve hodiny, než kišbir priviedol Cigána. Pri výsluchu, ako obyčajne, cigo tajil a zapieral, vraj nelovil a nič nechytíl. Kišbir tomuto všetkému naslúchal; keď bol výsluch skoro zakončený, ozval sa aj on:

— Nak mu neveria, pán notár. Každé jeho slovo je lož. Cigáni aj keď spí. Tam, hľa, ešte aj teraz má jedného pstruha vo vrecku. Zabudol ho tam. Ja mu ho hneď vyberiem...

Kišbir pristúpil k Cigánovi a vytiahol mu z vrecka pekného pstruha.

Tu Cigán vyšiel z konceptu. Zprvu začal si oči pretierať, aby si uvedomil, ako mohol urobiť takú

hlúposť a zabudnúť pstruha vo vačku a tobôž, keď ide na výsluch do úradu. Potom sa už priznal, vra-
viac, že dnes bol prvý raz na rybačke a viacej teda
nepôjde.

Ako sa odohrala táto komédia? Kišbir skôr, než
šiel po Cigána, zašiel k potoku a vylovil tam tohto
pstruha. Preto sa zdržal dve hodiny, lebo huncútske
pstruhy nechcely zabrať a možno, že mali chuť na
mušky, kdežto kišbir im navnadil červa. Vedel, že
Cigán sa neprizná bez očividného dôkazu a on, kišbir,
bude mať aj neskôr s ním prácu. Bude musieť pod
chvíľou behať za ním, keď ho budú vyšetrovať pre
pytliactvo. Nuž, poradil si, ako vedel najlepšie. Lapil
pstruha, a keď viedol Cigána, cestou mu ho vkradol
do vrecka. Cigán takto sám sebe veril, že zabudol si
pstruha vo vrečku a priznal sa. Pstruhy mali začas
pokoj od Laciho.

*

Nasledujúci prípad sa stal ešte pred prevratom
na západnom Slovensku, v obci, kde sídlil okresný
úrad, a teda nu mala byť aj policajná služba hajtma-
nov vzorná.

Notár zaučuje adeptov policajnej služby, ako sa
majú správať v noci, ako kontrolovať, či v krčmách
dodržujú záverečnú hodinu, dbať, aby nikde nehrali
hazardné hry atď. To im ešte zvlášť prikázal, že pri
exekvovaní policajných predpisov nesmú brať ohľad
na nikoho, pán-nepán, žid-nežid a podobne. Pred zá-
konom sú všetci ľudia rovní. Od nikoho nič prijať,
ani sadnúť si v krčme neslobodno. Po skončení in-
štrukčnej prednášky začal notár skúšať. Dal takýto
námet:

— Je jedenásť hodín v noci, čiže záverečná ho-
dina v našej obci pre všetky verejné miestnosti.
V krčme u Ehrendufta je veselo; sedím tam aj ja,
žandársky major, lesmajster a pán hlavný slúžny.
Do miestnosti vkročíš práve ty, Janko Grúľa, ako
obecný policajt. Povedz nám, ako sa zachováš?

— Vstúpim, štram zasalutujem a trocha hlasnejšie zvolám: S a r ó r a ! (Správne po maďarsky záróra = záverečná hodina.)

— Dobre, — pokračuje notár — ale vtom sa obráti od karát pán lesmajster a zavolá na teba asi takto: Ale, vypijú si tam, pán Grúľa! Lejbiš, daj mu slivovice! — Tak, čo urobíš, Janko, há?

— Seknem opätkami, zasalutujem štram a odpoviem takto: Ďakujem ponížene! Ja len pivo pijem!

*

Aj na západe máme pestrotu v hajtmanoch, pomocníkoch, hajdúchoch, bubeníkoch a peregoch, akože sme aj my, profánni ľudia, rozličných pováh. Aj obecní zriadení sú len ľuďmi a ničím iným.

V Buzinciach majú perega Miša Povalu, ktorý sa zamestnáva kupčením s prasatmi. Pravda, na odľahlejšie miesta nemôže chodiť na svinské trhy, lež len doma. Tu jednak sám kupčí s prasatmi alebo v komisii, ak si ho kto pozve, aby mu na trhu vybral súce prasa pre chov, alebo zabiť hneď na pečienku.

Pereg Povala nikdy neváži prasa a vždy presne uhádne jeho váhu, pravda, rozdiel 1—2 kg tu nesmie rozhodovať, lebo veď toľko môže mať bravec či mašička vody v žalúdku alebo iného svinstva. Pereg jednoducho kopne do prasaťa, alebo ho šibne poriadne prútom a podľa toho ako zakvičí, uhádne jeho váhu. Teda podľa kviku taxuje bravčovinu. Keby bol Mišo Povala mladší, dostal by miesto v »Zemedelskej rade pre Slovensko«, v jej svinskom oddelení ako odborník — vynikajúci sviniar.

*

Ináč pereg Povala bol chudobný ako kostolná myš; nevychodilo mu ani na »národnú gramatiku«, vypil si iba pri obecnom oldomáši, na svadbe alebo pri voľbách, keď veľmi pribral na svojom význame ako »zpravodajský referent«, ktorý jednej politickej strane vyblabotá, čo tu dosiaľ robila druhá a tretia

politická partaj. Takéto zprávy sa honorujú prinajmenej litrom tuhej »hrmavice«, čo až črevá osieva.

Raz sa peregovi snivalo, že prišiel do Buziniec pán okresný náčelník a priniesol mu do daru kravičku. I zaplesalo veľmi srdce perega Povalu. Od radosť otvoril oči, aby sa poďíval na vzácny prínos do majetku. Isteže veľké bolo jeho prekvapenie, keď spoznal, že to bol iba sen. Zažmúril oči znovu a zavolať skrúšene:

— Pán okresný náčelník, aspoň kozu mi darujte!

*

Aj na západe si bubeník vše sám upraví text oznamu, čo má uviesť na verejnú známosť. Tak napríklad pomocník v Drieňovej, Daniš Strapák, bubnoval: »Dáva sa na známosť každému, že v pátek bude sa predávať obecné seno na verejnej dražbe. Keby v pátek pršalo, tak ho odpredáme už ve štvrtok.«

*

Iné z úradnej činnosti pomocníka Strapáka:

»Dáva sa na známosť, že jedna slečna stratila svoju kočku. Kdo ju našól, nech hu donese do obecného domu pánu podnotárovi.«

Pri kontumácii psov bubnoval:

»Dáva sa na známosť, že šetci psi mosá byt zavretí. Kdo tento štreng rozkaz neposlúchne, bude zastrelený a pes prísne potrestaný.«

Notár súrne potreboval adresu istého bratislavského človeka, príslušníka do svojej obce. Poslal pomocníka, aby mu zadovážil adresu. O hodinu sa hlási pomocník:

— Pán notár, bol som v rodzine dotyčného. Povedali mi tam, že síce adresy nemajú, ale mu ešte neská napíšu do Bratislavy a požádajú ho, aby im poslal adresu. Len čo hu švagriná dostane, hned hu donese do obecného domu.

V policajnej službe tiež sa vyznal Daniš Strapák, ako uvidíme z tohoto:

V Drieňovej mali balamutu s pasienkami, ktoré do jesene kosili a len potom vyháňali na ne statok. Kým tráva ešte rástla, zistilo sa, že ktosi nedovolené pásol kone na pasienkoch. Richtár poveril obecného hájnika, aby dával prísny pozor a lapil už raz kmína, ktorého príkladne potrestá za tento »poľný puch«.

Hájnik hájil, a predsa pasienky spásali. Tu notár poveril pomocníka Strapáka, aby kontroloval nenápadne hájnika. Daniš si dal záležať a lapil samého hájnika, ako pásol svoj statok na drahocennom pasienku. Aby mu neprišli na krádež, kravské stopy pretlačoval konským kopytom.

To sa vie, že hájnika ihneď vyšmarili zo služby.

Keď sa rozniesla zvesť o detektívskom nose pomocníkovom, prišli mu žalovať Cigáni, že včera v noci okolo richtárovho kurína obšmietali sa Cigáni až hen z Bukového; akiste chceli kradnúť.

— A vy čo ste tam robili, há? — pýta sa pomocník.

Viacej mu nik z nich neprišiel žalovať.

*

Dojímavé sú spomienky lipovského hajtmana Miša Motúza Mravca na jeho služobné časy, na kolegov, spoločnosť a zárobky. Treba vedieť, že Mišo sa dostal k »úradu« len svojím loveckým umením. On bol totiž najobávanejším pytliakom na celom okolí. Nikdy ho nelapil ani žandár, ani hájnik, hoci vedeli o ňom. Nik z nich si neželal stretnúť sa osamote s Motúzom v lese; to by jeden z nich istotne bežal ku sv. Petrovi, ale Motúz by bol istotne tu ostal, medzi živými. Poľovačky v Lipovom vše patrily do zábav veľkých pánov a keďže všetci lipovskí notári vtedy boli babráci, puške sa nerozumeli, ale zabávať sa chceli, stúpala kurz Mišov. Notári so závišťou načúvali raportom žandárov, panských hájnikov o smelých pytliackých kúskoch nášho Miša Motúza-Mravca; keď sa k nemu dovalili nevolaní žandári,

Mišo si sedel na trojnožke a látal škarbale; bol pozitívny majster šusterského remesla.

Mišo býval práve pod horou, ďalej od mesta, nik ho nezbadal, keď odchodil do lesa alebo keď sa vrátil; nebolo ho možno ustriechnuť. Bol si teda úplne neodvislým pánom na celom okolí. Len málokedy spolčil sa s inými pytliakmi na hon, i to iba vtedy, keď im šlo o to, aby sa poďívali do susedných revírov grófa Töhötöma Mrncsalócyho, ktorý si v obore dochovával jelene, daniele a inú zver. Vtedy mu lipovskí pytliaci i cez jeho vlastný kaštieľ prehneli čriedu jeleňov bez toho, že by bol niektorý lesník, hájnik alebo iný zriadenec vytrčil nos a poďíval sa, kto tu pytliaci. Nos by mu boli naši iste odstrelili, preto radšej čušal každý a iba na druhý deň bežal po žandárov, aby lapali pytliakov. Márna bola ich snaha; pytliaci sa obyčajne prepadli.

Preto nesmieme priveľmi zazlievať pánu notárovi vtedajšiemu, Jozefovi Vonkomerovi, ktorý usiloval sa dostať Miša za hajtmána do obce, a to za prvého, čiže takzvaného pomocníka alebo desiatníka, ktorý by bol v rangu vyšší než richtárov hajtmán, Juro Chamrad', alebo hajtmáni pre príahlé diaspóry Bonifác Maľovaný a Cyprián Čudrnák, zvaný blajštift. Ale Miša ťažko bolo zlákať, on sa poznal najlepšie, vedel, že ťažko sa mu bude prispôsobovať jednotvárnej službe a poslúchať predstavených. Bol on slobodným synom prírody. Stvoriteľ aj jemu určil časť zveriny, ak si ju nárokoval majiteľ revíru, mal si teda každý kus opatriť na zadku svojou pečiatkou, grófi a baróni címerom. Ináč, zver patrí — podľa Miša Motúza — tomu, kto si ju odstrelí.

Notár Vonkomer bol by si rád započoval, keby bol vedel mieriť a strieľať. Pod chvíľou posielal k Mišovi pisára Jana Kmíniaka, alebo podnotára Žemličku, aby prehovoril Motúza. Mišo nie a nie odísť zpod hory. Odišiel Vonkomer, vymenili sa úradskí, prišiel nový notár, Eugen Nejezchleba, richtár Gregor s podrichtárom Vavríncom Neslušanom a tým sa

podarilo prehovoriť Miša, aby sa uráčil do obecnej služby. Vieme, že okrem túžby notára Nejezchlebu záležalo aj majiteľom horských revírov, aby sa Motúz stratil z dostrelu a robil dobrotu. Oddýchla si aj zver, hájníci a žandári (bolo to ešte za nebohého Uhorska) a radoval sa notár, ktorého Mišo pracne zaučoval do loveckého umenia. Dajme už slovo Mišovi Motúzovi-Mravcovi, aby nám sám opísal začiatky a priebeh svojej zodpovednej služby:

— Keď som nastúpil obecnú službu dávno pred vojnou, už tam bol hajtman iný, volal sa Vinco Čaniga a prezývali ho chumajom. Krivdili mu, a nikdy som nedovolil, aby v mojej prítomnosti niekto takto nazval môjho kolegu. Mňa sa ľudia báli, mal som rešpekt, ktorého som využil v dobro a na ochranu svojho spolupracovníka.

Vinco tiež bol príslušníkom poctivého cechu ševcovského ako aj ja; patrónom nám bol svätý Krišpín a preto sme sa aj dobre spravovali, ako sa svedčí na druhov. Ale Čaniga skôr prišiel ku grošu než ja, hoci som mal o K 10.— vyšší mesačný plat než on.

Vec sa mala tak, že Vinco mal za povinnosť vyháňať občanov po poriadku »na vartu«. Bol to ešte zbytok panskej robotárne. Vartáši chodili s hlásnikmi strážiť obec, a to vždy dvaja-traja do polnoci a tiež tolki od polnoci. Jedných i druhých kontrolovali žandári a ak kto chybel, o tri dni si ho pozýval »na slovičko« hlavný slúžny; také nedopatrenie stálo chudáka hneď aj 30 korún.

Tu si však Čaniga figľom pomáhal k peniazom. Na vartu vyháňal občanov dnes predvečerom na zajtrajšok. Keď prišiel rad na bohatého Žida, ten mu rád pichol 40 halierov alebo aj korunu, aby šiel ďalej, vyhnal na vartu suseda-chudáka. Kedy kto u nás videl Žida na varte? Iba ak bedár; boháč sa vykúpil, najal si niekoho iného za seba, alebo podplatil hajtmana a ten vyhnal chudobného. I ohradzoval sa taký Juro Peceň, Ondrej Brečka alebo Bonifác Dybala,

ako je to vlastne, že on má ísť na vartu a bol toť, minulého týždňa. . .

— Mlč, nerozumieš službe! — napomína Čaniga rebelanta. Už som obišiel všetkých. Ty si na rade, a preto musíš ísť. . . !

Čo mal robiť chudák? Musel poslúchať, ináč — bol by musel »na slovíčko« k slúžnemu a šliapať až hen do okresného mesta.

Vartáši do polnoci museli zobudiť vartášov od polnoci. Ak ich nezobudili, mesto ostalo bez varty. Ono, aj keď vartovali, páni kmíni mohli veselo kradnúť. Išlo tu hlavne o oheň. Ak bola v obci tancovačka, vartáši »vartovali« v krčme, pozerali zábavu a popíjali si. Ak prišli žandári, mazali vartáši von ani za časov poddanstva.

Prišla svetová vojna a mnoho mužských narukovalo aj z Lipova. Neostal doma ani miestny zverolekár a nebolo v obci ohliadača mäsa; mŕtvoly si revidoval miestny obvodný lekár a židia mali svojho šachtera, ktorý rezal rituálne dobytok. Obecné predstavenstvo malo vážne obavy, že do obce príde nejaký neduh, ak tu nebude odborníka, ktorý by sa rozumel do hovädzieho a bravčového mäsa. Tu prišiel richtár Gregor na myšlienku, poslať hajtmana Vinca Čanigu do Budapešti na náukobeh, kde sa prednášalo o kontrole jatkového mäsa. Vinco má, vraj, rozumu viacej, ako by sa svedčalo, nech ho využije na dobro obce našej slávnej. Ako švec má už vycvičené vlohy uvažovať, dumať, rozumovať, bude teda najsúcejším na tento zodpovedný úrad.

Tak, hľa, náš Čaniga keroval do Budapešti na univerzitu. Obec ho náležite vystrojila, dala mu aj na cestu peniaze, lebo on si nemal zkadial' hraďiť toľký výdavok, najmä keď »vysokoškolské« štúdium Vincovo malo trvať tri mesiace.

Tak som ostal sám v službe a obec mala nové starosti, koho prijať na Čanigovo miesto, lebo ja som nestačil na toľkú prácu. Richtár zahýbal rozumom a potom prijal zas len ševca za ševca, lebo mal už skú-

senosti s predošlým. Bola vojna; richtár bol u nás ani turecký paša — všemocný diktátor, podporovaný zrejme hlavným slúžnym, a to zvlášť za jeho veľké zásluhy pri prenasledovaní »panslávov«, ktorí sa priveľmi zakúsli práve z Lipového do Uhorskej vlasti. Obecný výbor súhlasil s richtárovým návrhom a ja som mal zas ševca kolegu, menom Adama Vrťchvosta.

Žarty stranou! Ševci sú národ na všetko súci! Umrel richtár Gregor a jeho trón zaujal iný, švec Krišpín Gaštan. Zahodil kopyto a lapil sa svedomite svojho úradu. Ráno vstáva už o 5. hodine, rýchle uvažuje, čo a ako by našiel robotu pre chudobu v obci na obecné útraty. Keď niet iného, rozkáže nezamestnaným zametať ulice a on ich potom kontroluje, či ozaj verne plnia svoju povinnosť a nepriživujú sa na obci. To sa vie, že robotníci si nepotrhnajú žily, lež chodia hore-dolu, nerobia vlastne nič a dostanú zaplatené. Peniaze musia byť na všetko; richtár sa postará, aby kde-komu predali ten, či onen kus obecného pozemku a tak si obec sama zožiera svoju postáť majetkovú. Aby zaviedol nejaké výnosné investičné práce...? Na to je okresný úrad, nech zas ten hýbe rozumom a stará sa!

Richtár potom kontroluje robotníkov, a aspoň za tento výkon si nárokuje odmenu z obecnej kasy, ktorú mu pravidelne vyplácajú. Keby kontroloval! Ale on skôr prezerá šenky; čádra od jedného k druhému, všade sa mu ujde z »gramatiky«. Tak to nejak dotiahne do večera, keď potom už zasadne v krčme »U zlatého býka« hrať v domino. Trávi on takto svoj drahý čas, pozerá rád na dno, ale nie potoka, ktorý by bolo treba vyčistiť, lež na dno pohárika. Čím viacej si prihne, tým má viacej rozumu; tak to býva vari všade na svete.

Druhú komédiu máme u nás s mojím kolegom Gaštanom. Keď ide bubnovať, hrnie sa za ním kúdeľ detí, zabávajúcich sa na jeho oznamoch. To vari nebudem ani spomínať, ako si pomieša oznamy a úrad má s tým potom veľa mrzutostí.

Keď Gaštan dostane od pána vedúceho notára na ceduľke napísané, koho má zavolať do notárskeho úradu, kolega si to cestou šlabikuje, až kým príde do domu patričnej osoby. Tu sa potom zhurta osopí na občana, vraj: »aby ste išli hneď do obecného domu, volajú pán vedúci, lebo ináč bude zle...!«

Gaštan je ináč dobrý chlapík, neškodný. Keď si však upije, má mnoho rečí. Je postavy malej, a preto tým smiešnejší je, keď si na štátny sviatok opáše šabľu alebo namontuje ostrohy. Najradšej by nosil služobnú čapicu s dlhým perom, lebo to, vraj značí mužskosť, odvahu, silu, a to treba na náš ľud, ináč neposlúcha a práve z neho si robí blázna. V službe sa veľmi nepretiahne. Ráno o ôsmej prinesie poštu do kancelárie, nato odíde na raňajky, po raňajkách — kamže inam než do šenku, kde si posedí do obeda. Popoludní sa občas naskytne nejaká povinnosť, zavolať niektorého občana do úradu, ináč vlezie do šenku, kde sedí do 17. hodiny. Tu potom listové a balíkové zásielky odnesie na poštu a je koniec služby. Vlastne ani nie celkom, lebo Gaštan zalezie zas do krčmy, kde vysedí aj do polnoci, alebo ešte dlhšie. Vždy sa nájde dobrá duša, ktorá mu tam zaplatí štamperlík-dva ostrej; pri stoloch hrajú v karty alebo besedujú; nuž čas utečie, ani sa nenazdáš.

Najlepšie sme sa sporadúvali s Čanigom. Napríklad: chodievali sme spolu vinšovať Nový rok z dom do domu. No, bedárov sme obišli, tí nám za vinš nemohli nič dať, zato zámožnejší dávali nám viacej ako obyčajným vinšovníkom a žobrákom. Obišli sme mestečko a zarobili sme si každý aj 200 až 250 koruniek. To nám mnoho znamenalo pri mizernom plate. Taký zárobok sme poriadne oslávili, kde inde, ako v krčme; poriadne sme si upili.

Ja ako desiatnik mal som byť v obecnom dome. Šaty nám všetkým dávala obec. Okrem toho mal som aj bubon ako dôchodok. Od bubnovania sa mi platila 1 koruna. Keď som šiel niekam úradne s pisárom Gáborom Cintľavým, obidvaja sme si zarobili pár koruniek za úradný výkon. Dnes je to horšie.

Kam skorej chodievali úradne hajtmani, dnes sa tlačí pán starosta a prísazní. Taká, hľa, je u nás deľba práce.

Klesá už náš význam i honor. Občas sídeme sa s Čanigom — kdeže by inde ako v krčme. Povieme si tam, aby nám naliali po pol deci dobrého rumu, po vypití ktorého cítiš v žalúdku slasť, ani čo bys' zhltol miškára. V krčme si pospomíname na staré zašlé časy a pritom si popíjame. Tak nám čas ubehne, ani sa nenazdáme, že je večer, vtedy už skoro ani lalotať nevieme dobre po slovensky; myslím, že rozprávame vtedy tým novým jazykom, čo sa volá esperanto.

Aj vína si dakedy vypijeme, ak sa naďabí slušnejší zárobok. Ono, hm, 1.20 K za deci vína je prídrahá maškrtá pre hajtmana. Našinec sa uspokojí najradšej rumom. Vítaným je aj elixír, čo sa u nás motykou mláti, lenže nie zemiakový, krumpľový, lež čistý burgyňový. Z tohoto, keď si vypiješ, páchneš aj na hodinu cesty, ani čo bys' požral záprtky. To by však neprekážalo, len by sa nám dostávalo trocha viacej šupákov, aby sme sa mohli do vôle napiť, lež aj toho je primálo! Treba sa uspokojiť, ako vraví slovenské porekadlo: »Dobrá psovi mucha, keď ju len oňuchá«.

Kedysi boly inšie časy. Za šesť grajciarov dostal si pol litra tej »gramatiky«. Keď si to vypil, zacítil si energiu aj v hlave. Dnes platíš korunu za pol deci a je to toľko, ako keď pes zhltnie komára.

Nedá sa nič robiť. Probovali aj u nás akísi misi-onári-abstinenti; nik im nešiel na schôdzku; nepochodili. Odišli do susedného okresu a tam iste mali rovnaký úspech ako u nás. Prosím vás: pálenka musí byť v národe. Poriadny Slováč si musí upiť vždy. Narodí sa človek, pijú na krštení iní, žení sa, predá kus dobytky, alebo kúpi — pije sa stále. Keď umrie, pijú zaň zas truhliaci pozostalí. Slováč zapíja žiaľ, smútok, pije na radosť svoju i svojich spolubližných. Veď aj lekári vravia, že keby pálenka umrela, ostalo by po nej mnoho sirôt. Ja by som bol tiež takou si-

rotou a denne by som jej chodil na hrob, oplakávať ju, chuderku.

Pri svojom hajtmanskom zamestnaní zelinárčim aj so svojou ženičkou. Sbierame a skupujeme liečivé byliny. Umožňujeme zárobok aj po okolí chudobným ženičkám a deťom; mnohé si zarobia aj 18—20 K. Premnohým liečivým bylinám viem aj ich latinské mená, ale to sem nepatrí, kde som sa rozkrákoril trocha viacej o tom, čo nám popoháňa naše motory, o pálenke.

*

Po prevrate naša slávna veľká obec tiež sa vylienila trocha, ako žaba z chl pov. Koniec je poriadkovej robote, vartovaniu. Obecné zastupiteľstvo sa usnieslo prijať nového zriadenca za obecného policajta s pelendrekom, aby sa vyrovnal štátnym. Volal sa Juro Krumplík. Bol vari tri roky zajatý v Rusku, videl kus sveta, rozličné spoločenské poriadky a toto všetko mal zužitkovať pre dobro občianstva a slávu našej obce.

Krumplík sa rád obšmietal okolo pánov, ako uvidíme z príhody, ktorú pre zaujímavosť musím ešte spomenúť.

Lipovskí nimródi usporiadali dňa 10. decembra r. 1930 veľkú poľovačku v lipovskom a chrenovskom chotári. Bola už dosť silná vrstva snehu na poliach, dobre sa strieľalo. Chudáci zajkovia sa len tak prevaľovali po snehu; mnohý iste ľutoval, že si skorej nespravil testament. Ale bolo aj takých veľa, čo odbehli dochrámaní od striel, keďže strelci mali krivé broky alebo nevideli ďalej od nosa. Taký zajac zájde ako mrzák, chytí ho škodná alebo pytliak. Ale páni mali zábavu a ja s nimi. A hlavne o to tu išlo, aby sa páni pobavili. Bola to tedy slávna a povestná poľovačka. Sišla sa honorácia nielen z Lipového, ale aj z okolia. Panskí páni to boli, len čo je pravda; náš pán notár Basilídes Lahkoživ, chrenovský notár Bonifác Kakalejčik, mrkvantický pán notár Edmund Frgač s podnotárom Matejom Mrázom-Šmatlom, le-

kárnik Jonatán Vitriol s pomocníkom Karolom Nálezom-Chumajovským. Nechybel ani pán farár dolný, Celestín Dopáter, pán farár horný, Michal Citara s kostolníkom Krišpínom Evinicom. Páni učitelia z Lipového: Jariabok, Trubač, Oharek, Panák a Slaboch — sa nám hlásili ako výborní strelci. Učitelia z Mrkvantíc: Oprava, Papuča, Plesnivý oddane vyhlásili, že sa dajú poučiť lipovskými kolegami, ako treba strieľať. Hôncov nasháňal hájnik Mišo Obžera a pred započatím poľovačky ich poriadne vymuštroval, ako majú nadháňať pánom zajace.

Honilo sa všelijako, do kruhu, polkruhu alebo do podkovy, ako to kde vyžadoval tvar chotára. Za každým ukončeným honom nezabudli sa páni poriadne potúžiť; pilo sa všetko, len nie kolomaž. Aj mne sa často ušlo, lebo som tam bol rovnocenným a váženým partnerom a strieľal som zajace pánom skoro zpred flinty, lebo som sa obával, že mnohý babrák zajaca chudáka dokaličí a ten ešte aj utečie a zahynie v poli.

Zprvu sa ešte obstojne poľovalo. Záťaž sa hlásila úmerne s množstvom vypitých šnapsov. Potom sa už strelci medzi sebou hádali, kto ktorého zajaca odstrelil. Každý si privlastňoval ako vlastný úlovok zajaca, čo prebehol okolo neho a on ho netrafil. Nakoniec už nepoznal brat brata, iba ja som sa držal a naprával krivé broky, dostreľoval odbehnuvších zajacov, čo páni babrácky skántrili. Kto ma neznal, neveril by, že ja som bol takým strelcom, ale náš pán notár ma predstavil takto:

— Nečudujte sa, páni, to je starý kocúr! Ten mnoho vie, mnoho skúsil, všetkým by nám mohol byť majstrom v poľovačke. Keby ten chcel vyprávať, vedel by nám povedať také poľovnícke tajomstvá, o ktorých sa nám nikomu nesníva, pravda, pán pomocník?

— Je to tak, pán vedúci, — vravím. — Škoda čas márneť. Najmúdrejšie bude, keď sa pôjdeme všetci zohriať dakam...

— Motúz má pravdu! — kričali páni. Nik nebol proti.

Vliezli sme do krčmy a tam potom začala zábava. Najprv malým kalíškom slivovice, potom trochu väčším. To sa opakovalo, prišla večera — chutné mäsko so zemiačkami; aby si toto nemyslelo, že ho pes žral, zapíjali sme ho vínom. Najviacej som si smel trúfať ja, ktorý som složil najviac zajacov, ale som bol skromný iba potiaľ, že keď ma núkali pitím a jedlom, koša som nikomu nedal. Potom sa pilo i pivko, na to občas niečo »tvrdého«, aby sa to usadilo v žalúdku lepšie. A začala zábava. Páni začali latinsky; jeden licitoval cez druhého. Napríklad:

— Ja som mal takého psa staváka, čo nemal páru nikde. Keď som mu hodil z kachieľ žeravý uhoľ, pekne mi ho aportoval, — chválil sa pán notár Kakaľejčík.

— A to už ako, kolega? — pýta sa pán notár Mráz.

— Nuž tak, jednoducho — odpovedá hrdina. — Psík obyčajne vzal do pysku pohár s pivom, uhoľ zalial a studený mi ho priniesol.

— Správny to bol psík! — prikyvujú páni. — Mal si z tej rasy nejakého prisadiť, aby ostali potomci a slúžili ďalej! — dodáva učiteľ Plesnivý. — Ja som mal psa, ktorému bolo treba onikať. Mal vám výborný detektívsky čuch. Idem raz v mesiaci marci okolo hostinca, toť, v Bahňanoch. Sultán vbehne do kuchyne a donesie mi ztadiaľ kus zajačiny v papieri čerstvo zamastenom. Odoberiem mu papier a čítam. Stálo tam, že v tomto hostinci sa už nepredáva zajačina. Pes ju zavoňal na tomto papieri a mne to takto hlásil.

Páni híkali údivom a ja tiež. O chvíľu zavítal do krčmy miestny fiškál, pán doktor Benjamin Brzobohatý. Nebol poľovníkom, ale rád si posedel medzi veselou chasou, akou sú poľovníci po poľovačke.

— Áááá, pekne vítame pána fiškála! Víťaj, víťajte, pekne vítam! — ozýva sa od stolov družný prívet pánov poľovníkov.

— Ba, že tak neskoro prichádzaš medzi nás! —
vraší rozkohútený nimród, pán lekárnik Vitriol. —
Iste si mal sviatok, čo?

— Aký sviatok, neviem o ničom! — vraší fiškál.
— Žena mi tiež o ničom nevravela, — čuduje sa
fiškál.

— Ako by nie! — pokračuje apatikár. — Dnes
je predsa svätého Dysmasa, to predsa nemožno za-
prieť, keď to potvrdzuje kalendár!

— Ja som predsa Benjamín! — bráni sa fiškál.

— Amicenko, pán farár Dopáter, nože povedz,
kto bol Dysmas? Ty sa vyznáš vo svätých lepšie než
my, hriešnici! — ponúka lekárnik priateľa farára.

— Lhká odpoveď. Dysmas bol lotor, ukrižovaný
s Kristom po jeho ľavej strane. On sa obrátil ku
Kristovi a ten mu prisľúbil, ako hovorí Písmo, že ešte
toho dňa bude s ním v raji. Nuž a bol a preto je svä-
tým!

To súhlasí, potvrdzujú učitelia. Svätý Dysmas
je patrónom fiškálov a lotrov; naša cirkev sa o kaž-
dého statočne stará. Sadni si a daj aj ty niečo k lep-
šiemu!

Fiškál si sadol, rozkázal niekoľko litrov vína a
keď spoločnosť tak riešila, že dnes má on svoj svia-
tok, nuž pilo sa na jeho zdravie a dobré úspechy aj
ďalej.

Potom nasledovali karty. Páni hrali, to sa vie,
že nie o fazuľu, lež o korunky. My sme kibicovali,
čo sme sa nerozumeli panským hrám a ani nemali
na to groší. Darmo sme nestáli, popíjali sme vedľa
nich.

Cigáni skoro vysliedili, že sa tu bavia páni, nuž
doteperili sa do krčmy, zprvu len do sprostej šen-
kovne, potom sa popreťahovali aj do panskej izby a
už to začalo. Páni nikdy nevyhodia Cigána, lež po-
kladajú to za samozrejme, pánom vlastné, aby sa po-
bavili pri cigánskej hudbe. Začalo sa tancovať na
všelijako. Tanečník nebolo, bavil sa a cifroval každý
sám.

Ale kde sa vzal — tu sa vzal, vytalúpil sa od-
kiaľsi aj náš Krumplík, lipovské »rameno spravodli-
vosti«. Začal škriekať ani sojka, vraj:

— A čo by páni vedeli! Ja viem. Ja som bol tri
roky v Rusku zajatý, viem kozáčka zatancovať a
viem aj mazúrku. Ja som chlap na mieste, preto som
aj u nás policajtom.

— Tak, uverím ti, že si bol v Rusku, keď mi po-
menuješ všetky druhy čapíc, aké sa v dnešnom so-
vietskom Rusku nosia! — ozýva sa od karát notár
Frgáč, čo sa neskoro po prevrate vrtátil domov tiež
z Ruska, ako zajatec.

Krumplíkom to trocha drglo, ale začal sbierať
pamät a spustil:

— Nuž, hľa cárski vojaci nosili furážku, oby-
čajná čapica sa tam volá kepka, krasnoarmejski no-
sia budjonovky, rudoflotčici bezkozírku, letci pilotku,
deti kapor — čepiec a Tataři tibetjuvku... Viacej
už neviem, — modlíká Krumplík.

— To mi stačí; bol si tam, videl si niečo a mož-
no, že aj vieš. Uvidíme, — vraví notár Frgáč, — aké
je tvoje tanečné umenie.

— Tak mi teda, Fero, zahraj kozáčka! — rozka-
zuje si policajt náš všeobecný.

A Fero spustil, hral kozáčka, len sa tak basa
rozplývala. Policajt tancoval. Páni sa sbehli okolo
neho, lebo tento tanec ešte nik z nich nevidel. Páčil
sa im Ferov výkon, začali ho preto ponúkať vínom,
pivom i pálenkou. Policajt len tancoval. Ustupoval
pánom, až sa raz voľáko pošmykol a zlomil si pravú
nohu v členku. Zvalil sa na zem a začal kričať od
bolesti. Shrkli sa páni; jedni sa smiali, lebo si my-
sleli, že policajt figľuje. Bol podtrunžený a oni tiež,
preto tá nedôvera.

Ale policajt len furt volal o pomoc, lebo noha
bolela. Páni zprvu neverili, mysleli, že policajt si
z nich strúha dobrý deň. Ale policajt nariekal a na-
riekal a tu sa páni lapili rozumu. Hneď najali auto,
zaviezli policajta do blízkych Bahnian, kde mu lekár

nohu ošetril, ztadiaľ tým istým autom odviezli Krumplíka do Trnavy, takže, chudák, ani doma nenocoval. Prvú zvesť o policajtovom zranení do Lipového priniesol náš pán richtár. Nik mu nechcel veriť a tým menej Krumplikova žena, lebo u nás sa nikdy nestalo, aby si kto zlomil nohu pri tancovačke. Toľkú hanbu by nebol nik prežil, ale v novej dobe aj iné potupy ľahko preboľia a svet si z nich nič nerobí.

Bežala Krumplíčka do Trnavy za mužom; smutné tam bolo ich stretnutie, ale lekári ju ubezpečovali, že na Vianoce jej bude muž doma a bude vraj chodiť zas rovno, ako predtým. Lenže opak bol skutočnosťou. Krumplík sa vrátil až o tri mesiace a ešte i dnes musí chodiť doma o barľách. Z toho plynie pre všetkých ponaučenie, že si majú dať dobrý pozor, ak chcú tacovať kozáčka, aby ich nestihol osud nášho policajta Krumplíka.

Chudák kolega — Krumplík, ešte si ta vyjde k susedovi, pobeseduje s ním, ale noha len vše pobolieva. Ale obec sa nad ním zmilovala. Uznali, že policajt utrpel úraz v službe, nuž obecná rada a výbor odhlasovali mu mesačnú penziu. Bez tej by neobstál a nevyživil štyri malé deti. Bola by sa aj ku Krumplíkovi nastahovala psota, ako to skúšala aj u mňa, potvora.

Jedného zimného dňa nastahovala sa ku mne psota a usadila sa mi v peci. Priveľmi som si toho nevšimol, lebo okolo chudobného človeka vše sa tmoľí kadejakých nerestí pod pavúz. Ale o nejaký čas okrem psoty — matery, už mi až deväť mladých krkov vyzízalo z pece. To ma dožralo. Vravím žene:

»Čuj starká, psota sa nám oprasila v peci a má tam deväť večne hladných krkov. Musíme sa proti nim nejak brániť a vykúriť psotu z nášho príbytku!«

Moja nebohá žena rozumela trocha babskej medicíny. Vzala snop slamy, strčila do pece a zapálila. Stará psota hľadala nejaký otvor, aby sa dostala von. O mladé ju akoby ani hlava nebolela. Skúmala každú skulinu, kade by sa nejak vyslobodila. Pri peco-

vých dverách stála moja žena s chabinou, aby ju ovalila po hlave, ak by sa drala von.

Ale psota predsa len našla dieru, a to v malom sopúchu a tadiaľ vyletela. Mladé sa podusily. Potom sme ich vyhrabali a zakopali ku potoku, aby k nám nejak ešte neprišli.

Od tej doby veľmi dbám, aby som nevkrečil do domu, kde má psota svoj domov, aby sa reku, nejak na mňa neprifárila, mrcha. To je ako mor, nešťastie v rodine. Kde sa psota usalaší, tam je zvada, nepohoda, šomranie, bieda a všetky neresti, čo s tým chodia vospolok. Niet tu za čím žialiť.

V istej rodine u susedov tiež sa bieda vkmotrila. Boli to mladí manželia, nuž začínali poznávať život pekne zdola, to je — od nedostatkov. Tak si azda lepšie navyknú a budú si neskoršie vážiť života a prípadného pohodlia v ňom. Blížili sa fašiangové sviatky, ktoré síce nie sú v kalendári označené červene, ale národ ich u nás slávi prinajmenšom plnou misou šišiek a pálenčiska. Šišky musia byť usmažené pekne do ružova a beda gazdinej, ktorej by sa nedostávalo na šišky!

Tak bolo aj u našich susedov (volali sa Mrzútovci). Gazdiná nemala na cukor, múku, ani na omastu, aby napiekla šišiek na fašiangy, nuž čo urobila? Predala malú sošku svätej Terezky a napražila šišiek plné dve misy. Na obed príde muž z práce a prekvapený pýta sa ženy:

»Nuž, a to už ako? Kde si nabrala, Barbora, groší?«, vraví. »Veď ráno nebolo ani groša v chyži! Kdeže sa nabralo u nás toľko šišiek?«

Vtom sa ale ozve malá jeho dcérka, Anička a hlási radostne:

»Mamička predala svätú Terezku a zato kúpila múky, aby sme mali na sviatky aj šišky na stole...«

A tu Mrzút chytí papek a poriadne ním natrel ženu, ktorá sa odvážila k takému nešerednému činu. Lenže to už nepomohlo; Terezka bola u Žida a šišky na stole. Sadol si Mrzút k mise a nahádzal sa šišiek

do vôle. Splnilo sa aj tu staré slovenské porekadlo, že »neni toho rúcha, čo by nevešlo do brucha«; aj svätá Terezka vošla do brucha.

Ťažký je údel hajtmána, ale je to úrad a prvý v obci najmä vo veľkej, lebo cesta k notárovi a richtárovi vedie vždy cez hajtmána.

V Kozlovciach je hajtmán súčasne aj hrobárom, lebo by nevyžil zo samého platu, čo dostával ako obecný zriadenec. Bol síce chudý, ako Žid pod kolenom, ale ináč zdravý. Len keby bolo možno častejšie si prihnúť z tej »domavarenej«, čo financ nevidel a čo pod kožuchom roznášajú po našich dedinách statoční Lubinčania, Turolúčania a Moravskolieskovčania. Preto si musí hľadať aj vedľajšie zamestnanie, aby vyžil, lebo chudý skôr zahynie, ako tučný soschnie.

Pri pohreboch sa najskôr újde na jazyk z toho elixíru a keď je už tak blízko ku gágoru, do žalúdka to má už len skok a hneď je v žilách. Preto náš Gašpar Čačaný má väčšiu radosť, keď si dobrotivý Boh čím hustejšie pozýva k sebe na raport nehodných služobníkov zemských, než akoby ich privádzal na svet. Pri nebohom, sotva zavrel oči a čo aj má ešte paprčky teplé, už sa pije na jeho duševné spasenie. Ký div, že Gašpar niekedy neprichodí k pohrebu triezvy, ako toľ raz, keď umrel Cyril Brzobohatý. Farár vykropil na cintoríne rakev aj hrob. Kántor začína pohrebnú pesničku »Už idem do hrobu...«, pri čom majú rakev pustiť do hrobu. Celkom tak bolo aj teraz, len čo sa nacenganý Gašpar trocha potkol, skoro by bol strhol za sebou aj občana, ktorý na druhom konci povraza pomáhal rakev spúšťať. Tu si Gašpar zahrešil, ako sa tomu z vojny naučil:

»Kruccifix, Herrrgott!«

Farár to začul a pohrebníci tiež, ale nik sa nad tým nepozastavil znajúc povahu Gašparovú, ktorý inde zvykol oceľovať takto:

»...som ci tristobohov...!«

Keď mu toto raz farár vytýkal, vravel, že však to nič. On len tých tristobohov mastí, »čo nám tu

Česi nechali«, ktorí, ako to bývalo najmä drier zdôrazňované, »vzali Slovákom Boha«, ale hentých tristo im nechali. A že sa pri pohrebe sem-tam niečo vyklzne z huby? Je tam toho! Je to asi po nemecky, v tom ani nie je nadávka, lebo Pán Boh asi tomu dobre nerozumie. Čože by sme boli za národ, keby sme si nevedeli poriadne zahromovať?! To nás ešte drží pri energii a tá národná »gramatika« hen z lubínskych kopaníc.

*

Stalo sa hen v Mamrachúroch, kde ako je známo, ťahali býka na kostol, čo bol cirkvi daroval Žid, aby si aj s kresťanskej strany zabezpečil posmrtnú slávu a život večný. Tu mali hajtmána Jura Obšívana, známeho na široko-d'aleko, že najradšej pil len denaturovaný lieh, tu »hamršlógom« zvaný, lebo tento mok aspoň poriadne zakurbľoval v žalúdku a v črevách. Iná pálenka, to je ako toť — limonáda, súca pre nemluvnáta.

Janovi Nerozhodovi, richtárovi (po novom — starostovi) tejto slávnej obce sa uráčilo odísť s tohto plačlivého údolia. Oznámil to svojej žene a požiadal ju, aby poslala po kňaza. Richtárka lapila na dvore Obšívana a poslala ho na faru.

V takomto súrnom prípade treba aj k farárovi bežať. Aj teraz, nestačil sháňať kostolníka, lež požiadal hajtmána, aby mu odniesol klenoty. Ochotný Juro počúvnul; vzal do rúk, čo mu duchovný prideliť, a kráčal za ním. Kňaz šiel voľákosi istejšie než Juro, ktorý už bol po obligátnej svojej porcii — dve deci hamršlógu, iba čo len prepletal svojimi pedálami za farárom.

Ale beda, prebeda! Prichodí prejsť cez lavičku nad potokom. Farár prejde a čaká hajtmána, ten sa však potkne na prostriedku lávky a klenoty mu sletia do potoka. Tu sa Juro poškrabe zauchom, zadíva smutne do vody a zvolá na farára:

»No bohuprissám; už je gloria v trapu!«

*

V tejto istej obci odvádzali na Vianoce smotanu farárovi. Vyberal ju kostolník, Ondrej Nákopa s hajtmanom Obšívanom po domoch. Tento raz však mali trocha priveľký sud, čo bolo nápadné niekoľkým dedičanom. Naši kveštanti chodili pekne od domu do domu a keď už boli na konci dediny i svojej práce, spýta sa Matej Vykydal dolný — Obšívana:

»A ste si istý, že bude za plný sud tej smotany, čo?«

»Jakožináč, veď ešte hen pred Kozárovým domom bolo jej tot Ondrejovi po rit...« — odpovedá Juro Obšívan.

*

V Bukovom pred vojnou mali mamľasa richtára, ktorý si chcel, hoci bol sprtačeným Slovákom, robiť vlastenecké zásluhy pred Budapešťou za maďarizovanie čistoslovenskej obce. Tento patriot aj pre hajtmanov pokúpil v Budapešti zvláštne čapice, tzv. arpádovské, ktoré si smeli hajtmani natiahnúť len na štátny sviatok, alebo keď prišiel do obce slúžny alebo vicišpán. Hlavný župan sa nestaral o obec, iba sem-tam o jej »panslávov«, ktorých mu servíroval pre árešt mamľas richtár. Arpádovky vídavame i dnes na obrázkoch maďarských zemanov v Maďarsku. U nás by ich zhodnotili ako strašidlo do maku. Ale vtedy to bola sláva, namontovať si na strapatú lebinu arpádovku.

A mali tam vtedy hajtmána bývalého ševca, ktorý sa trocha hneval na abecedu a podobné panské zbytočnosti, ale nehneval sa na pánov, keď mu v krčme kvapli vína alebo obyčajnej pálenky, ešte radšej tejto ako riedkeho a slabého vína. Hajtmána prezývali Gombíkom, volal sa ináč Jožo Sanitník. Pretože sa mračil nad abecedou, dobrý bol pre trúbu-richtára. Notár už mal pomocníka, ktorý vedel dobre čítať a písať. Úradným odznakom v službe bola trstenička, ktorú každý hajtman nosil strčenú za sárou. Na Štefana kráľa musel si každý hajtman opásať šabľu; ani tá nebola zvedavá, aký je svet mimo poš-

vy, do ktorej ju vsunuli ešte v továrni a kde ju hrdza úplne zunifikovala s pošvou, takže by ju ztadiaľ nebol ani pár volov vytiahol. Gombík si namontoval aj ostrohy pre väčšiu zábavu mládencov.

Ženil sa po prevrate podnotár a bral si Bukovčianku. A tu si Gombík skoro násilím vymienil, aby smel sedieť pri kočišovi na koči, ktorý povezie snúbencov do kostola ku prisahe a odtiaľ ako mladomanželov zas domov. Okrem toho ešte kládol podmienku, že podnotár Mazanec musí dovoliť, aby si opásol šabľu, na čižmy namontoval ostrohy a na hlavu položil čapicu arpádovku. Tu sa ho podnotár opýtal, kto to bol ten Arpád? Sanitník odpovedal:

— Čo, to ani nevedzia, pán podnotárko? Arpád, Zoltán, Gejza — boli prví ablegáti . . .

*

Príhoda časová a praktická stala sa v Mrzákoch, v obci na slovenskom pohraničí.

Aby sme jej lepšie porozumeli, zdramatizujeme ju, aby sa hodila súčasne aj pre náš rozhlas, ktorý sa v poslednej dobe s veľkou chuťou rozbehol do zdramatizovania každej novelky; reku — nech si poslúži. Nazvime hru asi takto:

»Ako je možné ľahko a rýchle zaopatriť obci bubon, čiže dobrý nápad je cennejší nad peniaze.«

Osoby:

Matej Čupec, hajtman obce Mrzáky,

Juro Švondrk, vedúci notár tamže,

Jano Kvaka, richtár či starosta obce.

Dej sa odohráva — kdežeby inde, ako v obecnom dome. Kulisy netreba, hra beží aj bez nich, ako uvidíme ďalej.

V notárskej pracovni sedí pán vedúci notár; vari nerozhoduje, v ktorej platovej stupnici je a akú má šaržu v služobnej pragmatike. Je práve po raňajkách, v dobrej nálade, krúti si fúziská a pasie očami po aktách, nakopených na písacom stole. Do kancelárie vstupuje hajtman.

Hajtman: Panské ráno vinšujem urodzenému pánu notárovi!

Notár: Dobré ráno, Matej. A ty si vari okotený, či čo?

Hajtman: Prečo, pán notáriuško, však oné...?!

Notár: Lebo ma oslovuješ urodzeným.

Hajtman: To už tak zo zvyku, ako by. Tak sme si navykli dávno.

Notár: No a čo máš nového, Matej, hneď za včasného rána?

Hajtman: Vcelku nič. Čože by boly zavčas rána za novoty, prosím!

Notár: A čo nesieš?

Hajtman: Teda to sú iba, toľ, doručenky. Dostanem ešte niečo pre dnešok, alebo nemáme nič, pán notáriuško?

Notár: Počkaj, hneď dostaneš dnešnú porciu. To vieš, vždy sa nasbiera. Ináče, ako sa máš? Ešte sa neoženíš? (Hajtman je tri roky zalúbený do svojho ideálu, čo býva v obvode notárskeho úradu.)

Hajtman: Oh, ešte sa nebudem ženiť. Je kríza, ťažko vyžiť!

Notár: (vydá zriadencovi spisy, aby ich doručil v obci.)

Hajtman: (Stojí a čaká.)

Notár: Čo je Matej? Sme predsa hotoví. Môžeš odísť.

Hajtman: Rád by som ešte niečo povedať pánu notáriuškovi.

Notár: No? Von s tým, aby ti bok nevyrazilo.

Hajtman: Už máme veľmi mrchavý bubon. Nedá sa na ňom bubnovať. Treba kúpiť nový.

Notár: Ej, ej Matej! Vieš predsa, ako pomaly a stenčene chodia prídeľy od daňového úradu pre našu obec. Tento dáme opraviť a bude ešte dobrý. Potom tiež vieš, že obec je priveľmi zadlžená, nemá na takéto výdavky. Treba šetriť!

Hajtman: Teda dobre. (odíde.)

Uplynulo niekoľko týždňov od tohoto rozhovoru. Raz prihrmí nejaký veľmi hrozivý prípis od pána okresného náčelníka. V bachante spisov je aj list, písaný hajtmanom Matejom priamo prezidentovi Republiky. Obsah bol takýto:

— Veľavážený Pán Prezident!

Ja, podpísaný Matej Čupec, mrzákovský hajtman, prichodím so zdvorilou prosbou k pánu prezidentovi Republiky. Ráčne prosím obdariť našu obec novým veľkým a pekným bubnom. Nemajúc iného želania, ostávam v plnej úcte: Matej Čupec, mrzákovský hajtman. . .

Notár si hneď na to dá predvolať hajtmana, aby ho vypočul v súvisе s písaním tohoto listu. Prečítal mu list, vynadal, ako sa patrí, že obťažuje pána prezidenta podobnými malichernosťami a, vôbec, ako sa opovážil takto pokračovať.

Hajtman: Prosím pekne, nuž takto sa to všetko zomlelo: Obec má už mizerný bubon. A dobrý bubon je prvou podmienkou, aby som svoje povinnosti správne a dobre konal. Myslel som si, že keď pán prezident dáva väčšie dary, aj nám podaruje nejaký dobrý bubon. Čože je to pre pána prezidenta? Maličkosť! Len ho treba na to upozorniť!

Notár: Čo si to dovoľuješ, Matej?! Kam by sme prišli keby hajtmani podávali žiadosti a žaloby prezidentskej kancelárii?! To je smelosť, pre ktorú budeš potrestaný. Ty máš bubnovať na takom bubne, aký tu obec má a hotovo!

Hajtman: Veru ako verný hajtman mrzákovský aj by som si zaslúžil lepší bubon. A keď obec nemá peňazí, za to ja nemôžem. Mala si nasporiť. Apeloval som hneď ku hlave štátu, lebo inde by ma boli jednoducho odmrštili. Viem, ako to chodí v úradoch, keď sa niečoho dožadujú hajtmani. . .

Notár: Matej, táto tvoja bezočivosť neobíde sa bez následkov a tie si potom pripíš sám sebe.

Po tomto rozhovore boly spisy odoslané okresnému úradu. Už sa na vec skoro zabudlo. Až jedného

dňa poštar priviezol do notárskeho úradu zásielku — pekný veľký bubon. Notár si zavolá bubeníka, nášho hajtmána Mateja. Ten sa dostaví do pracovne notára na rozkaz.

Notár: No, Matej, predsa prišiel bubon, tu je, hľa . . . !

Hajtmán: Ach, naozaj? Kdeže je? Ej, či som mu rád!

Notár: Tu je, hľa, podívaj sa naň, je taký, ako si si žiadal.

Hajtmán: Ale, že by naozaj! (Stojí chvíľu uveličený nad bubnom, potom ho schytí pod pazuchu a beží s ním domov.)

Na druhý deň predvolá si richtár hajtmána, aby mu vydal rozkaz na bubnovanie. Čupec prišiel k richtárovi, vypočul rozkaz, potom sa obrátil na opätkoch a odišiel bez slova.

Richtár: Matej, Matej! Zabudol si si tu bubon, akože budeš bubnovať, čo? (Starý bubon totiž býval uložený vždy u richtára. Tento raz si ho hajtmán neprevzal, lež bežal bez neho von.)

Hajtmán: Bubnuje po ulici, starosta zbožne načúva a čuduje sa, odkiaľže taký pekný zvuk bubna.

Richtár ešte stále nevytrel z obdivu nad Matejovým bubnom.

Hajtmán (o chvíľu sa hlási i s novým bubnom starostovi): Prosím, vybubnoval som, pán richtár!

Richtár: A keď ti ja rozkážem, aby si bubnoval, vtedy ty bežíš do druhej dediny po bubon, há. Čo je to za poriadok. Kto tu rozkazuje, ja či ty?

Hajtmán: Pani richtárka . . . eh, čo chcem povedať — vy, pán richtár.

Richtár: Nepapuľuj! Na to som tu ja, aby si vedel. Pokiaľ som ja na čele obce, nik nebude chodiť požičiavať si niečo do susedov! To je hanba pre našu obec. Ty budeš preto trestaný!

Hajtmán: Prosím, pán richtár, bubon nie je ani našej, ani susednej obce majetkom, ale môj vlastný.

Ja som ho získal od samého pána prezidenta Republiky. Ja si s ním robím čo chcem a ako chcem!

(Zoberie bubon na rameno a beží s ním domov.)

*

Slávna veľká obec Fazuľovice sa preporodila roku 1934. Dotiaľ tam bolo turecké gazdovanie, ako sa vraví. Kradli niektorí obecní funkcionári, kradol aj notár; čo na tom, že ich súd po štyroch rokoch odsúdil? Škody, aké spôsobili v obecnom hospodárstve, nedajú sa ničím tak ľahko nahradiť. Prišiel potom nový notár, zmenilo sa obecné zastupiteľstvo a má sa doháňať, čo tamtí zameškali. Vinu nesie aj okresný úrad ako dohliadacia vrchnosť; jeho účtovník na služobnej kontrole najradšej si zašiel na pstruhy. A nič sa mu nestalo. Môj ty Bože! Načože krivdiť nehodnému tvorú božiemu, okresnému účtovníkovi, keď uzná za lepšie lapať pstruhy, ako zavolať nejakú »črežvičajku« na obecných kmínov?

Obec si už sama koná všetky roboty, ktoré prv museli konať občania »na porádke«, to jest, že boli vyhánaní hajtmanom robotovať obci bez nároku na odmenu. Obec si najala niekoľko zriadencov, dala im pevný plat a zamestnáva ich na všelijako; sú hrobári, hlásnici, výbercami mýtného, čističmi jarkov, ulíc atď. Z týchto sinekúr nevyzýva vedľajší zárobok. Nedávno spytujem sa jedného zo zriadencov, Mateja Bumbála, ako sa má a ako je honorovaný, koľko má detí atď.

— Nuž, nemám sa dobre. Mám šestoro detí a 380 K na mesiac. Z toho mi strhujú ešte polovičku príspevku pre nemocenskú pokladnicu, nuž môžete si predstaviť, že sa mi trudno žije.«

— A nekradnete, reku?

— Ťažko, prosím, veľmi ťažko. U nás do nedávna síce kradli veľkí páni, na chudákov nezostalo. Pri našom povolání nedá sa kraďnúť. Pretože prv kradli v obci páni, dnes sa to musí doháňať, niet nám z čoho pridať. Ja doplácam na panských kmínov v obci...

— Bodaj ich porantalo! — ozýva sa druhý zriadenc, Mišo Kulifaj. — Za toľké krádeže mali by ich

obesiť. Keď chudák ukradne babe žemľu zpod šiatra, vyrojí sa naň rota policajtov, keď páni kradnú, vcelku sa im nič nestane a pánmi ostanú ďalej, chodia si po slobode a nik nimi neopovrhne. Z obecného kradli, kam sa schodia poplatky a dávky aj chudákov. Hriech je to tým väčší. Niet už pravdy na svete, poľahke je, ale žobre kdesi pri dverách.

— Ako mi vyživíť štvoro večne hladných krkov zo 180 K? Na to som mal vynájsť nejaký baťovský systém, aby bolo ľahšie živiť rodinu, plodiť deti, nebať sa hladu a nedostatku. Potom nech by bol plat mesačne hoc aj 50 K, len aby sme ľudsky vyžili.

— Drhnem, lopotím dakedy aj 15 hodín a všetko jedno! — dodáva Bumbál. — Už sa ani neponosujem. Z čohosi treba žiť. Raz som tu a mám rodinu, načim sa mi o ňu starať. Len by som jej rád dožičiť, aby sa už nemusela tak trápiť, ako jej otec alebo mať.

— A máte nejakú odborovú organizáciu, ktorá by vaše záujmy chránila? — spytujem sa.

— To by nám ešte bolo treba, to by nás starosta označil za boľševikov a vyhodil zo služby, — odpovedajú mi obidvaja ako by razom. My sme na najnižšom sprúžli rebríka, po ktorom sa dostaneš aj za ministra. U nás sa začína poradie, my sme základ, na ktorý sa viaže nadstavba úradníckeho stroja v obci, v krajine i v štáte. A, hľa ani pes nezabreše po nás. Bodaj ho porantalo!

Potešil som nejak týchto robotov a odišiel. O dva dni našiel som ich na cimiteri kopať hrob pre nebožtíka, umrevšieho predošlý deň. Pozdravil som ich, ako sa patrí, a oni sa mi poďakovali. Medzi rečami opýtal som sa ich, pre koho kopú tento hrob?

— Pre pravdu, prosím! — vraví zriadenec Kuli-faj.

Listujem si napochytre v hlave, kto sa v obci volá Pravda, ale nesišlo mi na um.

— Nepamätám sa, že by tu bol ktosi Pravda, — vravím, — iba ak sa sem neskoršie nasťahoval, odkedy nastalo hustejšie sťahovanie národov.

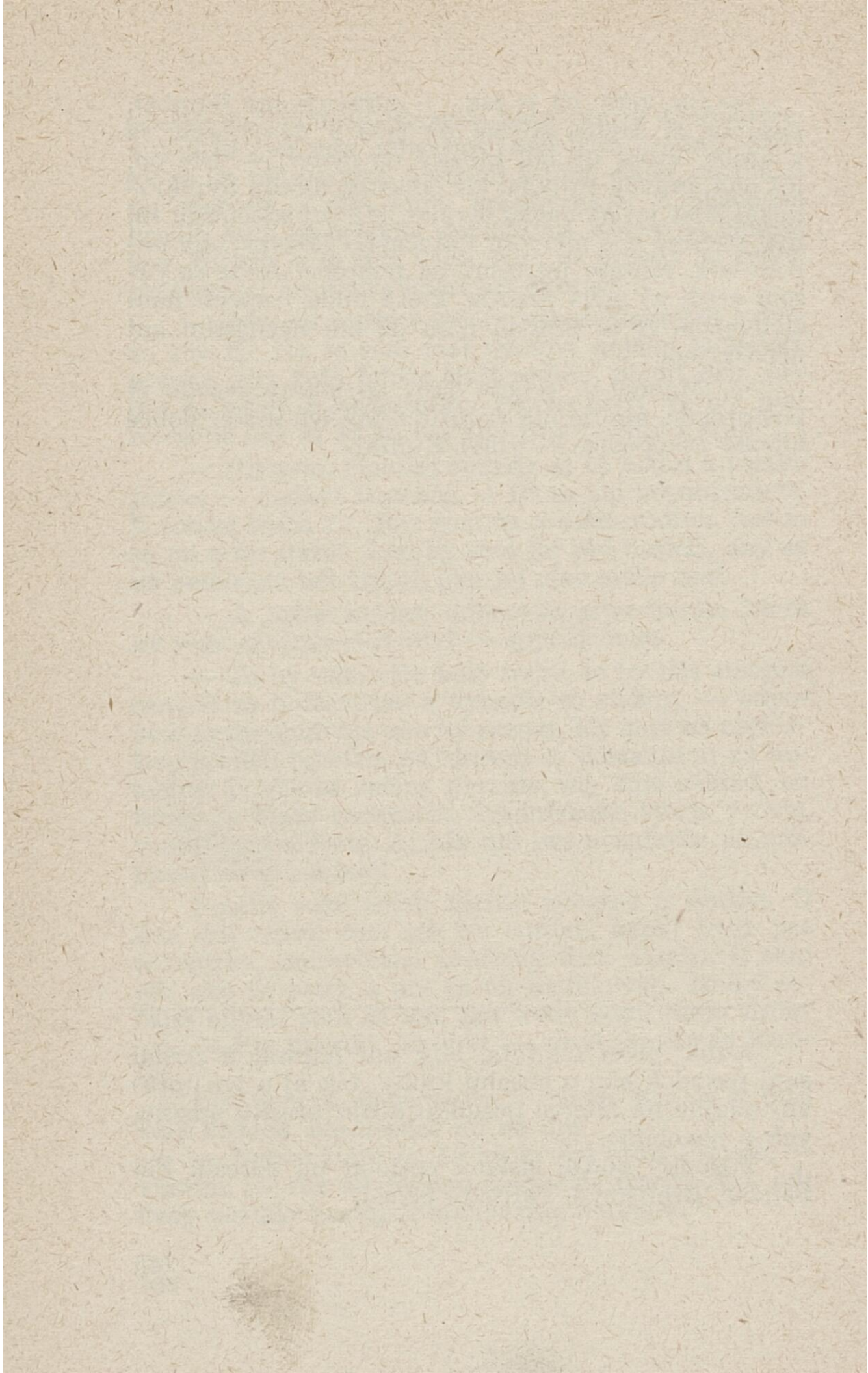
— Ba, vera, už je tak, — opravuje ma Bumbál, posunúc si čapicu trocha do tyla a narovnajúc sa v hrobe, ktorý už bol hlboký na meter. — Nie on, lež ona, pravda tu bola, ale zdochla, mrcha byrokratická! Niet jej už medzi živými. My jej zdochlinu tu, hľa, strčíme pod mŕtvolu statočného človeka, aby nepokúšala. Môžete jej ostať na pohrebe. Azda sa časom zrodí aj nová pravda, ktorá bude i oproti nám žičlivejšia. A tú pravdu nám už nik neznásilní ani neodškriepi.

— Mnoho tu ostane sirôt po starej pravde či polopravde, ale tie nik neľutuje. My ich mater dobre hlboko zakopeme, — vraví Kulifaj.

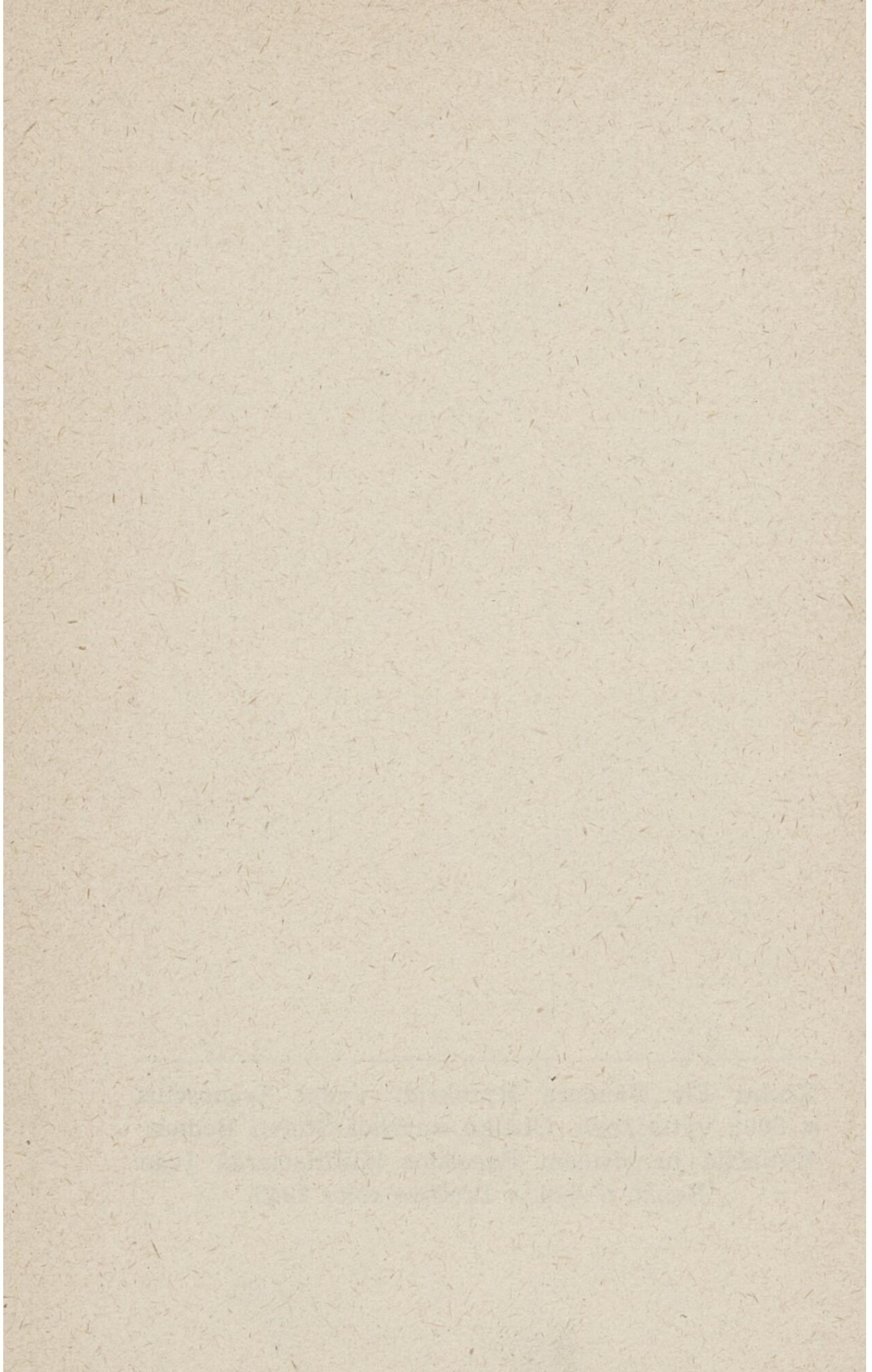

Autor prosí čitateľa, aby mu napísal a poslal svoj posudok ako o obsahu knihy, tak aj o jej úprave, udajúc na koniec posudku svoju presnú adresu, vek a povolanie.

Posudky buďte láskaví posielajte na adresu: Elo Šándor, Bratislava, Palisády 38/a-I.

Knihu Ela Šándora Byrokrati vydal Tranoscius
v 5000 výtlačkoch. Obálku navrhol Štefan Bednár.
Vytlačila ju písmom Excelsior kníhtlačiaren Ivan
Benko a spol. v Prešove roku 1945.

Autor napísal a vydal:

- Pán otec Kašník**, komédia. Nákladom G. E. Bežu v Trnave roku 1921.
- Sváko Ragan z Brezovej**, I. diel, humoresky. Nákladom Daniela Pažického na Myjave roku 1927.
- Sváko Ragan z Brezovej**, II. diel, humoresky. Nákladom Daniela Pažického na Myjave roku 1929.
- Sváko Ragan z Brezovej**, III. diel, humoresky. Nákladom Daniela Pažického roku 1931. Všetky tri diely tvoria prvú trilógiu slovenského humoru.
- Pamäti náhradného učiteľa**, humoristický román folklórový. Nákladom Vydavateľstva »Slovenskej krajiny« v Žiline-Košiciach roku 1930.
- Od Laborca, Hornádu — od Váhu i od Dunaja**, žartovné novely. Nákladom Daniela Pažického na Myjave roku 1930.
- Figliari**, humoresky. Nákladom Daniela Pažického na Myjave roku 1933.
- Rozmarné historky, humoresky**. Nákladom Fr. Urbánka a spol. v Trnave roku 1935.
- Zákonodarci**, politická satira. Nákladom firmy »Universum«, úč. tlačiareň v Bratislave roku 1936.
- Skúsenosti z ciest po SSSR**. Tlačila »Novina« v Bratislave roku 1936.
- »Bratislava—Moskva«**. Nákladom »Universum«, úč. tlačiarne v Bratislave roku 1937.
- Návšteva Kolowratského paláca v Prahe**. Tlačila »Novina« v Bratislave roku 1938.
- Pozor na mužov**. Humoresky. Tlačila »Universum«, úč. tlačiareň v Bratislave roku 1945.